

Të qeverisurit
në bazë të numrave:
**Qeverisja e Statistikave
në Shqipëri**

DOKUMENT POLITIKASH

Kingdom of the Netherlands

Të qeverisurit në bazë të numrave: Qeverisja e Statistikave në Shqipëri

DOKUMENT POLITIKASH

Autor

Ilvana Dedja LLM

Rishikim i brendshëm

Arjan Dyrmishi

Rishikim i jashtëm

Marina Poppa M.Sc.

Ky publikim i Qendrës për Studimin e Demokracisë dhe Qeverisjes është realizuar në kuadër të projektit C1-EU-NPA, "Përmirësimi i Debatit mbi Politikën dhe Llogaridhënien për të Përbushur të Drejtat bazike, përmes krijimit të Platformës së Negociatave të Cluster 1 Shqipëri", zbatuar nga 4 organizata shqiptare, Qendra për Studimin e Demokracisë dhe Qeverisjes, Komiteti Shqiptar i Helsinkit, Instituti për Studimet Politike dhe Instituti i Shkencës, me mbështetjen financiare të Ambasadës së Mbretërisë së Vendeve të Ulta në Tiranë.

Mendimet e shprehura në këtë dokument politikash janë të autorit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht mendimet e donatorit dhe organizatave zbatuese.

TABELA E PËRMBAJTJES

Tabela e Përmbajtjes	4
Shkurtesat	5
Përkufizime	6
Përmbledhja ekzekutive.....	9
1. Hyrje	15
2. Hyrje në statistikat zyrtare.....	19
2.1 Bazat e statistikave zyrtare.....	20
2.2 Zyra kombëtare e statistikave dhe sistemi kombëtar statistikor.....	23
2.3 Roli i statistikienit kryesor	28
2.4 Përdoruesit	28
2.5 Prodhimi statistikor.....	29
2.6. Cilësia dhe statistikat	32
3. Qasja shqiptare ndaj qeverisjes statistikore	35
3.1 Shtylla e parë: Kush?	36
3.2 Shtylla e dytë: Çfarë?	51
3.3 Shtylla e tretë: Si? (Proceset)	53
3.4 Shtylla e katërt: Konfidencialiteti	58
3.5 Shtylla e pestë: Bashkëpunimi dhe marrëdhëniet ndërkombëtare, standardet, qeverisja	59
4. Drejt standardit europian të statistikave	61
4.1 Ndjekja e progresit në Kapitullin 18 (2015-2023)	61
4.2. Modernizimi i statistikave zyrtare	70
5. Përfundime dhe rekomandime.....	76
Rekomandime.....	77
Për Qeverinë:	77
Për Agjencitë e Statistikave:	77
Për Institutin e Statistikave:	77
Për Kuvendin:.....	77
Shoqërisë Civile:	78
Referencat.....	79
Legjislacioni Shqiptar	79
Raportet.....	80
Studimet	82
Faqet e internetit.....	83

SHKURTESAT

CoP	Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane
ES	Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane
ESA	Sistemi Evropian i Llogarive
ESGAB	Bordi Këshillimor i Qeverisjes Statistike Evropiane
ESS	Sistemi Statistikor Evropian
BE	Bashkimi European
EUROSTAT	Zyra e Statistikave të Bashkimit Evropian
INSTAT	Instituti i Statistikave
IoT	Interneti i Gjërave
MoU	Memorandum Mirëkuptimi
NSI	Instituti Kombëtar i Statistikave
NSS	Sistemi Kombëtar Statistikor
ARRA	Nomenklatura e Njësive Territoriale për Statistikat
OECD	Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik
PSZ	Programi i Statistikave Zyrtare
QAF	Kuadri i Sigurimit të Cilësisë
QM	Menaxhimi i Cilësisë
QTS	Qendra e Trajnimit Statistikor
SDG	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm të OKB-së
UNECE	Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën

PËRKUFIZIME

Një prodhues tjetër i Statistikave Zyrtare (OPOS) është një njësi organizative brenda një ministrie, departamenti ose agjencie qeveritare, përveç zyrës kombëtare të statistikave, të cilat janë të autorizuara sipas programit të statistikave zyrtare për të zhvilluar, prodhuar dhe shpërndarë statistika zyrtare (në Shqipëri, ajo mund të referohet edhe si 'agjenCi statistikore').

Të dhëna nënkuptojnë sasi, karakteret ose simbolet në të cilat kryhen veprimet nga një kompjuter, të cilat mund të ruhen dhe transmetohen në formën e sinjaleve elektrike dhe të regjistruhen në media regjistrimi magnetike, optike ose mekanike.

Shpërndarja nënkupton vënien në dispozicion të përdoruesve të statistikave zyrtare, pavarësisht nga forma dhe mjetet, duke siguruar mbrojtjen e të dhënave konfidenciale.

Sistemi Kombëtar i Statistikave është shuma e prodhuesve zyrtarë të statistikave, që operojnë brenda Republikës së Shqipërisë.

Statistikat zyrtare përkufizohen si statistika të prodhuara sipas Parimeve Themelore të Statistikave Zyrtare dhe standardeve të tjera ndërkombëtare nga një zyrë kombëtare statistikore ose nga një prodhues tjetër statistikash zyrtare i mandatuar nga qeveria kombëtare ose i certifikuar nga zyra kombëtare e statistikave për të përpiluar statistika të fushës së saj specifike.

Prodhimi i statistikave nënkupton aktivitetet e nevojshme për përgatitjen, grumbullimin, ruajtjen, përpilimin, analizën, interpretimin dhe shpërndarjen e të dhënave statistikore.

Programi i statistikës zyrtare është programi i statistikës zyrtare, i miratuar nga Kuvendi.

Zyra Kombëtare e Statistikave (NSO) përkufizohet si prodhuesi kryesor i statistikave zyrtare në një vend dhe/ose organizata përgjegjëse për koordinimin e të gjitha aktiviteteve që lidhen me zhvillimin, prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave zyrtare në sistemin kombëtar statistikor.

Përdoruesit e statistikave zyrtare të prodhuara nga sistemet kombëtare statistikore të vendeve (NSS) janë njerëz me interes për të dhënat që publikohen.

Përdoruesit e të dhënave u referohen përdoruesve që kanë një kuptim të përgjithshëm të metodologjisë statistikore dhe kanë një qëllim analitik në përdorimin e statistikave zyrtare. Këta përdorues shpesh përfshijnë aktorë

qeveritarë, institucione kërkimore, statisticienët profesionistë, organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet arsimore.

“Statistikat e besueshme janë një gur themeli i demokracisë. Ato janë pika referimi në një botë komplekse dhe ofrojnë informacion objektiv për të udhëhequr politikat”.

- Georges-Simon Ulrich, Drejtor i Përgjithshëm i Zyrës Federale të Statistikave të Zvicrës¹

¹ INSTAT, Deklaratë për media, [Projekt i ri ndërmjet INSTAT dhe Zyrës Federale të Statistikave të Zvicrës për krijimin e regjistrave vendorë](#) (2018).

PËRMBLEDHJA EKZEKUTIVE

Numrat i hasim në media, në diskutime politike dhe në vendimarrje. Sa njerëz jetojnë në një vend, sa është norma e prodhimit, sa është shkalla e kriminalitetit, arsimimi, shëndetësia? Në kontekstin e të jetuarit në një shoqëri demokratike, statistikave shërbejnë më shumë sesa thjesht një koleksion numrash dhe shifrash; ato janë thelbësore për vendimarrje të informuar, transparencë dhe llogaridhënie.

Politikbërja e bazuar në prova është konsideruar një element i qeverisjes së mirë (*good governance*). Kjo do të thotë se në një shoqëri që pret rezultate nga qeveria, kjo e fundit duhet të vlerësojë vazhdimisht nëse politikave që ndjek po adresojnë shkaqet apo problematikat e popullit që e ka vendosur në fuqi. Por, me evoluimin e teknologjisë së informacionit, e-qeverisjes dhe numrit të të dhënave, koncepti '*Data for Politics*' (*D4P*)² është krijuar, duke kaluar nga qeverisja e bazuar në prova, në qeverisje të bazuar në të dhëna. Ekspertët vërejnë se duke kombinuar algoritmet, inteligjencën artificiale dhe *Internet of Things*, qeveritë dhe shoqëritë mund të përdorin potencialisht të dhëna për politika më të mira.

Ky diskutim bën një devijim në konceptin e statistikave zyrtare. Në një kohë kur procesi i mbledhjes, shpërndarjes dhe analizimit të të dhënave zgjat në kohë dhe ka kosto të konsiderueshme që përballohen nga taksapaguesit, rëndësia dhe dobia e statistikave zyrtare po vihet në pikëpyetje.

Në këtë kontekst, ky dokument politikash ka si qëllim (1) të nisë një debat mbi rëndësinë e statistikave zyrtare për funksionimin e një shoqërie (demokratike); (2) të analizojë cilësinë e statistikave zyrtare dhe (3) të reflektojë mbi të ardhmen e statistikave zyrtare, duke i kontekstualizuar këto elemente në Shqipëri.

Diskutimi do të jetë i dyfishtë:

- Për shkak të mungesës së njohurive statistikore dhe mungesës së informacionit për cilësinë e statistikave në Shqipëri, pjesa më e madhe e analizës do të përqendrohet në ofrimin e një kuptimi të përgjithshëm mbi (i) modelin e qeverisjes statistikore në Shqipëri, (ii) aktorët dhe ndërveprimet e tyre, (iii) nivelin e pavarësisë dhe cilësinë e statistikave zyrtare.

²Sipas OECD-së, qeveritë kombëtare, rajonale dhe lokale kanë nevojë për të dhëna të sakta dhe në kohë për të zbatuar politika më të mira për mirëqenie dhe zhvillim të qëndrueshëm. Të dhënat dhe treguesit janë kyç për planifikimin strategjik dhe vendimarrjen dhe janë mjete për promovimin e dialogut të informuar në nivele të qeverisjes dhe sektorëve të shoqërisë, duke integruar një perspektivë kombëtare dhe ndërkombëtare.

- Pasi të krijohet ky kuptim konceptual, dokumenti i politikave synon të analizojë rëndësinë e “statistikave të hapura, të zgjuara, të besueshme të rëndësishme për shoqërinë” për të ofruar përshtatjen e nevojshme të qeverisjes statistikore në Shqipëri, si rekomandime për autoritetet përkatëse.

Qëllimi është që diskutimi mbi statistikat të shkojë përtej teknikaliteteve. Rëndësia e statistikave dhe ndikimi i mundshëm i statistikave në vendimarrjen në fusha publike dhe vendime individuale, është element që duhet konsideruar. Si rrjedhojë, ky dokument politikash synon të riformulojë qeverisjen e statistikave si një komponent thelbësor i fuqizimit të qytetarëve dhe vendimmarrjes së mirëinformuar në Shqipëri, dhe jo vetëm si një fushë teknike. Në këtë përpjekje, ka përparësi dallimi midis tre nocioneve të përdorura në mënyrë të ndërsjellë, të dhënave, statistikave dhe statistikave zyrtare.

- Të dhënat: Fakte individuale, informacione të papërpunuara.
- Statistikat: Organizimi dhe interpretimi i fakteve. Është një proces, produkt, informacion statistikor.
- Statistikat zyrtare: Statistikat zyrtare janë rezultate statistikore të prodhuara nga një zyrë kombëtare statistikore ose nga organe të tjera të caktuara qeveritare. Termi "statistika zyrtare" shërben si një etiketë cilësie, duke treguar se statistikat zyrtare zhvillohen, prodhohen dhe shpërndahen në përputhje me standardet dhe rekomandimet statistikore të miratuara ndërkombëtarisht, Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare dhe Kodin e Praktikës së Statistikave Evropiane.

Elementi që dallon të dhënat dhe statistikat është procesi i prodhimit. Statistikat, duke qenë një produkt, kalon përmes një zinxhiri të plotë procesi nga prodhimi në dorëzim dhe shfrytëzimi i rezultateve përfundimtare. Ai përfshin ekspertizë, metodologji të mirëmenduara dhe qëllim shumë specifik. Është e rëndësishme të kuptohet diferenca, duke pasur parasysh tërësinë e informacionit - shpeshherë, të natyrës së dyshimtë, që ekziston. Zyrat Kombëtare të Statistikave duhet të njihen si zë autoritar dhe të cilësisë më të lartë, pasi qytetarët dhe entet publike mbështeten në të dhënat e tyre. Misioni i tyre nuk duhet të jetë vetëm të prodhojnë dhe të shpërndajnë statistika të besueshme, por edhe të përcjellin besimin se ata prodhojnë një rezultat të besueshëm—dhe të adresojnë nevojat e përdoruesve.

Duke përdorur studime bazë mbi të dhënat për politikën, qeverisjen statistikore dhe politikën për të dhënat, analiza në këtë dokument politikash ofron bazën për përfshirjen e këtyre standardeve në qeverisjen e statistikave në Shqipëri. Nëpërmjet një ekzaminimi të standardeve përcaktojnë cilësinë e statistikave zyrtare, ofrohet një kuadër i procesit të besueshmërisë së statistikave zyrtare, përkundrejt të dhënave apo statistikave të tjera.

Ky dokument politikash pasqyron modelin e qeverisjes statistikore të Shqipërisë dhe zhvillimet e fundit në fushën e statistikave zyrtare. Ai u ofron politikëbërësve informacion mbi çfarë të bazojnë politikat e tyre, u jep aktorëve të interesuara në fushën e statistikave zyrtare praktikat që u nevojiten për të nxitur ndryshime pozitive në besimin e përdoruesve dhe përdorimin e statistikave, si dhe jep një shpjegim lexuesit jo-teknik mbi mënyrën e qeverisjes së statistikave.

Duke analizuar "kush", "çfarë" dhe "pse" në qeverisjen statistikore, konstatojmë se sistemi në Shqipëri është projektuar në përputhje me udhëzimet e përcaktuara në standardet ndërkombëtare. Rrugët e mundshme për ndikim politik ekzistojnë, por ato janë të ndërthurura me kulturën e pavarësisë individuale dhe institucionale. Adresimi i kësaj sfide nuk është lehtësisht i arritshëm përmes dispozitave normative apo ligjore. Megjithatë, evidentohen disa rekomandime në lidhje me cilësinë në statistika, auditimin statistikor dhe një qasje më të orientuar/miqësore ndaj përdoruesit.

Një përmbledhje e detajuar e gjetjeve dhe rekomandimeve vijon.

Qeverisja Statistikore në Shqipëri

Në Shqipëri, kuadri ligjor që rregullon mbledhjen, përpunimin, zhvillimin dhe shpërndarjen e statistikave zyrtare është Ligji nr. 17/2018 "Për Statistikat Zyrtare". Krahas ligjit, Programi i Statistikave Zyrtare, i cili përgatitet nga INSTAT në bashkëpunim me agjencitë statistikore, duke marrë në konsideratë mendimin e Këshillit të Statistikave, dhe që i dërgohet Këshillit të Ministrave për t'ia propozuar Kuvendit - pas përfundimit të këtij procesi, është dokumenti bazë që përcakton strategjinë e zhvillimit të statistikave zyrtare dhe të Sistemit Kombëtar të Statistikave për një periudhë pesëvjeçare, duke synuar përmbushjen e kërkesave të përdoruesve për statistika cilësore. Referuar ligjit, prodhues të statistikave zyrtare janë: INSTAT, Banka e Shqipërisë; dhe Agjencitë Statistikore. Të tre elementët kontribuojnë në atë që njihet si "Sistemi Kombëtar Statistikor" (NSS/SKS). Në përputhje me qëllimin dhe funksionalitetin e këtij dokumenti politikash, mënyra e funksionimit, ndërveprimi dhe integriteti i prodhuesve të statistikave SKS do të shpalesin qeverisjen e statistikave në Shqipëri.

Në këtë kuadër qeverisjeje, INSTAT është autoriteti statistikor që siguron që proceset e prodhimit të statistikave zyrtare të kryhen në përputhje me parimet dhe standardet e BE-së dhe ndërkombëtare. Megjithatë, nëse dizajni i sistemit tashmë është i rregulluar me ligj, në një model të 'transpozuar' nga Rregullorja (KE) Nr. 223/2009, atëherë sfida është të prodhohen statistika pikërisht sipas atij standardi.

Gjetjet e studimit në lidhje me qeverisjen e statistikave përfshijnë shqetësimet e mëposhtme: (1) decentralizimi i prodhimit të të dhënave, i cili mund të rezultojë në prodhimin e të dhënave jo konsistente dhe joefikase; (2) duke u mbështetur

vetëm në të dhënat administrative për disa fusha statistikore, të cilat nuk mund të pasqyrojnë saktë realitetin dhe të rrezikojnë saktësinë dhe cilësinë e statistikave; (3) mungesa e mundshme e të kuptuarit të ekzistencës së të dhënave statistikore dhe mënyrës se si ato përdoren nga qytetarët; dhe (4) pavarësisht se pavarësia e INSTAT-it është përforcuar nëpërmjet reformave, ende ekzistojnë shqetësime për mundësinë e ndikimit politik apo presionit në mbledhjen, analizën dhe shpërndarjen e të dhënave. Si besimi i publikut ashtu edhe vlefshmëria e statistikave zyrtare mund të ndikohen nga ky element.

Supozimet bazohen në gjetjet e vendosura mbi praktika të ngjashme me ato të ndërmarra nga zyrat e tjera kombëtare të statistikave. Ato nuk bazohen në një analizë empirike mbi shqyrtimin e proceseve ('si') dhe rezultatin ('pse'), por përkundrazi fokusohen në parimin e arritjes së qëllimit -- "rritja e besimit në qeverisjen statistikore" dhe nën-synimet, për (i) forcimin e pavarësisë dhe inovacionit të prodhimit të statistikave zyrtare, (ii) të marrë parasysh interesin e qytetarëve në hartimin e aktiviteteve statistikore (duke pasur parasysh që prodhimi i statistikave zyrtare financohet nga paratë e taksapaguesve) dhe garanton mbikëqyrjen/kontrollin e ekzekutimi nga një ent apolitik dhe (iii) harmonizimi i statistikave zyrtare si me standardet ndërkombëtare ashtu edhe me ato të BE-së, me synimin për të arritur krahasueshmërinë.

Për të theksuar rolin kritik që luajnë statistikat në marrjen e vendimeve të mirëinformuara, qeveria duhet të inkurajojë në mënyrë aktive përfshirjen e të dhënave statistikore në politikëbërje. Rritja e dukshmërisë së statistikave garanton që njohuritë e nxjerra nga të dhënat do të luajnë një rol vendimtar në krijimin e politikave. Qeverisja e mirë kërkon llogaridhënie, transparencë dhe vendimmarrje të bazuar në prova, të cilat të gjitha nxiten nga ky integrim.

Cilësia në statistika

Cilësia e qeverisjes së një vendi nënkupton nivelin në të cilin institucionet e tij (si INSTAT) dhe proceset (si mbledhja e statistikave zyrtare) janë transparente, duke u dhënë qytetarëve mundësinë të marrin pjesë në vendime që ndikojnë në jetën e tyre. Më tej, studimi zbulon mënyrën e rregullimit të ndërveprimit të INSTAT me agjencitë statistikore, parimet mbi të cilat bazohet operacionalizimi i misionit të tij, si dhe procesi i auditimit të shërbimit statistikor në vend. Një ekzaminim i cilësisë së procesit të prodhimit të statistikave zyrtare rezulton se zyrat e statistikave janë më shumë të interesuara për saktësinë e statistikave, sesa për cilësinë. Cilësia përfshin saktësinë si element, përveç rëndësisë, qëndrueshmërisë, vazhdimësisë, kohëzgjatjes, aksesit ndaj statistikave që prodhon. Duke u fokusuar më shumë në prodhimin dhe më pak në lidhjen me të dhënat, transparencën dhe pavarësinë e tyre, ekziston rreziku që sistemi statistikor në Shqipëri të mos njihet si një organ autoritativ dhe përkatës për përdoruesit. Kjo mund të ndikojë afatgjatë në elementin demokratik të shoqërisë. Nëse dallimi ndërmjet të dhënave,

statistikave dhe statistikave zyrtare nuk është i qartë, pasoja është se përdoruesit mund të zgjedhin të përdorin çdo lloj të dhënash për proceset e tyre vendimmarrëse. Kjo mungesë diferencimi mund të çojë në vendimet që bazohen në informacione potencialisht jo të besueshme ose të paverifikuara, duke minuar potencialisht saktësinë dhe efektivitetin e proceseve të vendimmarrjes.

Gjithashtu konstatohet një mungesë e fokusimit të shoqërisë civile në çështjen e statistikave. Shoqëria civile luan një rol vendimtar në sistemin e cilësisë së statistikave. Për këtë arsye, rekomandohet që shoqëria civile të përfshihet më shumë në avokimin për transparencë, platforma më miqësore, si dhe iniciativa për të dhëna të hapura, në mënyrë që të rritet aksesin e qytetarëve në të dhënat e qeverisë. Gjithashtu, rekomandohet rritja e bashkëpunimit ndërmjet INSTAT, shoqërisë civile dhe institucioneve arsimore, rritja e ndërgjegjësimit për statistikën, 'alfabetizimi i të dhënave' dhe 'arsimimi statistikor' (aftësia për të lexuar, përpunuar dhe analizuar të dhënat dhe statistikën), si dhe roli i të dhënave të aksesueshme në qeverisjen e mirë. Së fundi, shoqëria civile rekomandohet të monitorojë dhe raportojë për çështjet që lidhen me integritetin e të dhënave statistikore, keqpërdorimet e mundshme të statistikave dhe shkeljet e rregulloreve të privatësisë së të dhënave, duke kërkuar përgjegjësi tek autoritetet përkatëse.

Për më tepër, rekomandohet që zyra e statistikave të ndërmarrë strategji për njohjen dhe promovimin e markës dhe platformës së saj. Statistikat nuk konsiderohen të dobishme nëse nuk përdoren, qoftë nga politikëbërësit apo qytetarët. Për këtë arsye, zyra e statistikave duhet të eksplorojë mënyra për të rritur vizibilitetin e statistikave në vend. Në këtë drejtim, INSTAT rekomandohet të krijojë ose përmirësojë partneritete me OJF-të, organet e medias dhe institucionet arsimore për të rritur ndërgjegjësimin për rëndësinë e statistikave dhe për të promovuar njohjen e të dhënave.

Përafrimi me BE-në dhe standardet ndërkombëtare

Qeverisja e statistikave në Shqipëri është kryesisht në përputhje me normat dhe standardet e ofruara si model nga Bashkimi Evropian. Elemente që mungojnë, por që institucionet përkatëse shqiptare mund t'i duken interesante për t'u marrë në konsideratë janë përfshirja e një (i) oficeri neutral sipas modelit holandez, i cili është krijuar për t'iu përgjigjur pyetjeve në lidhje me fokusin e punës, partneritetet ose aktivitetin e statistikave (ii) komisioni i etikës, i cili vihet në punë kur agjencitë statistikore shqyrtojnë një kërkesë për kërkime (për analogji, zbatimin e nenit 35 për shërbimet statistikore në ligjin nr. 17/2018 "Për statistikën zyrtare"), dhe (iii) koncepti i menaxhimit të cilësisë totale.

Përafrimi i sistemit statistikor të Shqipërisë me standardet dhe praktikën më të mira të BE-së është thelbësor për aspiratat e saj për integrimin në BE. Megjithatë, mbeten

sfida në zbatimin e këtyre standardeve në mënyrë konsistente dhe efektive në të gjithë aktorët statistikorë dhe fushat e të dhënave statistikore në vend.

Nëpërmjet një auditimi të thelluar të qeverisjes së statistikave në Shqipëri, sistemeve dhe procedurave që kontrollojnë prodhimin, shpërndarjen dhe përdorimin e të dhënave statistikore, ky studim synon të nxjerrë në pah dhe të informojë mbi rolin kyç që luajnë statistikat e besueshme dhe të paanshme në ruajtjen e themeleve të një shoqërie demokratike.

1. HYRJE

Në lëmin e diskutimeve dhe çështjeve që ngrihen për hulumtim dhe debat në Shqipëri, tema e qeverisjes së statistikave³ evidentohet si boshllëk. Një arsye mbi këtë boshllëk mund të jetë se çështjet që lidhen me zhvillimim ekonomik ose stabilitetin ekonomik prevalojnë mbi rëndësinë e qeverisjes së statistikave. Një mundësi tjetër mund të jetë që mungon botëkuptimi i rëndësisë që statistikave luajnë në vendimarrjen e mirë, apo dhe të kuptuarit mbi rëndësinë e qeverisjes së mirë të statistikave.

Premisa është se qeverisja e mirë⁴ është ajo në të cilën vendimarrja politike bazohet në prova.⁵ Që qeverisja të konsiderohet efektive dhe e përgjegjshme, vendimet e marra nga autoritetet politike duhet të jenë të mirëinformuara, të mbështetura nga prova të besueshme dhe të bazuara në të dhëna. Nëse vendimarrja nuk mbështetet me prova, atëherë ekziston rreziku i “mungesës së transparencës, subjektivitetit apo edhe politikave të gabuara”.⁶

Zbërthimi i konceptit të "vendimarrjes së bazuar në prova" është i nevojshëm. Së pari, nëse qeverisja konsiderohet si ushtrim i pushtetit politik, administrativ dhe ekonomik për të mbikëqyrur punët e një kombi në të gjitha nivelet⁷, atëherë qeverisja e mirë kërkon që operacionet të bazohen në të dhëna statistikore. Analiza e nocionit të "vendimarrjes bazuar në prova" kërkon pranimin e rëndësisë së të dhënave statistikore në proceset e vendimarrjes administrative, politike dhe ekonomike.⁸ Ai sugjeron që për të informuar, drejtuar dhe justifikuar vendimet e politikave, praktikave të qeverisjes së mirë të integrojnë të dhëna sasiore dhe cilësore nga analizat statistikore.

Dilema lind nëse modeli i qeverisjes statistikore në Shqipëri ofron mbikëqyrjen, efikasitetin ose transparencën e nevojshme në prodhimin e statistikave zyrtare. Për

³ R.A.W. Rhodes, *Understanding Governance 20 Years On* (2017) *Understanding Governance* 1 <<http://www.raw-rhodes.co.uk/wp-content/uploads/2017/07/National-Governance-Review.pdf>>, f. 11. Qeverisja i referohet rrjeteve të vetëorganizuara, ndër-organizative të karakterizuara nga ndërvarësia, shkëmbimi i burimeve, rregullat e lojës dhe autonomia e konsiderueshme nga shteti.

⁴ Ka një mori përkufizimesh për qeverisjen e mirë. Ai që i përshtatet më së miri objektivitetit dhe qëllimit të këtij punimi është ai i përdorur nga Këshilli i Evropës për të vënë në dukje se qeverisja e mirë është "sjellja e përgjegjshme e çështjeve publike dhe menaxhimi i burimeve publike" siç përmbledhet në Këshillin e Evropës, 12 Parimet e Qeverisjes e mirë.

⁵ Walter J Radermacher, 'Governing-by-the-Numbers/Statistical Governance: Reflections on the Future of Official Statistics in a Digital and Globalised Society' (2019) 35 *Statistical Journal of the IAOS* 519, f.520.

⁶po aty, f 520.

⁷UNDP, 'Governance for Sustainable Human Development', New York: UNDP, 1997, pp 2–3., f. 2–3.

⁸ UNECE, 'Recommendations for Promoting, Measuring and Communicating the Value of Official Statistics' (2018) f. 62.

të arritur në një konkluzion të bazuar në analizë, është e nevojshme të analizohet besueshmëria dhe cilësia e produktit statistikor, si dhe ndikimi të tij në vendimarrjen e informuar dhe besimin e publikut.

Në këtë kontekst, ky dokumentash politikash synon të hedhë dritë në një fushe, ku, siç theksohet nga autori Radermacher, "ekziston një keqkuptim ose koncept i gabuar se adresimi i pyetjeve që kanë të bëjnë me cilësinë e statistikave, ndërveprimin me përdoruesit dhe qeverisjen statistikore janë të rezervuara vetëm për statisticienët."⁹ Ky studim synon të jetë një studim bazë mbi modelin e qeverisjes së përdorur në fushën e statistikave në Shqipëri, duke shtrirë fokusin në përputhjen e tij me *acquis* të BE-së, dhe në fund, modernizimi i qeverisjes së statistikave. Çështjet që do të adresohen në punim janë:

- Cila është gjendja aktuale e qeverisjes së statistikave në Shqipëri?
- Cilët janë aktorët kryesorë që janë pjesë e këtij sistemi dhe si ndërveprojnë ata me njëri-tjetrin?
- Sa të pavarura janë proceset statistikore nga interesat politike dhe të tjera në Shqipëri?
- Sa në përputhje është ky sistem (përfshirë ligjet, metodologjinë, proceset) me qeverisjen statistikore të BE-së?

Ky dokument politikash nuk thellohet në një shqyrtim nëse politikëbërja në Shqipëri është e bazuar në prova. Si e tillë, premisa e parë është se kjo është e vërtetë. Për më tepër, studimi nuk synon të shënojë qeverisjen statistikore si të pavarur ose jo. Kjo do të kërkonte hulumtim më të thelluar për shkak të kompleksitetit nëse (pa)varësia ndikon në cilësinë e statistikave apo jo.

Ky studim synon të jetë një hyrje në konceptin e statistikave zyrtare, qeverisjes statistikore dhe lidhjes ndërmje *big data* dhe statistikave zyrtare.¹⁰

⁹ Walter J Radermacher, "Qeverisja sipas numrave/Qeverisja statistikore: Reflektime mbi të ardhmen e statistikave zyrtare në një shoqëri dixhitale dhe të globalizuar" (2019) 35 Gazeta Statistike e IAOS 519, f.520.

¹⁰ Një koncept tjetër që do të ishte interesant për t'u eksploruar në kontekstin shqiptar është koncepti i ri i statistikave të qeverisjes. Me fjalë të thjeshta, është vërtetuar nga autoritete në fushën e qeverisjes dhe statistikave se ka mungesë të parimeve ose kornizës që hedhin themelet për sistemet zyrtare të statistikave për të matur performancën e qeverisjes (të mirë) të qeverisë në aktivitetet statistikore. Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën, 'Rishikim i thelluar i statistikave të qeverisjes në rajonin e Unece/OECD' 11, fq 5. Sipas Praia Grup, "Statistikat e qeverisjes janë thelbësore për të siguruar që marrëdhënia ndërmjet qytetareve dhe qeverise është transparente dhe e përgjegjshme. Ato ndihmojnë në monitorimin e performancës së qeverisë dhe për të kuptuar më mirë kontributin e qeverisjes në dimensionet e saj të ndryshme në zhvillim. Statistikat e qeverisjes kontribuojnë në matjen dhe realizimin e të drejtave të njeriut. Ato mund të ndihmojnë në identifikimin e grupeve ose nëngrupeve në popullatë që janë më të prekura nga mosfunksionimet e sistemeve të qeverisjes, me synimin për të vendosur politika të synuara siç duhet, siç është premtuar në Axhendën 2030 "Leave no one behind". Statistikat e qeverisjes mund të kontribuojnë gjithashtu në parandalimin dhe

Metodologjia

Metodologjia e përdorur në këtë studim mbështetet në kryerjen e një analize gjithëpërfshirëse nëpërmjet analizës së tryezës, me fokus të veçantë në *acquis* të Bashkimit Evropian, legjislacionin shqiptar dhe dokumente/politika të ndryshme të prodhuara nga autoritetet brenda Sistemit Statistikor Kombëtar dhe standartet ndërkombëtare. Duke sintetizuar një shumëllojshmëri burimesh, përfshirë punime akademike dhe përvoja praktike të dokumentuara nga autoritetet vendase dhe ndërkombëtare, dokumenti i politikave synon të të nxjerrë në pah sfidat dhe praktika të mira në kontekstin e qeverisjes statistikore në Shqipëri.

Ky dokument e përdor termin 'qeverisje' në kuptimin e saj më të ngushtë, duke nënkuptuar tërësinë e "institucioneve, proceseve dhe konventave në një shoqëri që përcaktojnë se si ushtrohet pushteti, sa të rëndësishme ndikojnë vendimet. shoqëria bëhet dhe se si u zënë vend interesave të ndryshme në vendime të tilla".¹¹ Për ta thënë thjesht, është "procesi i vendimmarrjes dhe procesi me të cilin vendimi zbatohet (ose nuk zbatohet).¹² Në një përpjekje për të funksionalizuar konceptin kompleks të qeverisjes, ne përdorim metodologjinë e përdorur nga Radermacher në librin e tij 'Statistikat Zyrtare 4.0'.¹³ Radermacher prezanton pesë shtyllat e qeverisjes statistikore:

- Kush: Aktorët dhe rolet (Shtylla e parë)
- Çfarë: Programi Statistikor dhe Produktet, Shërbimet (Shtylla e Dytë)
- Si: Sigurimi i Cilësisë (Shtylla e Tretë)
- Konfidencialiteti, Pronësia e të dhënave, Qasja në të Dhëna (Shtylla e Katërt)
- Bashkëpunimi dhe Marrëdhëniet Ndërkombëtare, Standardet, Qeverisja (Shtylla e Pestë)¹⁴

menaxhimin e konfliktit, kur përdoren si sisteme të paralajmërimit të hershëm, dhe mund të ndihmojnë në nxitjen e paqes, duke informuar periodikisht mbi marrëdhëniet shtet-shoqëri, të cilat qëndrojnë në qendër të paqes së qëndrueshme."

¹¹ Thomas G Weiss, 'Governance, Good Governance, and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges' (2012) 21 Thinking about Global Governance: Ehy People and Ideas Matter 168, f. 797, duke cituar përkufizimin mbi qeverisjen e përdorur nga Instituti i Qeverisjes, Otava.

¹²Yap Kioe Sheng, Komisioni Ekonomik dhe Social i Kombeve të Bashkuara për Azinë dhe Paqësorin, "Çfarë është Qeverisja e Mirë?".

¹³Walter J. Radermacher, "Statistikat zyrtare 4.0 - Fakte të verifikuara për njerëzit në shekullin 21", Springer (2020).

¹⁴po aty, fq 143-148.

Kjo vjen në përputhje me sqarimin e Foucault-së se për të kuptuar shkencën që qëndron pas qeverisë, ishte e dobishme të shtroheshin disa pyetje si: “Kush qeveris çfarë? Sipas çfarë logjike? Me çfarë teknikash? Drejt çfarë qëllimi?”¹⁵.

Ky studim është strukturuar si më poshtë: Seksioni i dytë fokusohet në statistikat zyrtare dhe ndryshimin e tyre me të dhënat dhe statistikat. Kjo është e rëndësishme, duke qenë se statistikat konsiderohen si një koncept teknik, për të cilin publikut i mungon një kuptim i plotë i përdorimit dhe rëndësisë së saj në politikëbërje dhe vendimmarrje. Për më tepër, në një botë ku të dhënat janë të bollshme, po bëhet më e vështirë të bëhet dallimi midis statistikave zyrtare, të dhënave dhe statistikave, gjë që e bën më të lehtë për njerëzit të mbështeten në informacione të pasakta ose jo të besueshme. Seksioni i tretë fokusohet në qeverisjen statistikore të shumëanshme në Shqipëri, veçanërisht në institucionet që bëjnë qeverisjen statistikore, si janë proceset e tyre dhe çfarë prodhojnë/ofrojnë për qytetarët. Seksioni i pestë analizon procesin e integritit në fushën e statistikave dhe procesin e modernizimit të sistemeve statistikore. Së fundi, hulumtimi nxjerr përfundimet dhe rekomandimet e tij dhe ofrohen ide për diskutim dhe hulumtim të mëtejshëm.

Ky punim nuk pretendon t'u përgjigjet të gjitha dilemave që lidhen me qeverisjen statistikore në Shqipëri, por vetëm të shërbejë si bazë diskutimi.

¹⁵Cituar në Fleur Johns, ‘Governance by Data’ (2021) 17 Annual Review of Law and Social Science 53, f. 64.

2. HYRJE NË STATISTIKAT ZYRTARE

“Njerëzit po bëhen më kërkues, qoftë si konsumatorë të mallrave dhe shërbimeve në treg, si qytetarë apo si biznese të prekura nga politikat dhe shërbimet që ofron qeveria. Për të përmbushur këto kërkesa, qeveria duhet të jetë e gatshme të rivlerësojë vazhdimisht atë që po bën në mënyrë që të prodhojë politika që realisht trajtojnë problemet; që janë largpamëse dhe të formësuara nga provat dhe jo një përgjigje ndaj presioneve afatshkurtra; ai trajtim shkakton jo simptoma; që maten me rezultate dhe jo me aktivitete; që janë fleksibël dhe novatorë dhe jo të mbyllur dhe burokratik; dhe që promovojnë pajtueshmërinë në vend të shmangies ose mashtrimit. Për të përmbushur pritshmëritë në rritje të njerëzve, hartimi i politikave duhet të jetë gjithashtu një proces i të mësuarit dhe përmirësimit të vazhdueshëm.”¹⁶

Qytetarët dhe qeveritë kanë nevojë për prova dhe informacion të saktë për të mbështetur proceset e tyre vendimmarrëse.¹⁷ Sigurimi i të dhënave dhe informacionit me cilësi të lartë është garantuar ose pritur nga zyrat kombëtare të statistikave dhe prodhues të tjerë të statistikave zyrtare gjatë dekadave të fundit.¹⁸ Megjithatë, me përhapjen e të dhënave të mëdha (big data)¹⁹ dhe kompleksitetit dhe individualizimit në rritje i botës që kërkon informacion më të detajuar²⁰, bota po kalon nga vendimmarrja e bazuar në dëshmi në vendimmarrje të bazuar në të dhëna ('të dhëna për politikë (D4P)').²¹ Për ta përmbledhur, të dhënat po zënë vendin e provave dhe vendimet drejtohen/orientoohen nga të dhënat e prodhuara nga algoritmet, inteligjenca artificiale dhe Internet of Things.²² Në këtë situatë,

¹⁶Letra e Bardhë “Modernizimi i Qeverisë”. 1. Kryeministri dhe Ministri i Zyrës së Kabinetit. Letra e Bardhë: Modernizimi i Qeverisë. Letra e Bardhë e paraqitur në Parlament. Londër: Kryeministri dhe Ministri për Zyrën e Kabinetit, Mbretëria e Bashkuar; 1999 30 mars 1999, cituar në Walter J. Radermacher, Qeverisja sipas numrave/Qeverisja statistikore: Reflektime mbi të ardhmen e statistikave zyrtare në një shoqëri dixhitale dhe të globalizuar, Gazeta Statistikore e IAOS 35 (2019) 519–537 519 DOI 10.3233/SJI-190562 IOS Press, f. 520.

¹⁷UNECE, Rekomandime për Promovimin, Matjen dhe Komunikimin e Statistikave Zyrtare (2018), f. 11.

¹⁸po aty.

¹⁹Çdo ditë krijohen 2.5 kuintilion bajtë të dhëna – aq shumë sa 90 për qind e të dhënave në botë sot janë krijuar në dy vitet e fundit. UNECE, duke cituar "Apliko mjete të reja analitike për të zbuluar mundësi të reja", uebsajti i IBM Smarter Planet, faqja Business Analytics

www.ibm.com/smarterplanet/us/en/business_analytics/article/it_business_intelligence.html.

²⁰UNECE (2018), f. 1.

²¹Radermacher, Governing-by-the-numbers/Qeverisja statistikore (2019), f. 520.

²²po aty.

statistikat zyrtare pritet të përballen me sfidën e të dhënave të mëdha dhe të modernizojnë punën e saj statistikore dhe kuadrin ligjor dhe institucional.²³

2.1 Bazat e statistikave zyrtare

Statistikat zyrtare janë rezultate statistikore të prodhuara nga një zyrë kombëtare statistikore (NSO) ose nga organe të tjera të caktuara qeveritare. Zakonisht, statistikat zyrtare përshkruajnë ekonominë, demografinë, mjedisin, situatat sociale dhe kulturore në një vend të caktuar dhe prodhohen në kuadër të programit statistikor i cili drejton punën e sistemit kombëtar statistikor. Termi "statistika zyrtare" shërben si një etiketë cilësie, duke treguar se statistikat zyrtare zhvillohen, prodhohen dhe shpërndahen në përputhje me standardet dhe rekomandimet statistikore të miratuara ndërkombëtarisht, Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare dhe Kodin e Praktikës së Statistikave Evropiane. (UNECE)

Statistikat zyrtare prodhohen, zhvillohen dhe shpërndahen në përputhje me standardet dhe rekomandimet e pranuar ndërkombëtarisht, siç janë Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare²⁴ dhe Kodin e Praktikës së Statistikave Evropiane²⁵.

²³po aty. Këtë e analizon edhe Radermacher, i cili ngre pyetjen se cila është nevoja për statistika zyrtare të përpunuara në të ardhmen, ku ka mundësi moderne dhe inovative për të marrë evidenca/të dhëna. Pyetjet që ai ngre janë: Pse një politikan duhet të presë statistikat zyrtare kur kishte të dhëna në kohë reale për vendimet më të vështira? Pse të përballojmë një shërbim statistikor për koston e taksapaguesve kur duket kaq e lehtë të analizosh të dhënat që të gjitha makinat e lidhura reciprokisht brenda Internetit të Gjërave po gjenerojnë gjatë gjithë kohës? Ai ngre pyetjen deri në zbrëhim se pavarësisht risive të të dhënave të mëdha, cilësia në statistikat zyrtare nuk mund të zëvendësohet.

²⁴Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare, <https://unstats.un.org/unsd/dnss/hb/E-fundamental%20principles_A4-ËEB.pdf>.

²⁵Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane, <<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/8971242/KS-02-18-142-EN-N.pdf/e7f85f07-91db-4312-8118-f729c75878c7?t=706804>>.

Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare	Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane
Parimi 1: Rëndësia, paanshmëria dhe aksesimi i barabartë (testi i dobisë praktike)	Parimi 1: Pavarësia profesionale (Pavarësia profesionale e autoriteteve statistikore nga departamentet dhe organet e tjera të politikave, rregullatore ose administrative, si dhe nga operatorët e sektorit privat)
Parimi 2: Standardet Profesionale, Parimet Shkencore dhe Etika Profesionale	Parimi 2: Një mandat i qartë ligjor për të mbledhur dhe aksesuar informacionin nga burime të shumta të të dhënave
Parimi 3: Llogaridhënia dhe transparenca	Parimi 3: Përshtatshmëria e burimeve (burimet njerëzore, financiare dhe teknike, të përshtatshme si në madhësi ashtu edhe në cilësi)
Parimi 4: Parandalimi i Keqpërdorimit	Parimi 4: Përkushtimi ndaj cilësisë
Parimi 5: Burimet e Statistikave Zyrtare (të gjitha llojet e burimeve (...) cilësia, afati kohor, kostot dhe barra).	Parimi 5: Konfidencialiteti Statistikor dhe Mbrojtja e të Dhënave
Parimi 6: Konfidencialiteti (rreptësisht konfidencial dhe përdoret ekskluzivisht për qëllime statistikore)	Parimi 6: Paanshmëria dhe objektiviteti (pavarësia shkencore, përdoruesit trajtohen në mënyrë të barabartë)
Parimi 7: Legjislacioni	Parimi 7: Metodologji e shëndoshë
Parimi 8: Koordinimi Kombëtar (konsistenca dhe efikasiteti në sistemin statistikor)	Parimi 8: Procedurat e përshtatshme të statistikave
Parimi 9: Përdorimi i Standardeve Ndërkombëtare	Parimi 9: Barrë jo e tepërt për të anketuarit
Parimi 10: Bashkëpunimi Ndërkombëtar (Bashkëpunimi dypalësh dhe shumëpalësh në statistika)	Parimi 10: Efektiviteti i kostos (burimet e përdorura në mënyrë efektive)
	Parimi 11: Rëndësia (përmbushni nevojat e përdoruesve)
	Parimi 12: Saktësia dhe besueshmëria (paraqiti realitetin)
	Parimi 13: Afati në kohë dhe përpikëri

Parimi 14: Koherenca dhe krahasueshmëria (konsistente nga brenda, me kalimin e kohës dhe të krahasueshme)

Parimi 15: Aksesueshmëria dhe qartësia (paraqitur në një formë të qartë dhe të kuptueshme, lëshuar në një mënyrë të përshtatshme dhe të përshtatshme, e disponueshme dhe e aksesueshme mbi një bazë të paanshme me meta të dhëna dhe udhëzime mbështetëse)

Tabela 1: Një vështrim i shkurtër mbi Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare dhe Kodin Evropian të Praktikës.

Ato i referohen “të dhënave të mbledhura, të përpiluara dhe të analizuara nga agjencitë statistikore, apo autoritete të tjera të autorizuar për të dhënë informacion të saktë dhe të besueshëm në lidhje me popullsinë, ekonominë, treguesit socialë dhe formulimin e politikave”.²⁶

Sipas Radermacher, statistikat zyrtare mund të përcaktohen duke përdorur tre pyetje:

- Kush? Statistikat zyrtare zakonisht krijohen dhe vihen në dispozicion nga zyrat statistikore ose administrata publike.
- Çfarë? Programet dhe plani vjetor i punës statistikore përgatiten sipas standardeve të sektorit publik (p.sh. pjesëmarrja e shoqërisë civile) me vendimet përfundimtare të marra pjesërisht në procedurat legjislative.
- Si? Metodologjitë statistikore janë sot objekt i bashkëpunimit ndërkombëtar dhe manifestohen në standardet statistikore; cilësia e nivelit të lartë sigurohet nëpërmjet sistemeve të menaxhimit dhe kodeve etike.²⁷

Në sistemet moderne statistikore, statistikat zyrtare përkufizohen si "sstatistikat e zhvilluara, të prodhuara dhe të shpërndara nga sistemet statistikore kombëtare të vendeve, në përputhje me Parimet Themelore të Kombeve të Bashkuara të Statistikave Zyrtare, standardet, kodet dhe rekomandimet statistikore të miratuara

²⁶ Hossein Hassani dhe Steve MacFeely, 'Driving Excellence in Official Statistics: Lashing the Potencial of Comprehensive Dixhital Governance' (2023) 7 Big Data and Cognitive Computing.

²⁷Radermacher, 'Statistikat Zyrtare 4.0' (2020), f. 5.

ndërkombëtarisht, si dhe legjislacionin dhe programet kombëtare në fuqi."²⁸ Elementi kryesor është vula e cilësisë. Duke i besuar zhvillimin, prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave një zyre qeveritare, e cila duhet të punojë në përputhje me standardet e vendosura mirë, vetë procesi është i mirë-projektuar për të prodhuar statistika cilësore.

2.2 Zyra kombëtare e statistikave dhe sistemi kombëtar statistikor

Zyra Kombëtare e Statistikave (ZKS) është agjencia qeveritare e besuar për të kryer, udhëhequr dhe koordinuar aktivitetet statistikore që kanë të bëjnë me kombin në tërësi.²⁹ Në disa vende, përveç përgjegjësive të tyre primare për formulimin e politikave dhe kryerjen e detyrave administrative, departamentet dhe ministritë e specializuara mund të prodhojnë statistika zyrtare për subjektin e tyre së bashku me ZKS-në.³⁰ Për shembull, ministria e arsimit, shëndetësisë, punës dhe financave, mund të jetë përgjegjëse për zhvillimin e statistikave në lidhje me lëndën e tyre.³¹ Në vende të tjera, NSO është organizata e specializuar statistikore, së cilës i është besuar pjesa më e madhe e statistikave zyrtare. Në këto raste, ministritë, departamentet dhe agjencitë (MDA) janë shpesh burime thelbësore të të dhënave për statistikat zyrtare të përpiluara nga ZKS-të.³²

Vende të ndryshme mund të kenë modele të ndryshme qeverisjeje për zyrën kombëtare të statistikave. Megjithatë, OKB-ja ka rekomanduar që dy çështjet kryesore që duhet të respektohen në të gjitha rastet janë:

- që aktivitetet statistikore të kryhen nën aftësi dhe ekspertizë shumë të specializuara dhe specifike (pavarësisht se ku kryhen, domethënë, edhe nëse ministritë dhe departamentet ofrojnë statistika, ato do të jenë nën të njëjtën vullë cilësore); dhe
- pavarësisht nga ndarja e përgjegjësive, ekziston nevoja për një bashkëpunim të ngushtë midis ZKS-së dhe prodhuesve të tjerë të statistikave zyrtare në MDA.³³

²⁸OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 31.

²⁹OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 31.

³⁰ po aty, f. 31.

³¹ po aty.

³² po aty.

³³ po aty, f 32.

Sipas OKB-së, arsyet që kërkojnë një bashkëpunim të fortë midis ZKS-së dhe MDA-ve janë:

- për të siguruar që mbulimi i statistikave zyrtare të jetë adekuat (si në çështjet lëndore ashtu edhe në mbulimin gjeografik);
- për të shmangur dyfishimin e mbledhjes së të dhënave dhe aktiviteteve të tjera statistikore (racionalizoni procesin, zvogëloni kostot dhe minimizoni barrën për të anketuarit të cilëve mund t'u kërkohej të japin informacion nga agjenci të shumta);
- të rregullojë që të gjitha statistikave zyrtare bazohen në metoda dhe standarde shkencore dhe se ato kanë një bazë të përbashkët të koncepteve, klasifikimeve dhe procedurave të dakorduara dhe të vendosura

Ky bashkëpunim jo vetëm që rrit cilësinë dhe besueshmërinë e informacionit statistikor, por gjithashtu lehtëson vendimmarrjen e informuar dhe formulimin e politikave në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. Nëse ka mungesë bashkëpunimi me këtë standard, agjenci të ndryshme qeveritare mund të mbledhin të dhëna në mënyrë të pavarur për qëllimet e tyre specifike pa koordinim, duke rezultuar në grupe të dhënash të fragmentuara që nuk kanë mbulim gjithëpërfshirës dhe konsistencë në metodologji. Pa bashkëpunim, mund të ketë dyfishim të përpjekjeve për mbledhjen e të dhënave ndërmjet agjencive të ndryshme. Ky dyfishim mund të harxhojë burime dhe të çojë në grupe të dhënash konfliktuale ose të tepërta.

Sistemi Kombëtar i Statistikave (SKS) është "një qasje të organizuar për sigurimin e të dhënave dhe statistikave me cilësi të lartë, e cila ofron bazën për informacion të besueshëm dhe të krahasueshëm".³⁴Në këtë sistem, rolet dhe përgjegjësitë e ndryshme caktohen në mënyrë të qartë dhe transparente (qoftë nëpërmjet një ligji statistikor ose një programi statistikor), dhe anëtarët e SKK-së janë të përfshirë vazhdimisht në procesin e koordinimit për të garantuar cilësinë e lartë të statistikave zyrtare.

³⁴Volker Täube, ['Kufijtë dhe koordinimi i Sistemit Kombëtar të Statistikave \(SKS\)'](#), Gazeta Statistikore e IAOS, vëll. 36, nr. 2, fq. 401-406, 2020, DOI: 10.3233/SJI-200637.

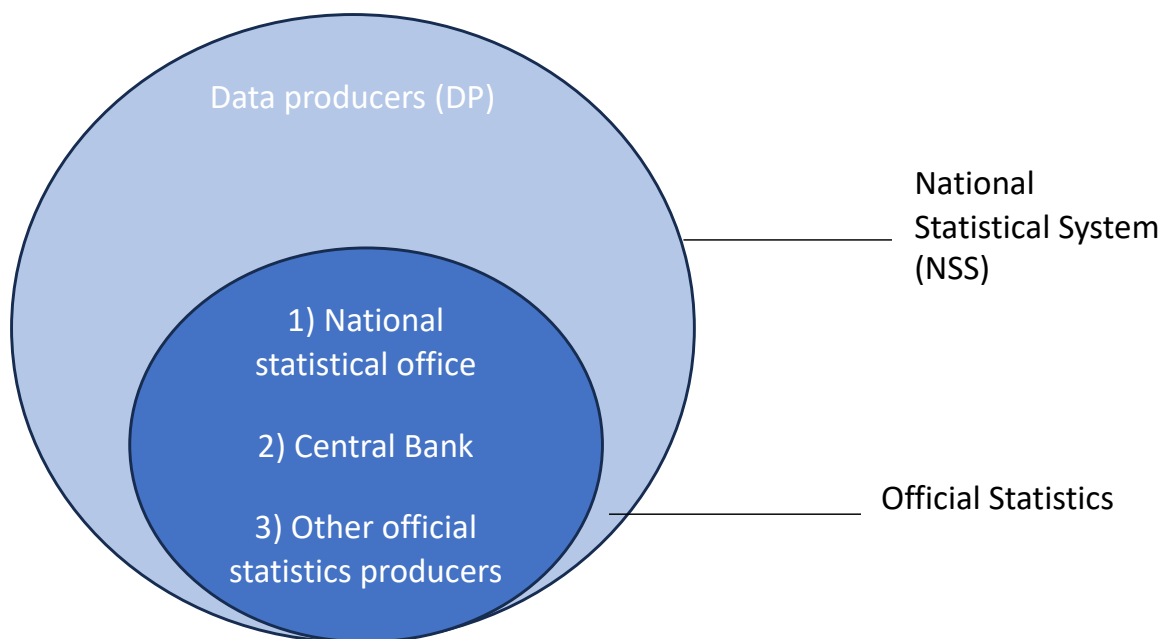

Figura1: Kufijtë e Sistemit Statistikor Kombëtar (SKS) dhe Statistikat Zyrtare. Burimi: Volker Täube, Kufijtë dhe koordinimi i Sistemit Kombëtar të Statistikave (NSS), Gazeta Statistikore e IAOS, vëll. 36, nr. 2, f. 401-406, 2020, DOI: 10.3233/SJI-200637 <<https://content.iospress.com/articles/statistical-journal-of-the-iaos/sji200637>>.

Mënyra e qeverisjes së Sistemit Kombëtar Statistikor ndryshon nga vendi në vend. Mund (1) të rregullohet me ligj (me ligj statistikor), ose (2) të jetë "disi informal dhe pragmatik".³⁵Bashkëpunimi brenda SKK-së mund të sillet rreth programeve statistikore që mbulojnë të gjithë sistemin. Në shumë vende, ky bashkëpunim mbështetet nga marrëveshje formale, si memorandumet e mirëkuptimit (MoU), të cilat përshkruajnë rolet dhe përgjegjësitë e secilës organizatë.³⁶

Në figurën 2, ilustron se Sistemi Kombëtar Statistikor përbëhet nga dy komponentë kryesorë: prodhuesit e statistikave zyrtare dhe prodhuesit e të dhënave. Dallimi midis këtyre dyve qëndron në rolet dhe funksionet e tyre brenda sistemit statistikor.

Prodhuesit e Statistikave Zyrtare janë subjekte përgjegjëse për gjenerimin, përpilimin, analizimin dhe shpërndarjen e informacionit zyrtar statistikor. Këto entitete përfshijnë ZKS-në, ministritë e qeverisë, departamentet dhe agjencitë e specializuara. Ata kanë autoritetin dhe mandatin për të mbledhur, përpunuar dhe publikuar të dhëna statistikore për aspekte të ndryshme të shoqërisë dhe ekonomisë,

³⁵po aty.

³⁶po aty.

si demografia e popullsisë, treguesit ekonomikë, mirëqenia sociale, arsimi, shëndetësia etj.³⁷

Nga ana tjetër, prodhuesit e të dhënave janë subjekte që kryesisht gjenerojnë dhe ofrojnë të dhëna të papërpunuara, të cilat më pas përpunohen dhe analizohen më tej nga prodhuesit e Statistikave Zyrtare për të prodhuar rezultate statistikore zyrtare.³⁸Në thelb, prodhuesit e të dhënave "sigurojnë të dhëna të cilat do të përpunohen më tej nga prodhuesit e Zyrës".³⁹

Njohja e ndryshimit midis prodhuesve të të dhënave dhe prodhuesve të statistikave zyrtare është kritike sepse sqaron se jo të gjitha të dhënat i nënshtrohen të njëjtave kontrolle rigorozë cilësore si statistikat zyrtare.

Njohja e ndryshimit midis prodhuesve të të dhënave dhe prodhuesve të statistikave zyrtare është kritik sepse sqaron se jo të gjitha të dhënat i nënshtrohen të njëjtave kontrolle rigorozë cilësore si statistikat zyrtare.

Prodhuesit e statistikave zyrtare prodhojnë statistika duke përdorur:

- (i) Burimet jo tradicionale të të dhënave:
 - a. të dhëna të mëdha (të dhëna të telefonit celular, media sociale, etj.),
 - b. të dhëna të krijuara nga qytetarët (CGD)
 - c. të dhëna nga ofruesit e kartave të kreditit,
 - d. të dhëna nga kompanitë e ndërrimit të pagesave elektronike,
 - e. të dhënat e skanerit për elektronikën e konsumit,
- (ii) Burimet tradicionale:
 - a. Burimet tradicionale:
 - b. telefonike,
 - c. sondazhet statistikore,
 - d. regjistrat administrativë.⁴⁰

Të gjithë prodhuesit e statistikave zyrtare duhet të jenë në përputhje me standardet etike dhe profesionale të përcaktuara në kodin e praktikës së BE-së dhe parimet

³⁷Volker Täube, ['Kufijtë dhe koordinimi i Sistemit Kombëtar të Statistikave \(SKS\)'](#), Gazeta Statistikore e IAOS, vëll. 36, nr. 2, fq. 401-406, 2020, DOI: 10.3233/SJI-200637.

³⁸po aty.

³⁹po aty.

⁴⁰Komisioni i Statistikave, [Plotësimi i Parimeve Themelore të Kombeve të Bashkuara të Statistikave Zyrtare: Harta dhe Udhëzimet për Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare të Kombeve të Bashkuara kundër burimeve të të dhënave jokonvencionale dhe jotradicionale](#)(2020).

themelore të OKB-së.⁴¹Sipas 10 Parimeve Themelore të OKB-së, prodhuesit e statistikave zyrtare duhet të kenë elementët e mëposhtëm⁴²:

- Prodhimi i statistikave zyrtare në një fushë të caktuar është legjitim nëse justifikohet nga nevojat e përdoruesve;
- Jini të lirë nga konfliktet e interesit;
- Të perceptohet nga të gjithë përdoruesit si duke vepruar në mënyrë të paanshme, në mënyrë që të gjithë përdoruesit të kenë besim në rezultatet si përfaqësim i paanshëm⁴³;
- Statistikat paraqiten në një mënyrë që lehtëson interpretimin e duhur dhe krahasimet kuptimplotë;
- Rezultatet e statistikave zyrtare duhet të jenë të qëndrueshme ose të pajtueshme për një periudhë të arsyeshme kohore;
- Pavarësia Profesionale;
- Prodhuesit statistikorë duhet të jenë transparent;
- Përdorni tre lloje burimesh:
 - Anketa statistikore: mbledhja e të dhënave nga individë, familje, biznese të korporatave dhe të pa inkorporuara, dhe entet publike jashtë strukturës së qeverisë, për qëllime ekskluzive të statistikave (shumica e të cilave statistika zyrtare);
 - Të dhënat administrative: përdorim dytësor i të dhënave të mbledhura kryesisht për qëllime administrative për individë ose biznese private nga pjesë të tjera të së njëjtës strukturë qeveritare;
 - Të dhënat e vëzhgimit dhe monitorimit të mjedisit dhe territorit të mbledhura nga agjenci të specializuara qeveritare me pajisje teknike (p.sh. sensori në distancë me satelitë)⁴⁴; etj.

⁴¹UNECE, '[Si duhet të duket një sistem kombëtar modern i statistikave zyrtare?](#)(2008)', f. 1.

⁴²po aty, fq 7-

⁴³Sipas UNECE, aktivitetet që mund të krijojnë konflikt interesash janë: Vendimet administrative për njësi individuale (biznese, individë) si lejet, taksat etj. Vendimet për përfshirjen e një njësie në një regjistër administrativ që mund të përdoret për qëllime të tilla është ekuivalente; Mbështetja e masave specifike të politikave; Marrëdhëniet me publikun për qeverinë/vendin; Përfshirja në vendime politike (përgatitja e vendimeve pa avokim është në rregull); Mbledhja e të dhënave për përdorim administrativ nga një njësi tjetër qeveritare; Mbledhja e të dhënave për statistika jozyrtare nëse një ose më shumë nga Parimet nuk respektohen.

⁴⁴Ligji për Statistikat zbatohet për të gjitha fazat e veprimtarisë statistikore për anketat statistikore; për dy burimet e tjera, mbledhja e të dhënave parësore duhet të bazohet në ligje të tjera dhe legjisllacioni statistikor bëhet i zbatueshëm vetëm pasi të dhënat t'i dorëzohen një statisticiens zyrtar (OSHK ose departamenti statistikor i një ministrie/Bankë Qendrore).[UNECE](#), fq 16.

2.3 Roli i statisticienit kryesor

Kreu i zyrës kombetare të statistikës është "kujdestari kryesor i statistikave zyrtare [të qeverisë] dhe përfaqëson vendin në forumet statistikore ndërkombëtare."⁴⁵

Sipas OKB-së, statisticioni kryesor: (i) siguron që statistikave zyrtare të kryhen mbi baza të paanshme (në përputhje me ligjin dhe parimet ndërkombëtare), pa shkelje politike dhe të tjera joprofesionale; (ii) drejton dhe zhvillon statistikave zyrtare; (iii) harmonizon statistikave zyrtare brenda dhe jashtë; dhe (iv) koordinon sistemin kombëtar statistikor.⁴⁶

Kryestatisticieni ka detyra që shkojnë përtej atyre të shërbimit ndaj qeverisë ose forcave politike të kohës; ai ka për detyrë ndaj përdoruesve të statistikave, në përgjithësi, të kujdeset që statistikave të përpilohen, përpunohen dhe publikohen në mënyrë konsistente, me transparencë dhe integritet të plotë, të krahasueshme në kohë dhe ndërmjet vendeve, sipas praktikave të vendosura ndërkombëtare dhe të brendshme. Ky është interesi i vetëm kombëtar në këtë drejtim.⁴⁷

2.4 Përdoruesit

Kush janë përdoruesit e statistikave zyrtare?

Qeveria

Kjo përfshin politikat dhe ligjvënësit në qeverinë kombëtare dhe në asamblenë legjislative, nëpunësit civilë në MDA si dhe në qeverisjen rajonale dhe lokale. Këta janë përdoruesit më të mëdhenj të statistikave zyrtare. Përdorimet e tyre kryesore janë për të marrë njohuri për zhvillimet në fusha të ndryshme të shoqërisë, për të mbështetur formulimin dhe zbatimin e politikave dhe masave, si dhe monitorimin e veprimeve të ndërmarra për të vlerësuar nëse dhe në çfarë mase ato po prodhojnë rezultatet e planifikuara. Kjo vlen për të gjitha llojet e planifikimit dhe zbatimit politik; planifikimin ekonomik vjetor dhe afatmesëm, si për përgatitjen e agjendës së qeverisë, buxhetin e qeverisë qendrore; politikat dhe planifikimi në sektorin social, për shërbimet shëndetësore, arsimin dhe masat e tregut të punës; dhe në sektorin e mjedisit të hartojë plane afatshkurtra dhe afatmesme dhe të vendosë për masat dhe veprimet.

⁴⁵OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistike (2022a), f. 34.

⁴⁶po aty.

⁴⁷po aty, f. 36.

Organizatat ndërkombëtare dhe rajonale	Të lidhura ngushtë me përdorimin e statistikave nga qeveria janë ato të organizatave ndërkombëtare dhe rajonale. Këto përdorime diktohen nga mandatet e organizatave të ndryshme dhe pjesëmarrja e vendeve në bashkëpunimin dhe programet ndërkombëtare.
Bizneset	Bizneset janë përdorues intensivë të statistikave zyrtare. Interesi i tyre është planifikimi dhe drejtimi i aktiviteteve të tyre të biznesit në dritën e zhvillimeve ekonomike të vëzhguara dhe të pritshme. Ata përdorin statistika zyrtare për të vlerësuar situatën ekonomike dhe për të vendosur mbi planet e tyre të biznesit – për “vendimmarrje të bazuar në prova”. Në mënyrë të ngjashme, sindikatat dhe organizatat e tregut të punës përdorin statistika zyrtare për qëllime vlerësimi dhe planifikimi të politikave të tyre të tregut të punës.
Media	Mediat janë përdorues të rëndësishëm të statistikave zyrtare dhe një nga kanalet kryesore për komunikimin e informacionit statistikor me aktorët e ndryshëm në shoqëri dhe publikun në përgjithësi. Është roli i tyre të raportojnë mbi zhvillimet kryesore në shoqëri, të vlerësojnë situatën ekonomike, sociale dhe mjedisore dhe në përgjithësi të veprojnë për të mbajtur përgjegjësinë e qeverisë dhe aktorët e sektorit publik dhe privat për veprimet e tyre.
Komuniteti akademik, kërkimor dhe arsimor	Komuniteti akademik, kërkimor dhe arsimor përdor statistikat zyrtare në mënyra të ndryshme. Universitetet dhe shkollat e nivelit të lartë përdorin statistika zyrtare në aktivitetet e tyre mësimore. Universitetet dhe institucionet kërkimore përdorin lloje të ndryshme të statistikave zyrtare në kërkimet e tyre. Ndërkohë që qeveria, bizneset dhe mediat janë kryesisht përdorues të të dhënave agregate dhe treguesve statistikorë, shpesh nevojitet informacion më i detajuar në kërkimet akademike dhe të aplikuara, madje edhe në nivelin më të detajuar të mikro të dhënave.
Organizatat joqeveritare (OJQ)	Organizatat joqeveritare (OJQ) dhe shoqëria civile kanë nevojë për statistika zyrtare për të vlerësuar nevojën për aktivitetet e tyre dhe për të përcaktuar se ku të përqendrojnë vëmendjen dhe shërbimet e tyre.
Publiku në përgjithësi	Publiku në përgjithësi ka të drejtë të shërbehet me statistika zyrtare për të vlerësuar vetë situatat dhe zhvillimet. Sigurisht, ky grup përdoruesish është më i madhi, më i përhapuri dhe më i shpërndarë dhe ndoshta më pak i fokusuar. Veçanërisht për këto arsye, është detyrë e ZKS-ve dhe prodhuesve të tjerë të statistikave zyrtare që të kujdesen për nevojat e publikut për statistika zyrtare.

Figura 2: Përdoruesit e statistikave zyrtare. Burimi: OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 40.

2.5 Prodhimi statistikor

Procesi i prodhimit të statistikave zyrtare, në terma të thjeshtë, mund të përshkruhet si përfshin katër hapa logjikë - identifikimin e nevojave të përdoruesve,

mbledhjen e të dhënave, përpunimin dhe analizën e statistikave dhe raportimin dhe shpërndarjen e gjetjeve.⁴⁸

Tradicionalisht, këto procese janë kryer brenda divizioneve ose njësive të ndryshme të OJF-ve. Për shembull, divizioni i bujqësisë do të trajtonte të gjitha aspektet e prodhimit të statistikave bujqësore, nga hartimi i anketave deri tek raportimi i gjetjeve.⁴⁹Kjo qasje njihet si një sistem sobe ose silo.

Termi "sillo sistem" i referohet një strukture organizative ku departamente ose njësi të ndryshme brenda një organizate veprojnë në mënyrë të pavarur dhe të izoluar nga njëra-tjetra. Çdo departament funksionon si "silos" i tij, duke u fokusuar vetëm në detyrat dhe objektivat e tij specifike pa shumë ndërveprim apo bashkëpunim me departamentet e tjera. Në kuadrin e prodhimit të statistikave zyrtare, sistemi i sobave ose silove nënkupton që çdo divizion ose njësi brenda Zyrës Kombëtare të Statistikave operon në mënyrë autonome, duke trajtuar të gjitha aspektet e prodhimit statistikor brenda domenit të vet. Ndërsa ky organizim siguron njohuri dhe ekspertizë të specializuar brenda secilit departament, ai mund të çojë në joefikasitet dhe mundësi të humbura për bashkëpunim dhe ndarje të burimeve dhe informacionit në fusha të ndryshme lëndore.⁵⁰Për të adresuar këto kufizime, shumë Zyra Kombëtare të Statistikave kanë ndërmarrë hapa për të ofruar mbështetje të centralizuar për departamente të ndryshme lëndore. Kjo mbështetje e centralizuar përfshin asistencë në fusha të ndryshme si hartimi i pyetësorëve, metodologjia, mbledhja e të dhënave, shërbimet e TI-së, redaktimi dhe shpërndarja e të dhënave. Duke centralizuar këto funksione mbështetëse, SKS-të synojnë të përmirësojnë efikasitetin në proceset e prodhimit statistikor dhe të kapërcejnë disa nga sfidat e paraqitura nga sistemi i gypave të sobës ose silosit.

Megjithatë, përkundër këtyre përpjekjeve, shumë SKS ende e shohin modelin e centralizuar të mbështetjes si të pamjaftueshëm për të adresuar plotësisht mangësitë e sistemit të gypave të sobave ose siloseve. Si rezultat, janë bërë përpjekje të mëtejshme për të krijuar një sistem më funksional për proceset e prodhimit statistikor.⁵¹

⁴⁸ OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistike (2022a), f. 51.

⁴⁹ po aty.

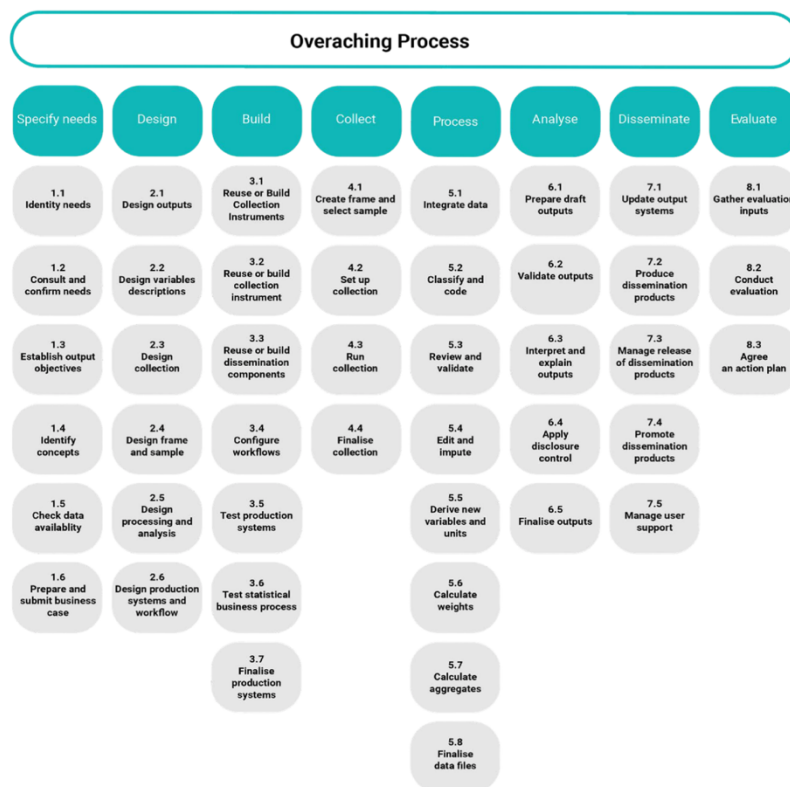
⁵⁰ po aty.

⁵¹ po aty.

Prandaj, krijimi i Modelit Gjenerik Statistikor të Procesit të Biznesit (GSBPM), i cili kërkon të përshkruajë dhe drejtojë procesin e përgjithshëm të prodhimit statistikor si dhe proceset individuale të prodhimit.⁵²

Ideja që qëndron pas GSBPM është që prodhimi statistikor të organizohet më mirë rreth funksioneve sesa çështjeve dhe se të njëjtat procedura mund të përdoren për gjenerimin e disa statistikave të lëndëve. Kështu, si shembull, të njëjtat procedura për mbledhjen e të dhënave zbatohen për disa fusha lëndore. Gjithashtu, në vend të dizajnit dhe ndërtimit të metodave dhe mjeteve specifike të TI-së për secilën fushë lëndore, ideja është të ndërtohen metoda dhe mjete për funksione të ndryshme që mund të përdoren në shumë fusha lëndore.

Modeli identifikon dhe përshkruan tetë faza të procesit të përgjithshëm të prodhimit statistikor (specifikoni nevojat, projektioni, ndërtoni, grumbulloni, përpunoni, analizoni, shpërndani dhe vlerësoni), të ndara në nën-procese; 44 nën-procese në tërësi.

⁵² po aty.

Figura3: Procesi i prodhimit statistikor në terma të GSBPM. Burimi: OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 52.

Një proces kryesor gjithëpërfshirës i GSBPM ka të bëjë me menaxhimin e cilësisë.⁵³Sipas Manualit të OKB-së, "për të përmirësuar cilësinë, menaxhimi i cilësisë duhet të jetë i pranishëm në të gjithë modelin e procesit të biznesit, bazuar në vlerësimin dhe kontrollin e cilësisë në çdo fazë, çdo nënproces. Nëse bëhet në përputhje me sugjerimet e GSBPM, cilësia dështimet mund të zbulohen dhe analizohen në çdo fazë të procesit, të gjurmohen në dështimet në fazat e mëparshme, të korrigjohen ose ndryshohen, duke rritur kështu cilësinë e çdo nënprocesi dhe produktit përfundimtar".⁵⁴

2.6. Cilësia dhe statistikat

Nuk ka një fjalor të unifikuar të termave të cilësisë në statistikat zyrtare. Në përpjekje për t'iu qasur temës së cilësisë, Radermacher (2020) vëren se një sistem statistikor duhet të plotësojë tre kërkesa: (i) të ofrojë informacion për gjërat që janë relevante, (ii) statistikat duhet të mbështeten nga teoria, dhe (iii)) Statistikat duhet të jenë të besueshme, të përpikta, të krahasueshme dhe të arritshme, për të përmendur disa.

⁵³ po aty, f. 54.

⁵⁴ po aty.

Kriteret e cilësisë për statistikat evropiane⁵⁵, pasqyrë e përgjithshme:

Mjedisi institucional	Proceset statistikore	Prodhimi statistikor
1. Pavarësia profesionale 1bis. Koordinimi dhe bashkëpunimi	7. Metodologji e shëndoshë	11. Rëndësia
2. Mandati për mbledhjen e të dhënave	8. Procedurat e duhura statistikore	12. Saktësia dhe besueshmëria
3. Përshtatshmëria e burimeve	9. Barrë jo e tepërt për të anketuarit	13. Afati në kohë dhe përpikëri
4. Përkushtimi ndaj cilësisë	10. Efektiviteti i kostos	14. Koherenca dhe krahasueshmëria
5. Konfidencialiteti statistikor		15. Qasshmëria dhe qartësia
6. Paanshmëria dhe objektiviteti		

Tabela 2: Kriteret e cilësisë për statistikat evropiane. Burimi: Radermacher, f. 40.

Cilësia e statistikave përcaktohet nga Eurostat duke iu referuar gjashtë kriterëve të mëposhtme:

- rëndësia;
- saktësi;
- kohëzgjatja dhe përpikmëria;
- aksesueshmëria dhe qartësia;
- krahasueshmërisë dhe
- koherencë.⁵⁶

Sipas Manualit të OKB-së për Menaxhimin e Sistemeve Statistikore, përmirësimi i cilësisë ka qenë një qëllim dhe proces për shumë ZKS dhe prodhues të tjerë të statistikave zyrtare, duke pasur parasysh interesin e organizatave ndërkombëtare dhe mbikombëtare për të rritur rëndësinë, konsistencën dhe krahasueshmërinë e

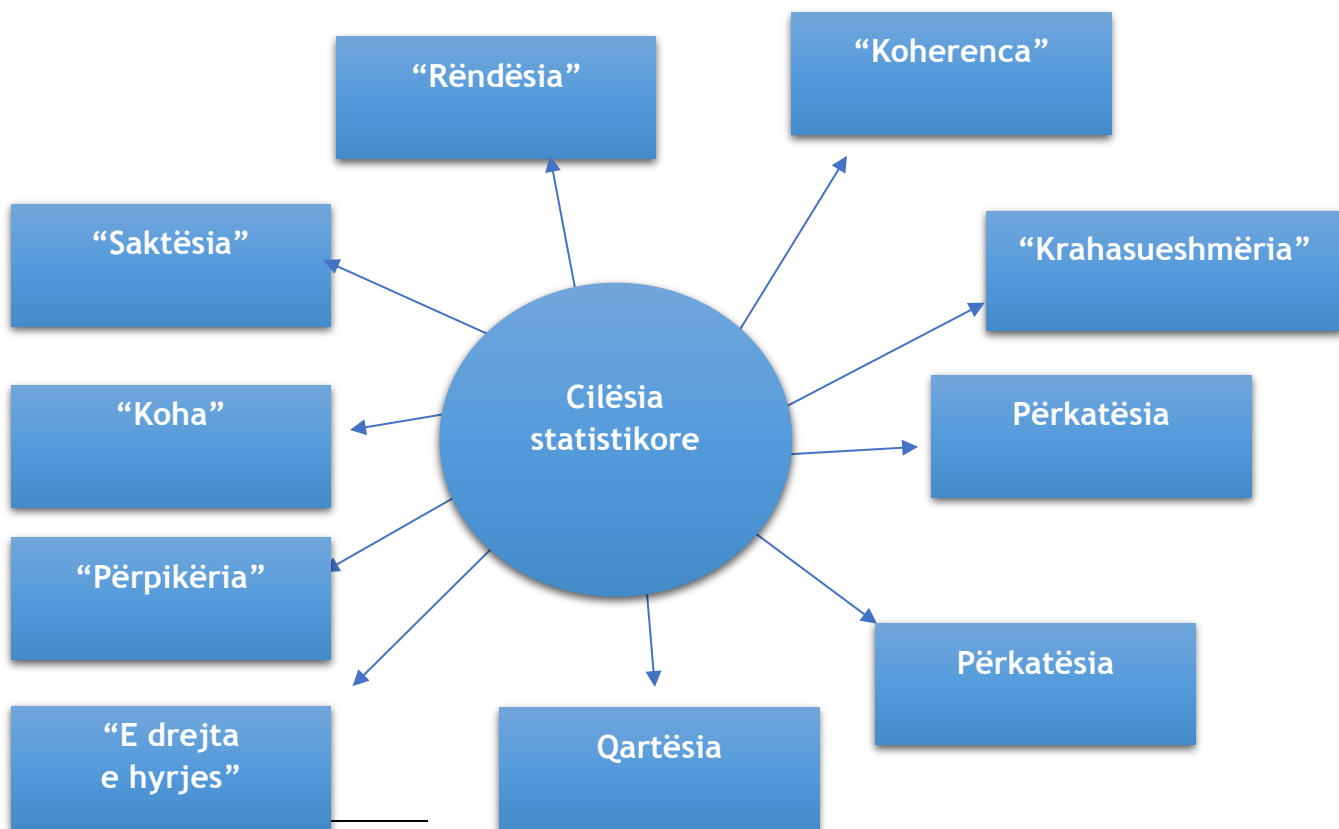
⁵⁵Bazuar në skemën Radermacher, f. 40.

⁵⁶Eurostat, Grupi i Punës "[Vlerësimi i cilësisë në statistika](#)" (2003), Doc. Eurostat/A4/Quality/03/General/Definition.

statistikat zyrtare të vendeve të tyre anëtare.⁵⁷Si rezultat, shumë Sisteme Statistike Kombëtare kanë këmbëngulur në nevojën e "vëzhgimit të cilësisë së statistikave zyrtare, në të gjitha fazat e procesit të prodhimit si dhe produktit përfundimtar".⁵⁸

Dokumentet e mëposhtme shërbejnë si korniza që synojnë të garantojnë cilësinë e statistikave zyrtare:

- Korniza Kombëtare e Sigurimit të Cilësisë për Statistikat Zyrtare (KKAK);
- Korniza e Sigurimit të Cilësisë së Sistemit Statistikor Evropian (ESS QAF)⁵⁹;
- Korniza e Vlerësimit të Cilësisë së të Dhënave (DQAF) (Fondi Monetar Ndërkombëtar - në fushën e statistikave ekonomike dhe financiare).

⁵⁷OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistike (2022a), f. 55.

⁵⁸ po aty.

⁵⁹ Korniza e Sigurimit të Cilësisë (QAF) përcakton standardet konkrete të cilësisë për proceset dhe rezultatet statistikore të cilat mbulohen nga parimet 7 deri në 15 të Kodit të Praktikës së Statistikave Evropiane dhe mund të shihen si një masë shtesë për ndërtimin e besimit në Statistikat Zyrtare. Eurostat.

3. QASJA SHQIPTARE NDAJ QEVERISJES STATISTIKORE

Ky seksion përdor metodologjinë e përdorur nga Walter Radermacher në pesë shtyllat e tij të qeverisjes statistikore⁶⁰, për të pasqyruar peizazhin statistikor në Shqipëri. Sipas Radermacher, pesë shtyllat e qeverisjes statistikore janë:

- **Shtylla 1: Kush (Aktorët dhe rolet)**
 - P.sh.: Rolet, funksionet, të drejtat dhe detyrat e prodhuesve dhe palëve të interesuara të statistikave zyrtare.
- **Shtylla 2: Çfarë (Programi statistikor, produktet dhe shërbimet)**
 - P.sh.: Gama e produkteve dhe shërbimeve që pasqyrojnë vlerën për paratë e tatimpaguesve dhe nevojat e përgjithshme të shoqërisë për informacion.
- **Shtylla 3: Si (Sigurimi i cilësisë)**
 - P.sh.: Cilësia varet nga mënyra se si prodhohet, në përputhje me një standard të cilësisë së lartë, të komunikohet në mënyrë transparente dhe të certifikohet në mënyrë të kuptueshme.
- **Shtylla 4: Konfidencialiteti, Pronësia e të dhënave, Aksesi në të Dhëna**
- **Shtylla 5: Bashkëpunimi dhe marrëdhëniet ndërkombëtare, standardet, qeverisja**

Radermacher vëren se "një sistem statistikor përbëhet nga një grup i gjerë partnerësh bashkëpunues me një grup të diferencuar detyrash dhe përgjegjësish, të cilat duhet të adresohen nga rregulla të balancuara mirë të qeverisjes".⁶¹ Edhe pse ai nuk e përmend përmbytjen e këtyre rregullave të qeverisjes së mirëbalancuar, ne nxjerrim nga të dyja 'Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare'⁶² dhe literaturën mbi qeverisjen e mirë mbi rregullat të mëposhtme që duhet të qeverisin sistemin statistikor:

⁶⁰ Shih Walter J. Radermacher, 'Statistikat zyrtare 4.0-Fakte të verifikuara për njerëzit në shekullin 21', Springer (2019)<https://doi.org/10.1007/978-3-030-31492-7>, fq 143-147.

⁶¹ po aty, f. 144.

⁶² OKB, [Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare](#).

Rregulli 1: Autoritetit statistikor i garantohet pavarësia statutore nga ndërhyrjet politike.

Rregulli 2: Autoriteti statistikor është i sigurt dhe i qëndrueshëm nëpërmjet mekanizmave të vendosur që nuk janë të ndjeshëm ndaj ndikimit politik.

Rregulli 3: Autoriteti statistikor punëson statisticien dhe ekspertë të kualifikuar bazuar në aftësitë profesionale dhe standardet etike.

Rregulli 4: Autoriteti statistikor krijon partneritete të formalizuara përmes marrëveshjeve që përvijojnë rolet, përgjegjësitë dhe protokollet e ndarjes së të dhënave për partnerë të ndryshëm.

Rregulli 5: Ekzistojnë metodologji të standardizuara që sigurojnë mbledhjen, përpunimin dhe analizën e të dhënave të qëndrueshme dhe transparente, duke iu përmbajtur standardeve ndërkombëtare, si dhe procedurat e kontrollit të cilësisë. Sistemi statistikor ofron dokumentacion gjithëpërfshirës dhe të aksesueshëm të meta të dhënave, duke shpjeguar qartë përkufizimet e të dhënave, burimet, kufizimet dhe metodologjitë.

Rregulli 6: Sistemi statistikor komunikon në mënyrë aktive me publikun në lidhje me burimet e të dhënave, metodologjitë, kufizimet dhe pasiguritë, duke nxitur besimin dhe mirëkuptimin, si dhe publikon në mënyrë proaktive të dhëna në formate të aksesueshme dhe promovon politikën e të dhënave të hapura për të mundësuar shqyrtimin publik dhe analizën e pavarur. Në këtë drejtim, ai përfshin gjithashtu organizatat e shoqërisë civile, mediat dhe publikun në iniciativat për mbledhjen e të dhënave, fushatat e ndërgjegjësimit të publikut dhe mekanizmat e reagimit.

Rregulli 7: Performanca e sistemit statistikor monitorohet dhe vlerësohet rregullisht kundrejt qëllimeve të vendosura, duke matur cilësinë e të dhënave, besimin e publikut dhe efektivitetin.

Figura4: Rregullat e qeverisjes. Përmbledhje e vet.

3.1 Shtylla e parë: Kush?

Sistemi statistikor i Shqipërisë është një sistem i centralizuar, i organizuar si një organ profesionalisht i pavarur dhe i drejtuar nga Instituti i Statistikave (INSTAT). INSTAT është "prodhuesi kryesor i statistikave zyrtare në Republikën e Shqipërisë (dhe) misioni i tij është të ofrojë statistika transparente, neutrale dhe në kohë që

ndihmojnë përdoruesit të gjykojnë proceset e zhvillimit dhe transformimit në fushat ekonomike dhe sociale brenda vendit" Ligji për Statistikat Zyrtare, neni 14(1)).

Në sistemin e centralizuar, vetëm një ose disa subjekte janë përgjegjëse për prodhimin e Statistikave Zyrtare në vend. (...) Në një SKK të centralizuar, SKZH-ja (dhe Banka Qendrore) janë prodhues ekskluzivë të Statistikave Zyrtare që mbledhin dhe përpunojnë të dhëna dhe shpërndajnë rezultatet statistikore. Disa nga avantazhet e një Sistemi Statistikor Kombëtar të centralizuar janë: (i) Përqendrimi i ekspertizës; (ii) Perceptimi i përdoruesit për NSI-në si një "markë" për Statistikat Zyrtare; (iii) Koordinimi dhe zbatimi më pak problematik i cilësisë dhe standardeve në prodhimin dhe shpërndarjen statistikore brenda IKSH. Disavantazhet janë se ka mungesë të ekspertizës së brendshme dhe distancë me përdoruesit (rajonal).⁶³; kurse

Në një SKK të decentralizuar (funksionalisht), prodhimi i Statistikave Zyrtare shpesh bëhet nga ministritë ose agjencitë e tjera të specializuara. Përparësitë janë (i) Ministritë mbajnë funksionet e një prodhuesi të Statistikave Zyrtare në mungesë të kapaciteteve/kompetencave përkatëse në IKSH dhe (ii) Më afër përdoruesve të Statistikave Zyrtare. Disavantazhet e këtij sistemi janë: (i) Vështirësitë në ruajtjen e planifikimit dhe koordinimit efektiv në të gjithë SKK-në; (ii) Përfshirja e shpeshtë e konsiderueshme e administratës tjetër kombëtare (ministritë, etj.) që mund të hapin derën për ndikime politike në koordinimin e SKS; dhe Vështirësi në komunikimin dhe zbatimin e standardeve, metodologjive dhe praktikave të përbashkëta.⁶⁴

3.1.1. Prodhuesit

Sipas Ligjit për Statistikat Zyrtare (neni 2/1/c), sistemi kombëtar statistikor (SKS/SKS) do të përbëhet nga prodhuesit zyrtarë të statistikave, që operojnë brenda Republikës së Shqipërisë në mbledhjen, përpunimin dhe publikimin e statistikave zyrtare sipas në programin zyrtar të statistikave". Aktualisht, prodhuesit zyrtarë të statistikave në Shqipëri janë:

- INSTAT;
- Banka e Shqipërisë; dhe
- Autoritetet e tjera publike të përcaktuara sipas programit zyrtar të prodhimit të statistikave

⁶³Volker Täube, ['Kufijtë dhe koordinimi i Sistemit Kombëtar të Statistikave \(SKS\)'](#), Gazeta Statistikore e IAOS, vëll. 36, nr. 2, fq. 401-406, 2020, DOI: 10.3233/SJI-200637.

⁶⁴po aty.

Në programin aktual pesëvjeçar, 2022-2026, i vetmi prodhues në kategorinë (c) është Ministria e Financave dhe Ekonomisë. Që nga viti 2017, SKS në Shqipëri përbëhet nga vetëm tre organizata: INSTAT, Banka e Shqipërisë dhe Ministria e Financave dhe Ekonomisë.⁶⁵

Organizatat që prodhojnë statistika, por nuk janë asnjëra nga këto tre, nuk prodhojnë statistika zyrtare.

Në vitin 2018, në një raport Peer Review në lidhje me përputhshmërinë me kodin e praktikës, autorët vunë në dukje se ka disa organizata që prodhojnë Statistikat Evropiane që nuk janë përfshirë në Program, por të cilave, Peer Reviewers rekomandojnë që ata "të jenë me cilësi dhe rëndësi të mjaftueshme për t'u përfshirë në fushën e statistikave zyrtare."⁶⁶ Prandaj, është dhënë rekomandimi për zgjerimin e fushëveprimit të prodhuesve të statistikave zyrtare.

INSTAT - Zyra Kombëtare e Statistikave

INSTAT është një organ juridik publik, i pavarur. Sipas Richard Allen nga Fondi Monetar Ndërkombëtar, "pavarësia" është një term relativ dhe që varet për legjitimitetin e saj nga cilësia e institucioneve politike dhe perceptimet publike, si dhe nga konsideratat ligjore dhe financiare."⁶⁷ Allen vë në dukje se elementet/kushtet e mëposhtme mund të rrisin gjasat që një institucion të jetë në gjendje të funksionojë i pavarur nga qeveria, si p.sh.:

(i) statusi ligjor "i pavarur" që preferohet të njihet në një traktat ndërkombëtar ose në kushtetutë; (ii) statusi i punës dhe i pavarur për t'u njohur nga një organ ndërkombëtar; (iii) "entiteti të jetë i ndarë nga dega ekzekutive e qeverisë në masën maksimale të mundshme"⁶⁸; (iv) pavarësia financiare, që përfshin parimet "○ subjektit duhet t'i sigurohet një burim i vazhdueshëm të ardhurash që i mundëson të kryejë funksionet e tij; ○ subjekti duhet të jetë në gjendje të aplikojë për burimet e nevojshme nëpërmjet procesit të buxhetit të shtetit; dhe ○ Duhet të sigurohet një zë i veçantë buxhetor "i mbrojtur" nga i cili nuk mund të bëhet transferimi i fondeve në pjesë të tjera të buxhetit"; (v) kompetencën e anëtarëve të njësisë së pavarur

⁶⁵Peter Hackl, Adrian Redmon, Trobieren Carlquist, 'Raporti i rishikimit kolegjial mbi përputhshmërinë me kodin e praktikës dhe rolin koordinues të institutit kombëtar të statistikave (2018), f. 14.

⁶⁶ Raporti i rishikimit të kolegëve, f. 14.

⁶⁷ Richard Allen, 'A mundet një organ publik "i pavarur" të jetë vërtet i pavarur?', Fondi Monetar Ndërkombëtar, Blog (2013).

⁶⁸ Allen vëren këtu se nuk mund të jetë në nivelin absolut, duke qenë se emërimet e larta si presidenti dhe anëtarët e [këshillit të statistikave] duhet të miratohen në nivel politik nga këshilli i ministrave, ose në disa vende nga parlamenti. Edhe pse Allen ka në fokus pavarësinë e këshillave fiskale, besohet se parimet e përshkruara në blogun e tij janë në fuqi për organin tonë publik në fokus - INSTAT.

për të kryer funksionet e tyre në mënyrë efikase dhe efektive (e lidhur me ekzistencën e një procesi emërimi dhe përzgjedhjeje që është i qartë, transparent dhe i bazuar në merita); (vi) llogaridhënien para parlamentit⁶⁹ dhe për publikun (përmes aksesit të gjerë në raporte dhe informacione të tjera); dhe (vii) perceptimi i jashtëm se njësi ekonomike është e pavarur⁷⁰.

INSTAT është koordinatori i Sistemit Kombëtar të Statistikave, si dhe autoriteti më i rëndësishëm në prodhimin e statistikave zyrtare në Republikën e Shqipërisë. Mbi këtë bazë, duke qenë se (pa)varësia e tij do të cenonte cilësinë dhe pavarësinë e të gjithë sistemit statistikor, Tabela 1 jep një zbërthim të konceptit të pavarësisë së INSTAT.

Së pari, statusi i pavarur i INSTAT-it njihet në nenin 15 të ligjit nr.17/2018, Për Statistikat Zyrtare. Statusi i saj i pavarësisë nuk përmendet shprehimisht në Kushtetutën e Shqipërisë.

Së dyti, në nivel të BE-së, Bordi Këshillimor i Qeverisjes Statistike Evropiane (ESGAB) është organi që jep një pamje të pavarur se si zbatohet Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane (CoP) në Sistemin Statistikor Evropian. ESGAB do të kishte qenë "organi ndërkombëtar" që Allen i referohet me kushtin e tij të dytë për t'i dhënë vulën e pavarësisë një autoriteti publik. Duke qenë se Shqipëria nuk është ende anëtare e BE-së, na mungon kjo pikë nga ESGAB. Në raportin Peer Review mbi "përputhshmërinë me kodin e praktikës dhe rolin koordinues të Institutit Kombëtar të Statistikave" të kryer nga Eurostat, u pranua se "ligji [i ndryshuar] e bën shumë të qartë pavarësinë e INSTAT".⁷¹

Së treti, Ligji i ndryshuar për Statistikat Zyrtare me të vërtetë ka ofruar një nivel të ndarjes nga dega ekzekutive.

Së katërti, për sa i përket autonomisë financiare, INSTAT është një "institucion publik i pavarur, i centralizuar, burimet e financimit të të cilit për kryerjen e veprimtarive statistikore sigurohen kryesisht nga buxheti i shtetit".⁷² Burime të tjera financimi për INSTAT-in janë (i) donatorët ose donacionet ndërkombëtare dhe (ii) si dhe të ardhurat dytësore ose fonde përtej kufirit, të cilat sigurohen nga veprimtaritë dytësore të kryera nga INSTAT. Buxheti i akorduar INSTAT për vitin 2024, miratuar me ligjin nr. 97, 7.12.2023 "Për Buxhetin e Shtetit" është 1,182,500 mln lekë, afërsisht 0,3% e buxhetit të shtetit (buxheti total i shtetit është 408,040,194 mln lekë).

⁶⁹ Është interesante që Allen shkon më tej duke vënë në dukje se, megjithëse një tregues i mirë i pavarësisë është llogaridhënia ndaj parlamentit, kjo bie në situatat kur vetë parlamenti nuk është politikisht i pavarur nga ekzekutivi apo [presidenti/kryeministri].

⁷⁰ Allen thekson mirë rëndësinë e perceptimit si të pavarur, edhe nëse pavarësia mund të sfidohet mbi një bazë de jure. Pika nënvizon se ekzistenca e thjeshtë e një pavarësie të përcaktuar ligjërisht nuk garanton pavarësinë e vërtetë në praktikë. Mund të ketë situata ku ekzistojnë korniza ligjore, por në realitet, ka faktorë ose ndikime që cenojnë pavarësinë e njësisë ekonomike. Pavarësia de facto është ndoshta më mirë të kesh se tjetra.

⁷¹ Peter Hackl, Adrian Redmond, Torbioern Carlquist, EUROSTAT, [Raporti i rishikimit të kolegëve mbi përputhshmërinë me kodin e praktikës dhe rolin koordinues të institutit kombëtar të statistikave](#) (Republika e Shqipërisë) 2018.

⁷² INSTAT, [Raport vjetor në Kuvend](#), 2022.

Së pesti, siç u përmend më lart, anëtarët e njësisë së pavarur duhet të jenë kompetentë për të kryer funksionet e tyre në mënyrë efikase dhe efektive. Anëtarët e entitetit të pavarur duhet të kenë një kuptim të thellë të metodave statistikore, duke siguruar aftësi në hartimin, mbledhjen, analizën dhe interpretimin e të dhënave. Për më tepër, anëtarët kompetentë duhet të kenë një zotërim solid të kornizave ligjore dhe etike që rregullojnë aktivitetet statistikore, ndër elementet e tjera. Na mungojnë statistikat e qeverisjes për këtë çështje për të shqyrtuar nivelin e kompetencës së punonjësve të INSTAT.

Së gjashti, në lidhje me mbikëqyrjen e punës së INSTAT-it, ekzistojnë disa mekanizma:

- Mbikëqyrja e brendshme:
 - Auditimi i brendshëm i INSTAT-it që kryen kontrole të rregullta të procedurave të mbledhjes, përpunimit dhe shpërndarjes së të dhënave. Kjo njësi ndihmon për të identifikuar dhe adresuar çdo dobësi ose gabim të brendshëm.⁷³
 - INSTAT ka zbatuar një sistem të menaxhimit të cilësisë që bazohet në standardet ndërkombëtare. Ky sistem ndihmon për të siguruar që produktet dhe shërbimet statistikore të institutit përmbushin standardet e cilësisë.⁷⁴
- Mbikëqyrja e jashtme:
 - Kontrolli i Shtetit është një agjenci e pavarur qeveritare që auditon të gjitha institucionet publike, përfshirë INSTAT-in. Kontrolli i Shtetit heton çdo veprimtari të INSTAT-it dhe jep rekomandime për përmirësim.⁷⁵
 - Kuvendi kontrollon punën dhe veprimtarinë e INSTAT-it, bazuar në raportet vjetore të paraqitura nga INSTAT, ku parashikohet ecuria në funksionimin e sistemit kombëtar statistikor, zbatimi i programit kombëtar dhe zbatimi i planit vjetor (Ligji nr.17/2019, neni 13).
 - Shoqëria civile mund të përfshihet potencialisht në monitorimin e aktiviteteve statistikore të qeverisë, duke luajtur rolin e një mbikëqyrësi për të mbajtur llogaridhënien e INSTAT-it dhe duke mbrojtur për përmirësime në sistemin statistikor.

Së shtati, duhet të ekzistojë një perceptim i jashtëm se subjekti është i pavarur. Në rastin e INSTAT-it, në dijeninë më të mirë të autorit, nuk ka anketa që kanë në fokus korrupsionin e sistemit kombëtar statistikor, apo besimin tek institucionet që bëjnë sistemin statistikor dhe konkretisht INSTAT. Mungesa e këtyre anketave ose fokusimi në këtë temë mund të nënkuptojë që (i) Palët e interesuara, duke përfshirë publikun, politikëbërësit ose subjektet e tjera, mund të mos jenë mjaftueshëm të vetëdijshëm për rëndësinë e vlerësimit të pavarësisë së INSTAT-it ose të sistemit më të gjerë kombëtar statistikor, ose në mënyrë alternative, (ii) mund të ketë një perceptim se çështjet që lidhen me korrupsionin ose besimin nuk janë të përhapura, pasi ekziston një supozim ose supozim se institucionet si INSTAT janë në thelb të pavarura, duke çuar në një mungesë të perceptuar urgjence në kryerjen e sondazheve të fokusuara veçanërisht në këto aspektet.

Tabela3: Shpërbërja e pavarësisë së INSTAT. Bazuar në metodologjinë e Richard Allen. Burimi: Richard Allen, 'A mundet një organ publik "i pavarur" të jetë vërtet i pavarur?', Fondi Monetar Ndërkombëtar, Blog (2013).

⁷³ Ligji nr.17/2018, neni 17, pika 3.

⁷⁴ INSTAT, 'Udhëzimet e cilësisë për proceset statistikore', 2.0 (2021).

⁷⁵ Shihni për shembull KLSH, 'Raporti përfundimtar i auditimit në Institutin e Statistikave', (2021).

Drejtori i Përgjithshëm i INSTAT-it emërohet nga Kuvendi, me propozim të Këshillit të Ministrave (KM), pas një procedure të hapur dhe publike përzgjedhjeje (procedura kryhet nga KM, bazuar në procedurat e përcaktuara me Vendim Këshilli). të Ministrave (VKM) - si mënyra e zhvillimit të procedurës, afatet e njoftimit dhe kriteret e vlerësimit të kandidatëve).⁷⁶Nga KM formohet një komision ad-hoc, për të përfunduar procedurën e përzgjedhjes së tre kandidatëve për t'i paraqitur në Kuvend.

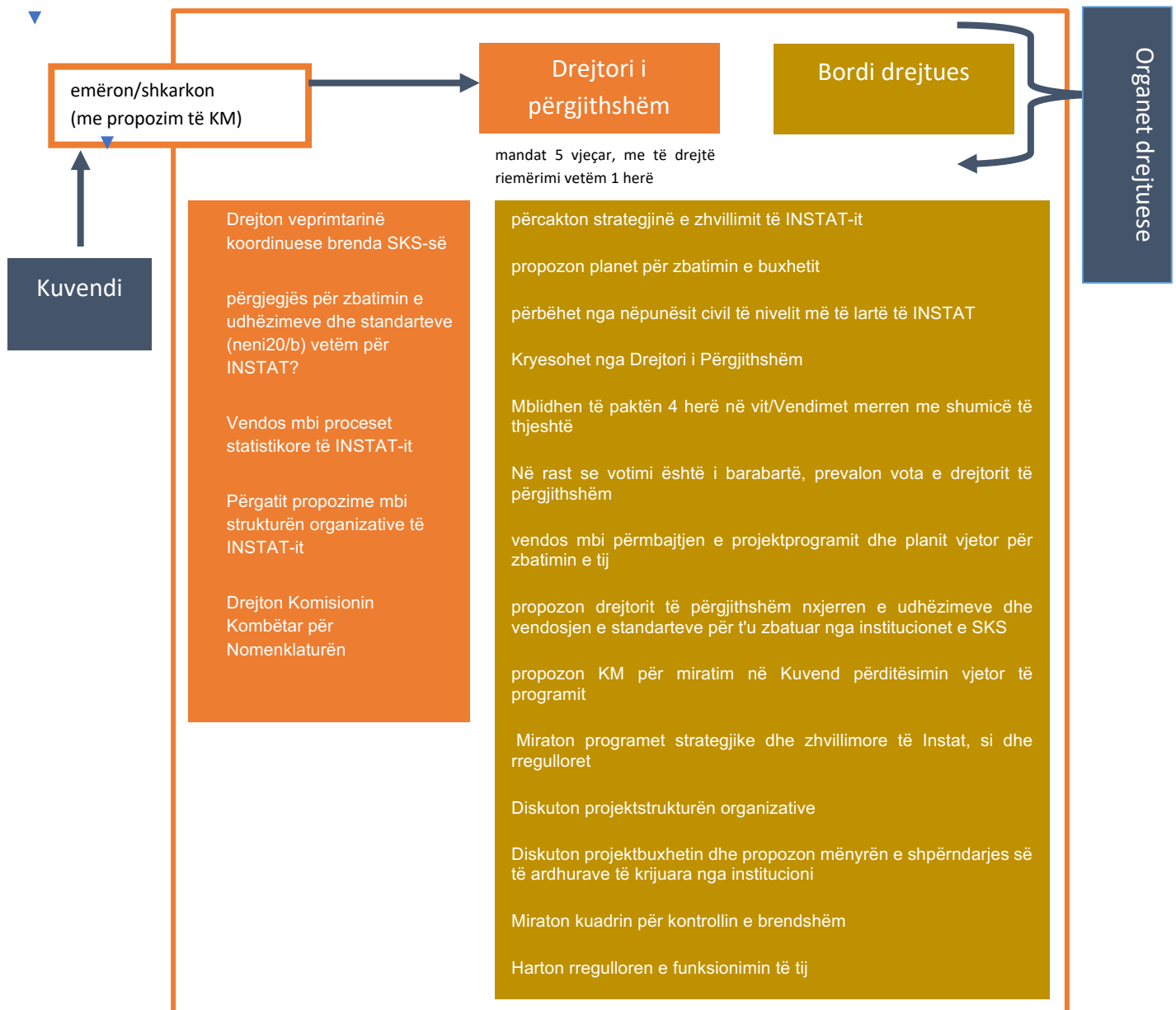

Figura 5: Struktura organizative (drejtuese) e INSTAT. Burimi: Përmbledhje vetjake.

⁷⁶Vendim nr.669, datë 7.11.2018, [Për caktimin e procedurave, kriterëve të vlerësimit dhe afateve të njoftimit për përzgjedhjen e kandidatëve për t'u emëruar në pozicionin "Drejtor i Përgjithshëm i Institutit të Statistikave"](#).

Në Rregulloren 223/2009⁷⁷, vihet re se Shtetet Anëtare do të sigurojnë pavarësinë profesionale të zyrtarëve përgjegjës për detyrat e përcaktuara në Rregullore, përkatësisht: “koordinimin e programimit dhe raportimit statistikor, monitorimin e cilësisë, metodologjinë, transmetimin e të dhënave dhe komunikimin mbi veprimet statistikore [Sistemi Statistikor Evropian].⁷⁸Në sistemin statistikor evropian, drejtuesit e instituteve kombëtare të sistemit (NSI):

- vendos për proceset, metodat statistikore, standardet dhe procedurat, si dhe për përmbajtjen dhe kohën e publikimeve dhe publikimeve statistikore;
- vendos për të gjitha çështjet në lidhje me menaxhimin e brendshëm të ISSH-së;
- të veprojë në mënyrë të pavarur -- as të kërkojë dhe as të marrë udhëzime nga ndonjë qeveri ose institucion, organ, zyrë ose entitet tjetër;
- të jetë përgjegjës për aktivitetet statistikore dhe ekzekutimin e buxhetit;
- publikimi i një raporti vjetor;
- të koordinojë aktivitetet statistikore të të gjitha autoriteteve kombëtare që janë përgjegjëse për zhvillimin, prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave evropiane;
- prodhojnë udhëzime kombëtare, kur kjo është e nevojshme për të garantuar cilësi në zhvillimin, prodhimin dhe shpërndarjen e të gjitha statistikave evropiane brenda sistemit të tyre statistikor kombëtar dhe monitorojnë dhe rishikojnë zbatimin e tyre; duke qenë përgjegjës për sigurimin e pajtueshmërisë me ato udhëzime vetëm brenda
- NSI; dhe
- përfaqësojnë sistemin e tyre kombëtar statistikor brenda ESS.⁷⁹

Këta elementë janë marrë në konsideratë në nenin 16 të ligjit nr.17/2018, i cili përcakton detyrat e Drejtorit të Përgjithshëm të INSTAT-it.

Do të ishte e dobishme të theksohej se, kur Shqipëria nënshkruan Traktatin e Aderimit, rregulloret e BE-së “zbatohen në tërësi në të gjithë BE-në”.⁸⁰Kjo do të thotë se ndryshe nga një direktivë, e cila përcakton një qëllim që vendet e BE-së duhet të arrijnë dhe është në diskrecionin e vendeve individuale që të hartojnë ligjet

⁷⁷ [Rregullorja \(KE\) Nr. 223/2009](#) i Parlamentit Evropian dhe i Këshillit të datës 11 mars 2009 mbi statistikat evropiane dhe shfuqizimin e Rregullores (KE, Euratom) Nr. Komunitetet Evropiane, Rregullorja e Këshillit (KE) Nr. 322/97 mbi Statistikat e Komunitetit dhe Vendimi i Këshillit 89/382/EEC, Euratom për krijimin e një Komiteti mbi Programet Statistikore të Komuniteteve Evropiane (Tekst me rëndësi për ZEE-në dhe Zvicrën).

⁷⁸po aty, neni 5, paragrafi 2.

⁷⁹po aty, neni 5a, paragrafi 2, geramat ah.

⁸⁰Bashkimi Evropian, [Llojet e legjislacionit](#).

e tyre se si të arrijnë këto qëllime, në rastin e një "rregulloreje", dispozitat ligjore janë të detyrueshme dhe zbatohen drejtpërdrejt. Për këtë arsye, duhet treguar kujdes gjatë nxjerrjes së ligjeve që 'harmonizohen' me rregulloret e BE-së, duke vënë në dukje se korniza të tilla ligjore do të ishin të pavlefshme deri në momentin që Shqipëria dhe BE të nënshkruajnë traktatin e anëtarësimit.

Për të adresuar këtë boshllëk, mund të jetë e dobishme që autoritetet përkatëse, institucionet kërkimore ose organizatat ndërkombëtare të marrin në konsideratë fillimin e sondazheve ose studimeve të fokusuara veçanërisht në pavarësinë e INSTAT-it dhe të sistemit më të gjerë kombëtar statistikor.

Banka e Shqipërisë

Përgjegjëse për prodhimin e statistikave zyrtare -- INSTAT-i dhe BSH bashkëpunojnë me qëllim prodhimin e statistikave zyrtare sipas programit dhe minimizimit të barrës në raportim (duke respektuar partimet e statistikave zyrtare dhe kriteret e cilësisë statistikore të përcaktuara në ligj). Mënyra e bashkëpunimit rregullohet me marrëveshje të vecantë (find it). BSH përjashtohet nga:

- Neni 13, pika 2, shkronja b dhe c:
 - Për koordinimin e SKS, sipas nenit 12, INSTAT nuk i duhet:
 - b) të monitorojë procedurat për prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave zyrtare të BSH;
 - c) të japë mendim për çdo vrojtje statistikore para fillimit të tij, për të siguruar zbatimin e parimeve të statistikave zyrtare dhe kriterëve të cilësisë statistikore.
- Neni 25, pika 3, shkronja c: BSH nuk njofton INSTAT-in për kontaktet e tij me agjencitë ndërkombëtare për çështjet që lidhen me statistikat zyrtare dhe raportimet mbi tregues statistikorë zyrtarë në institucionet ndërkombëtare.
- Neni 25, pika 5: INSTAT nuk vihet në dijeni apo të japë mendim paraprak për çdo vrojtje dhe aktivitet statistikor, duke përfshirë dhe ato që janë jashtë programit, të cilat do të ndërmerren nga BSH;
- Neni 25, pika 7: BSH nuk duhet të zbatojë rekomandimet e përcaktuara nga DP i INSTAT lidhur me sigurimin e zbatimit të parimeve të statistikave zyrtare.
- Neni 38, pika 1, shkronja c: BSH nuk është subjekt i kundër administrative dhe gjybes për rastet e dërgimit të të dhënave zyrtare institucioneve ndërkombëtare pa njoftimin e INSTAT-it.

Ministria e Financave

Statistikat fiskale përpilohen nga Ministria e Financave me qëllimin kryesor për të dhënë informacion periodik mbi ecurinë e të ardhurave, shpenzimeve, deficiteve etj. gjatë një periudhe fiskale specifike (mujore, tremujore, vjetore).⁸¹ Në lundrimin në faqen e internetit të INSTAT, ku shpërndahen statistikat zyrtare, krahas platformës së përdorur nga prodhuesi i statistikave zyrtare, identifikohen elementët e mëposhtëm:

- Duke klikuar në linkun "Statistikat Financiare" ju drejtoheni në faqen e Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë.⁸², ku mund të gjeni të dhënat përkatëse statistikore.
- Lidhja e emërtuar "Treguesit e borxhit" duket se është e prishur dhe nuk çon në faqen e synuar të internetit.
- Lidhja e emërtuar "Programi ekonomik dhe fiskal" duket se është i prishur dhe nuk të çon në faqen e synuar të internetit.
- Lidhja e emërtuar "Publikime" duket se është e prishur dhe nuk të çon në faqen e synuar të internetit.
- Nuk ka raporte cilësore për statistikat fiskale.

Dy elementë duhet të merren parasysh: (i) aksesueshmëria e të dhënave dhe (ii) shpërndarja nga uebsajti dhe portalet e të dhënave.

Sipas Manualit të OKB-së për Menaxhimin e Statistikave Zyrtare, "fqofrimi i aksesit të lehtë në të dhënat zyrtare statistikore është një përgjegjësi thelbësore e një ZKS-je, si dhe angazhimi që shërbimi të plotësojë nevojat e përdoruesve."⁸³Në këtë proces, INSTAT duhet të ketë një strategji shpërndarjeje dhe një platformë të përbashkët që të përfshijë të dhëna nga të gjithë prodhuesit e statistikave zyrtare.⁸⁴

Kjo mund të ndihmojë një ZKS të harmonizojë publikimet statistikore, tabelat, grafikët dhe analizat, dhe terminologjinë e aplikuar në të gjitha fushat statistikore. Mund të ndihmojë në shmangien e konfuzionit dhe keqinterpretimit dhe mund të lehtësojë krahasimin e statistikave.

⁸¹ INSTAT <<https://www.instat.gov.al/en/themes/economy-and-finance/fiscal-statistics/#tab1>>, aksesuar për herë të fundit më 5 shkurt 2024.

⁸² Ministria e Financave dhe Ekonomisë, <<https://financa.gov.al/thesari-borxhi/>>, aksesuar për herë të fundit më 5 shkurt 2024.

⁸³ OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 490.

⁸⁴ po aty, f. 495.

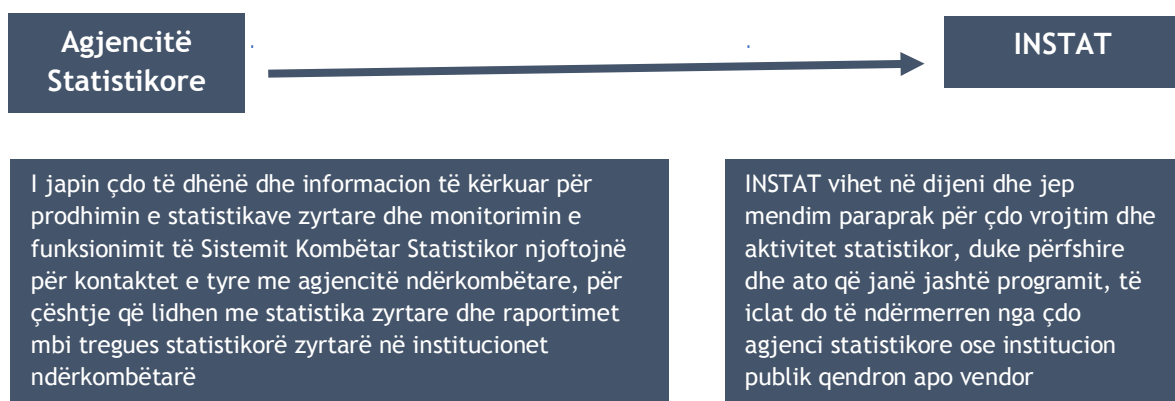
Strategjia e shpërndarjes duhet të marrë në konsideratë "Parimi 6 - Paanshmëria dhe Objektiviteti" dhe "Parimi 15 - Aksesueshmëria dhe Qartësia".

INSTAT përdor një faqe interneti/portali të dhënash për të siguruar akses në të dhëna për përdoruesit e tyre, kryesisht si format pdf, grupe të dhënash të shkarkueshme dhe si lidhje ndërvepruese me bazat e të dhënave. OKB rekomandon riorganizimin dhe mos ngatërrimin e përdoruesit me shumë portale, por vendosjen e një kuadri koherent për transmetimin e të dhënave dhe meta të dhënave. Në rastin e Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë, një rekomandim do të ishte që rezultatet statistikore të pasqyroheshin në portalin e INSTAT.

Si përfundim, është e rëndësishme të theksohet se edhe pse Banka e Shqipërisë dhe Ministria e Financave dhe Ekonomisë konsiderohen si prodhues të statistikave zyrtare, INSTAT-i si organi koordinues i sistemit kombëtar statistikor duhet të sigurojë cilësinë e aktiviteteve statistikore. të të dy institucioneve.

Agjencitë statistikore dhe institucionet e tjera publike (Neni 25)

Agjencitë statistikore janë **institucione publike**, të autorizuar të kryejnë aktivitete statistikore për prodhimin e statistikave zyrtare sipas programit. --> **vetëm pas miratimit të programit ose ndryshimeve të tij**, ku pasqyrohen detyrat dhe përgjegjësitë e tyre lidhur me prodhimin e statistikave zyrtare. Prodhuesit e statistikave zyrtare kanë të drejtën e mbledhjes së të dhënave nga çdo burim i mundshëm për fushat statistikore (Neni 30). Ata vendosin mbi përzgjedhjen e burimit, duke marrë në konsideratë cilësinë, koherencën, koston e efektivitetit dhe ngarkesën e përgjigjes së njësive statistikore, nga të cilat mblidhet informacioni.

4.1.2. Përdoruesit

Rëndësia e produkteve statistikore, pra e produkteve statistikore që plotësojnë nevojat e përdoruesve, është kërkesa e Parimit 11 të Kodit Evropian të Praktikës. Për të përmbushur këtë kërkesë, autoriteti statistikor duhet të komunikojë në mënyrë efektive dhe të krijojë marrëdhënie të forta me përdoruesit.⁸⁵

Përdoruesit e statistikave zyrtare në Shqipëri janë autoritetet publike vendore dhe qendrore; (ii) politikanët, (iii) bizneset; (iv) studiuesit; (v) media; (vi) studentët; (vii) organizatat ndërkombëtare; (viii) ambasadat dhe (ix) OJQ-të.⁸⁶

Elementet që duhen mbajtur mend se si INSTAT mund të plotësojë nevojat e përdoruesve përfshijnë:

- INSTAT është plotësisht përgjegjëse ndaj publikut për të dhënat që shpërndajnë;
- Përdoruesit presin që informacioni statistikor të adresojë nevojat e tyre specifike dhe meqenëse gjithëpërfshirja e internetit u sjell përdoruesve lajme dhe informacione të tjera në kohë reale, njerëzit duan përgjigje të menjëhershme për pyetjet e tyre së bashku me të dhënat për ta mbështetur atë;
- Përdoruesit mund të presin që të mos ketë vonesa ndërmjet mbledhjes së të dhënave dhe publikimit të tyre (një vonesë mund të hapë zyrën kombëtare të statistikave për kritika).⁸⁷

Mbi këtë bazë, rekomandohet që ZKS-ja të ketë një strategji se si të angazhohet më mirë me përdoruesit, të identifikojë dhe t'u përgjigjet kërkesave dhe çështjeve të tyre kur ato lindin dhe të matë nivelet e kënaqësisë së përdoruesve. Matja dhe analizimi i kënaqësisë së përdoruesve mund të kryhet përmes anketave të përdoruesve, mjeteve të tilla si Google Analytics dhe monitorimit të mediave, teknikave të profilizimit të përdoruesve.⁸⁸

⁸⁵Peter Hackl, Adrian Redmond, Torbioern Carlquist, EUROSTAT, [Raporti i rishikimit të kolegëve mbi përputhshmërinë me kodin e praktikës dhe rolin koordinues të institutit kombëtar të statistikave](#)(Republika e Shqipërisë) 2018, f. 25.

⁸⁶INSTAT, <<https://www.instat.gov.al/al/sistemi-komb%C3%ABtar-statistikor/>>, aksesuar për herë të fundit më 5 shkurt 2024.

⁸⁷OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistike (2022a), f. 220.

⁸⁸po aty.

3.1.3. Institucionet dhe roli i tyre në qeverisje, vendimmarrje, kontroll

Këshilli i Statistikave

Këshilli i Statistikave përbëhet nga njëmbëdhjetë anëtarë, të cilët emërohen nga Kuvendi, duke u bazuar në interesat profesionalë për statistikat zyrtare si përdorues statistikash, si dhe në përvojën mbi metodat statistikore, proceset e krijimit të të dhënave ose për shkak të përfshirjeve të tjera në prodhimin e statistikave. Anëtarët e Këshillit të Statistikave janë përdorues të statistikave zyrtare dhe përfaqësues të: a) organeve të vetëqeverisjes vendore (1 anëtar); b) Bankës së Shqipërisë (1 anëtar); c) ministrisë përgjegjëse për financën (1 anëtar); ç) përdoruesve kryesorë të statistikave zyrtare (2 anëtarë); d) botës akademike (2 anëtarë); dh) shoqërisë civile (1 anëtar); e) Bashkimit të Dhomave të Tregtisë dhe Industrisë së Shqipërisë (1 anëtar); ë) medias (1 anëtar); si dhe f) drejtori i Përgjithshëm i INSTAT-it.

- caktohen për një mandat pesëvjeçar
- Kanë të drejtë riemërimi vetëm një herë
- mund të shkarkohen në rast se (i) mungojnë më shumë se tri herë dhe në mënyrë të përsëritur në mbledhje, (ii) ndeshin konflikte interesi me interesat e INSTAT-it dhe/ose agjencive të tjera statistikore; (iii) për shkaqe sëmundjesh fizike ose mendore, gjë që i bën të paaftë për të kryer funksionet e ngarkuara;; (iv) kur dënohen nga gjykata me vendim të formës së prerë për kryerjen e një vepre penale; (v) kur lirohen nga pozicioni dhe nuk mund të përfaqësojnë më institucionin në këshill.
- Drejtori i Përgjithshëm merr pjesë në mbledhje, por nuk ka të drejtë vote për çështje që përbëjnë konflikt interesi me të.
- Mblidhet të paktën tri herë në një vit kalendarik.
- Kuorumi përbëhet nga të paktën shtatë anëtarë të Këshillit.
- Sekretariati i Këshillit të Statistikave sigurohet nga INSTAT-i.

Në Udhëzuesin e UNECE për Modernizimin e Legjislacionit Statistikor (2018)⁸⁹, rekomandimet e mëposhtme janë dhënë në lidhje me Këshillin e Statistikave:

- Shtimi i detyrave të reja në Këshillin e Statistikave për të përfshirë promovimin e transparencës dhe llogaridhënies së SKK-së, nxitjen e përdorimit të statistikave zyrtare në shoqëri dhe dhënien e një opinioni në

⁸⁹Shih UNECE, [Udhëzues për modernizimin e legjislacionit statistikor](#) (2018).

lidhje me implikimet e ndarjes së buxhetit në zbatimin e programeve statistikore; dhe

- Këshilli i Statistikave për të përzgjedhur kandidatët për Drejtor të Përgjithshëm (në rastin e Shqipërisë, roli për të rekomanduar tre persona për rolin në Kuvend i përket Këshillit të Ministrave).

Këshilli i Statistikave është mekanizmi për përfaqësimin e përdoruesve në sistemin statistikor. Sipas UNECE, Këshilli Statistikor (këshillimor) ka një rol të dyfishtë këshillues (si ndaj Sistemit Kombëtar Statistikor, ashtu edhe ndaj qeverisë dhe përdoruesve të tjerë), dhe "siguron që pikëpamjet e përdoruesve të merren parasysh kur vendosen prioritetet në programin statistikor.".⁹⁰

UNECE rekomandon që legjislacioni statistikor duhet të kërkojë që këshilli të përbëhet nga përdorues me "kompetenca këshillimore, sipas rastit në juridiksionin kombëtar". Për krahasim, Këshilli Mbikëqyrës i Bankës së Shqipërisë (BSH) ka një natyrë krejtësisht të ndryshme nga Këshilli i Statistikave të INSTAT-it, në atë që:

- Këshilli Mbikëqyrës i BSH-së është organi më i lartë vendimmarrës dhe mbikëqyrës i Bankës së Shqipërisë⁹¹, ndërsa Këshilli i Statistikave të INSTAT-it ka rol mbikëqyrës;
- Këshilli i Statistikave përbëhet nga 11 anëtarë që përfaqësojnë agjencitë statistikore, botën akademike dhe shoqërinë civile, ndërsa Këshilli Mbikëqyrës duhet të ketë arsimim në ekonomi apo juridik, përvojë profesionale në çështjet financiare dhe bankare; kualifikimet profesionale të profilit; dhe përvojë pune më shumë se pesë vjet në administratën publike apo institucionet financiare dhe bankare⁹².

Sipas UNECE, Organi Këshillimor Statistikor me kompetenca këshillimore përshtatëse "do të vepronte si ruajtës i parimeve të statistikave zyrtare, do të siguronte rëndësinë e statistikave zyrtare dhe do të nxiste transparencën dhe llogaridhënien e SKK".⁹³Në gjendjen aktuale të sistemit statistikor shqiptar, nuk ka transparencë nëse Këshilli i Statistikave ka vlerësuar ose raportin vjetor të Drejtorit të Përgjithshëm, apo zbatimin e parimeve statistikore nga prodhuesit e statistikave zyrtare, siç parashikohet në nenin 21 të këtij ligji. Ligji nr.17/2018. Për më tepër, ligji parashikon gjithashtu se këshilli i statistikave do të "kërkojë një vlerësim,

⁹⁰po aty, f.22.

⁹¹Ligji nr.8269, Për Bankën e Shqipërisë.

⁹²Ligji nr.8269, Për Bankën e Shqipërisë, datë 23.12.1998, i ndryshuar, neni 44, pika 3, paragrafi ad.

⁹³UNECE (2018), f. 14.

vlerësim ose auditim të pavarur nga ekspertë të jashtëm për një fushë specifike të statistikave zyrtare".⁹⁴

Në faqen e INSTAT-it publikohen axhendat dhe vendimet e Këshillit të Statistikave. Megjithatë, atyre u mungon konteksti, shpjegimi apo përgjigja e Këshillit të Statistikave për raportet e monitorimit të paraqitura nga Drejtori i Përgjithshëm i INSTAT-it. Në raportet vjetore në Kuvend, në të gjithë dokumentin përmendet se Këshilli i Statistikave ka dhënë rekomandime për disa çështje, për të cilat ka reaguar INSTAT.⁹⁵ Në këtë situatë, ne nuk mund të shqyrtojmë më vete punën e Këshillit të Statistikave. Shtrohet pyetja nëse ata kanë monitoruar zbatimin e parimeve statistikore? Nëse jo, a do të thotë kjo se na mbetet të besojmë dhe besojmë se INSTAT po prodhon statistika zyrtare në përputhje me parimet statistikore, pa nevojën e mbikëqyrjes?

MBLEDHJET E KËSHILLIT TË STATISTIKAVE

Mbledhja datë, 15.07.2019
Agjenda e mbledhjes së KS datë 15.07.2019

Mbledhja datë, 21.10.2019
Agjenda e mbledhjes së KS datë 31.10.2019
Vendim i KS nr 8 datë 31.10.2019
Raporti i monitorimit të PSZ-së Maj-Gusht, 2019

Mbledhja datë, 25.11.2019
Agjenda e mbledhjes së KS datë 25.11.2019
Vendimi i KS nr 9 datë 25.11.2019

Këshilli i Statistikave
Mbledhjet e Këshillit të Statistikave
Rregullore e Këshillit të Statistikave

Figura 6: Mbledhjet e Këshillit të Statistikave. Rendi i ditës dhe vendimi për mbledhjet në çdo rast nuk i kalon një faqe. Nuk ka procesverbal, regjistrim apo raport për përmbajtjen e takimeve, lehtësisht të aksesueshëm për qytetarët.

⁹⁴Ligji nr.17/2018, Për Statistikat Zyrtare neni 21, pika 2, paragrafi c.

⁹⁵INSTAT, Raport Vjetor në Kuvend, 2022.

Komisioni Kombëtar i Nomenklaturës

Komisioni Kombëtar për Nomenklaturën është organi, i cili ka për detyrë të kryejë përditësimin dhe përshtatjen e klasifikimeve statistikore, ekonomike dhe sociale, në përputhje me klasifikimet statistikore evropiane dhe ndërkombëtare.

- përbëhet nga përfaqësues të INSTAT-it, agjencive statistikore, ministrive të linjës dhe institucioneve të tjera publike, të cilat përdorin dhe zbatojnë klasifikimet zyrtare, ekonomike dhe sociale.
- kryesohet nga drejtori i Përgjithshëm i INSTAT-it.
- Ngritja, përbërja, rregullat e funksionimit dhe masa e shpërblimit të anëtarëve të Komisionit Kombëtar për Nomenklaturën përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, sipas propozimit të INSTAT-it.

Komisioni Kombëtar i Nomenklaturës është një ent i ngarkuar me përditësimin dhe përshtatjen e vazhdueshme të klasifikimeve statistikore, ekonomike dhe sociale në përputhje me klasifikimet statistikore evropiane dhe ndërkombëtare.

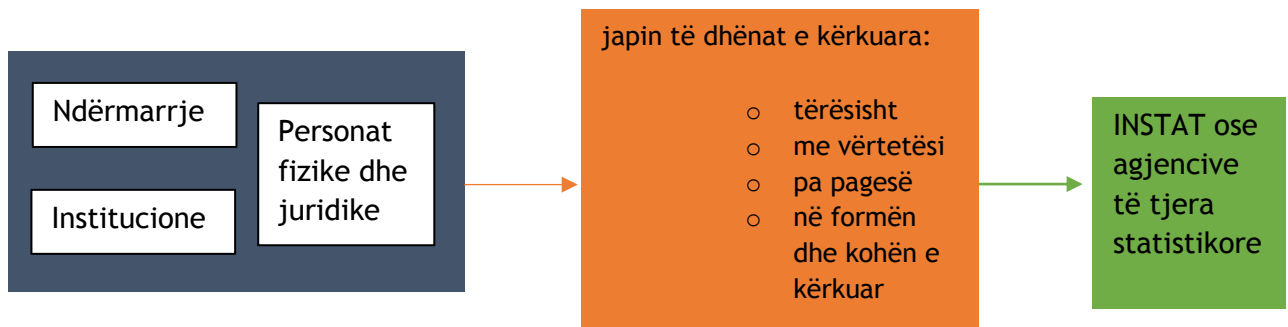
- Përbëhet nga përfaqësues nga INSTAT, agjencitë statistikore, ministrinë e linjës dhe institucione të tjera publike që përdorin klasifikimet zyrtare.
- Drejtuar nga Drejtori i Përgjithshëm i INSTAT.
- Krijimi, përbërja, rregullat e funksionimit dhe masat e shpërblimit për anëtarët e Komisionit Kombëtar të Nomenklaturës përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, bazuar në propozimin e INSTAT-it.

Qendra e Trajnimit Statistikor

Qendra e Trajnimit Statistikor (QTS) funksionon brenda strukturës dhe organizimit të INSTAT. Objektivi i tij është të rrisë kapacitetet profesionale të statisticienëve dhe përdoruesve, duke ofruar infrastrukturën e nevojshme për të mbështetur veprimtaritë kërkimore dhe shkencore në fushën e statistikave.

INSTAT, si koordinatori i QTS, administron dhe zhvillon programet e duhura të trajnimit, duke synuar rritjen e besimit të publikut ndaj statistikave zyrtare, duke përmirësuar kapacitetet profesionale të stafit në institucionet statistikore në Republikën e Shqipërisë.

Njësitë statistikore

Duhet të njoftohen nga prodhuesi i statistikave zyrtare për qëllimin dhe synimin e vrojtimit, për të drejtat dhe detyrimet, dhe masat që duhet të ndërmerren për të siguruar konfidencialitetin statistikor:

3.2 Shtylla e dytë: Çfarë?

Në fushën e statistikave zyrtare, "Çfarë?" i referohet prodhimit të prekshëm të gjeneruar përmes proceseve statistikore. Ky produkt përfshin një gamë të larmishme produktesh statistikore dhe informacione të shpërndara për publikun.

Për infrastrukturën e informacionit publik të ofruar nga statistikat zyrtare, është e një rëndësie të madhe që gama e produkteve dhe shërbimeve të reflektojë si vlerën për paratë e taksapaguesve, ashtu edhe nevojat e përgjithshme të shoqërisë për informacion. Puna e shërbimeve statistikore dhe buxheti që ata marrin për të duhet të përshtaten së bashku.⁹⁶

Për të shkuar te rezultati, zyra statistikore kryen përpunime statistikore të ndara në katër grupe sipas burimit të të dhënave hyrëse (metodologjia e OKB-së), përkatësisht:

- Anketa⁹⁷;
- Të dhënat administrative⁹⁸;

⁹⁶Shih Ëalter J. Radermacher, 'Statistikat zyrtare 4.0-Fakte të verifikuara për njerëzit në shekullin 21', Springer (2019) <https://doi.org/10.1007/978-3-030-31492-7>, fq. 145.

⁹⁷Ligji Gjenerik mbi Statistikat Zyrtare (GLOS), UNECE (2018) e përcakton një anketë statistikore si "mbledhjen parësore të të dhënave individuale nga të anketuarit e një popullate të caktuar të kryer nga një prodhues i statistikave zyrtare ekskluzivisht për qëllime statistikore përmes përdorimit sistematik të statistikave metodologji".

⁹⁸Termi të dhëna administrative i referohet këtu të dhënave të mbledhura nga një ministri, departament apo agjenci qeveritare kryesisht për qëllime administrative (jo kërkimore apo statistikore). Këto qëllime administrative lidhen me funksionet përkatëse ekzekutive ose të ligjshme si autorizimet, regjistrimet, lejet,

- Të dhënat gjeohapësinore⁹⁹; dhe
- Të dhëna të mëdha^{100, 101}

Estonia është e njohur për praktikën e saj inovative dhe futjen e teknologjive dhe proceseve dixhitale në administratën e saj publike. Për të lehtësuar përdorimin më efektiv të burimeve të të dhënave dhe për të parandaluar dyfishimin e informacionit të mbledhur, Statistikat e Estonisë (SE) propozuan ndryshime në ligjin e saj statistikor. Nëpërmjet këtij ndryshimi, ajo ka marrë rolin e kujdestarit kombëtar të të dhënave, i ngarkuar me koordinimin e qeverisjes së të dhënave në Estoni. Ky funksion i SE do të ofrojë një pasqyrë dhe mundësinë për të përdorur një bazë të dhënash qendrore në mënyrë më efikase për analiza të ndryshme statistikore pasi që ofruesit e të dhënave (ndërmarrjet, institucionet si dhe individët) nuk duhet të ngarkohen me përgjigjen ndaj pyetësorëve të shumtë. Ligji i ndryshuar kërkon që të gjitha autoritetet qeveritare që administrojnë bazat e të dhënave shtetërore të caktojnë persona përgjegjës për qeverisjen e të dhënave. Pritet që një shërbim për ndarjen e të dhënave të shtohet së shpejti në legjislacionin statistikor, duke i lejuar SE të koordinojë më mirë ndarjen e të dhënave të të dhënave ekzistuese shtetërore me autoritetet e tjera shtetërore. Ky kryqëzim i të dhënave ndërmjet autoriteteve shtetërore redukton dyfishimin e të dhënave. Ai do t'i mundësojë SE të lidhë të dhënat e mbledhura nga burime të ndryshme të të dhënave dhe të prodhojë analiza dhe statistika të të dhënave specifike për domenin duke ruajtur parimet statistikore dhe konfidencialitetin e të dhënave. SE e ofron këtë shërbim vetëm brenda sektorit publik dhe institucioneve kërkimore. Lidhje me Statistikat e Estonisë, qendra e kompetencës së shkencës së të dhënave.

Figura 7: Roli i ri për statistikën zyrtare në Estoni. Burimi: OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 315.

pagesat, sanksionet, kontrolli etj. Të dhënat administrative mund të përfshijnë të dhëna në regjistrat administrativë dhe të dhëna në burime të tjera administrative.

⁹⁹Termi të dhëna gjeohapësinore i referohet të dhënave që kanë një komponent gjeografik. Kjo do të thotë që të dhënat në një grup të dhënash gjeohapësinore kanë informacion të nënkuptuar të vendndodhjes si adresa, qyteti ose kodi postar. Një sistem informacioni gjeografik (GIS) është një sistem i krijuar për të kapur, ruajtur, manipuluar, analizuar, menaxhuar dhe paraqitur të dhënat gjeohapësinore.

¹⁰⁰

¹⁰¹OKB, 'Doracak për menaxhimin dhe organizimin e sistemeve kombëtare statistikore', Botimi i 4-të i Manualit të Organizatës Statistikore (2022a), f. 313.

Qasja e Estonisë për modernizimin e aktiviteteve të saj statistikore rekomandohet si një praktikë e mirë për t'u ndjekur.

Sipas presidentit të Shoqatës Ndërkombëtare për Statistikat Zyrtare, John Pullinger, numrat e përdorur në domenin publik nuk janë thjesht fakte, por mund t'i përdorësh këto shifra për të ndikuar në audiencën e tij.¹⁰²Në këto raste, numrat mund të luajnë një rol që mund të jetë ose i mirë ose i keq.

Për sa i përket cilësisë, INSTAT synon të prodhojë statistika cilësore dhe është në përputhje me Kodin e Praktikës së Statistikave Evropiane.¹⁰³Në përputhje me parimin e katërt të Kodit të Praktikës së Statistikave Evropiane “Përkushtimi ndaj cilësisë”, INSTAT ka ndërmarrë këto nisma:

- Publikimi i deklaratës së cilësisë dhe përkushtimi ndaj cilësisë;
- Krijimi i Komitetit të Cilësisë dhe Sektorit të Cilësisë, si mekanizëm për mbikëqyrjen e cilësisë së proceseve statistikore;
- Hartimi dhe publikimi i Udhëzuesit të Cilësisë;
- Miratimi i modelit të Modelit të Procesit të Biznesit të Statistikave Gjenerike (GSBPM);
- Rritja e kapaciteteve profesionale dhe ndërgjegjësimit për kontrollin e cilësisë;
- Kryerja e një auditimi statistikor dhe vetëvlerësimi për identifikimin e pikave të forta dhe të pikave për përmirësime në cilësi;
- Të prodhojë statistika të orientuara nga përdoruesit (matja e përmbushjes së nevojave përmes Anketës së Kënaqësisë së Përdoruesit;¹⁰⁴dhe
- Përmirësimi i kualifikimit dhe trajnimit i vazhdueshëm i punonjësve për të rritur kapacitetet dhe kompetencat e tyre.¹⁰⁵

3.3 Shtylla e tretë: Si? (Proceset)

INSTAT, si dhe të gjitha autoritetet që prodhojnë statistika zyrtare, funksionojnë në bazë të Programit të Statistikave Zyrtare ("Programi"). Sipas nenit 7 të ligjit nr. 17/2018, Programi përcakton strategjinë e zhvillimit të (1) statistikave zyrtare, si dhe (2) të sistemit kombëtar të statistikave, për një periudhë pesëvjeçare. Ky

¹⁰² John Pullinger, 'Besimi në statistikat zyrtare dhe pse ka rëndësi' (2020) 36 Gazeta Statistikore e IAOS 343, f.1.

¹⁰³ [Programi Kombëtar i Statistikave Zyrtare \(2022-2026\)](#), fq. 60.

¹⁰⁴ E fundit e publikuar në faqen zyrtare të INSTAT është në vitin 2021.

¹⁰⁵ po aty.

Program përcakton kuadrin e kërkesave që duhet të plotësojnë prodhuesit e statistikave zyrtare për të prodhuar statistika cilësore.

Bazuar në dispozitat ligjore, Programi miratohet nga Kuvendi, me propozim të Këshillit të Ministrave, i cili mori programin e përgatitur nga INSTAT në bashkëpunim me agjencitë statistikore, si dhe duke marrë në konsideratë mendimin e Këshillit të Statistikave. Kuvendi e miraton Programin me ligj të veçantë, i cili mbulon një periudhë pesëvjeçare nga momenti i botimit në Fletoren Zyrtare.

Programi i miratuar nga Kuvendi duhet të përfshijë të paktën:

- 1.** përkthimi i objektivave të zhvillimit të statistikave zyrtare;
- 2.** përkthimin e veprimtarive kryesore statistikore për çdo fushë të parashikuar në shtojcën 1 të ligjit nr. 17/2018, si dhe shpeshtësinë dhe nivelin e përputhshmërisë me standardet kombëtare;
- 3.** institucionet përgjegjëse për furnizimin e të dhënave administrative, si dhe institucionet përgjegjëse për prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave zyrtare;
- 4.** analizën e burimeve financiare dhe njerëzore të nevojshme për përmbushjen e aktiviteteve;
- 5.** analiza e rreziqeve dhe problemeve të pritshme.

Sipas dispozitave ligjore, INSTAT është struktura përgjegjëse për koordinimin e programimit dhe raportimit statistikor, monitorimin e cilësisë, metodologjitë dhe transmetimin e të dhënave.

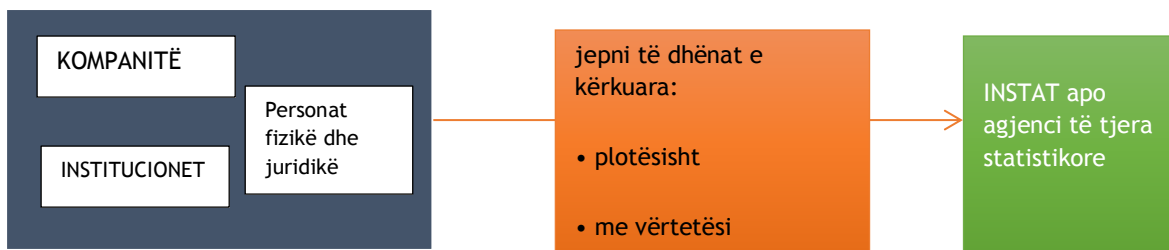
INSTAT luan një rol kyç në zbatimin e programit. Ky institucion duhet të sigurojë (nënkupton një detyrim pozitiv për të kontrolluar dhe monitoruar) që programi po zbatohet, dhe se statistikave në program zhvillohen, prodhohen dhe shpërndahen sipas parimeve të parashikuara në këtë ligj. E thënë thjesht, INSTAT është subjekti kyç që kryen pjesën më të madhe të punës për hartimin e draft programit (përfshirë bashkëpunimin me prodhues të tjerë të statistikave zyrtare). Më pas, INSTAT kryen rolin e koordinimit të punës, si dhe të kontrolluesit të uniformitetit në metodologji dhe në përmbajtjen e standardeve ndërkombëtare.

Modeli i përdorur nga INSTAT është modeli GSBPM, i cili përshkruan një proces statistikor në terma të tetë fazave, përkatësisht, Specifikimi i nevojave, Projektimi, Ndërtimi, Mbledhja, Përpunimi, Analiza, Shpërndarja dhe Vlerësimi.

Plani vjetor

Programi shoqërohet me një plan vjetor, i cili “shërben për zbatimin e programit dhe mbulon një vit kalendarik”. Format i planit vjetor përcaktohet nga INSTAT në bashkëpunim me agjencitë statistikore, të cilat i dërgojnë INSTAT propozimet e tyre për hartimin e planit vjetor. Edhe në këtë rast, marrja e mendimit të Këshillit të Statistikave është kusht për miratimin e planit vjetor. INSTAT miraton projektplanin dhe më pas ia njofton Këshillit të Ministrave, ku ky i fundit ia dërgon Kuvendit për miratim.

Njësitë statistikore

Prodhuesi i statistikave zyrtare duhet të njoftohet për qëllimin dhe qëllimin e anketës, për të drejtat dhe detyrimet, si dhe për masat që duhen marrë për të garantuar konfidencialitetin statistikor:

Cilësitë që minojnë proceset janë (i) parimet, (ii) konfidencialiteti dhe (iii) kontrolli i cilësisë.

Performanca Statistikore

Sipas Bankës Botërore, Shqipëria ka një rezultat të performancës statistikore prej 83.4 në performancën e saj statistikore (në vitin 2022).¹⁰⁶ Treguesit Statistikor të Performancës (SPI) ofrojnë një kornizë me burim të hapur për vlerësimin e performancës së sistemeve statistikore në pesë shtylla:

¹⁰⁶Banka Botërore, Performanca Statistikore në Shqipëri (2019), <<https://datanalytics.worldbank.org/SPI/?tab=country-reports>>

PILLARS	DIMENSIONS				
Data Use (User Types)	Legislature	Executive	Civil Society	Academia	International Bodies
Data Services (Service Types)	Quality of Data Releases	Richness & Openness of Online Access	Effectiveness of Advisory & Analytical Services Related to Statistics		Availability & Use of Data Services
Data Products (Topics)	Social (SDG 1-6)	Economic (SDG 7-12)	Environmental (SDG 13-15)	Institution (SDG 16-17)	
Data Sources	Statistical Office (Censuses & Surveys)		Administrative Data	Geospatial Data	Private Sector Data/Citizen Generated Data
Data Infrastructure	Legislation & Governance	Standards & Methods	Skills	Partnership	Finance (Domestically & From Donors)

Figura 8: Shtyllat dhe dimensionet që ndërtojnë SPI-në e re. Burimi: Burimi: Banka Botërore, <https://www.worldbank.org/en/programs/statistical-performance-indicators/Framework>

Zberthimi i metodologjisë:

- Përdorimi i të dhënave: Statistikat kanë vlerë vetëm nëse përdoren. Një sistem statistikor i suksesshëm prodhon të dhëna që përdoren gjerësisht dhe shpesh.
- Shërbimet e të Dhënave: Një sërë shërbimesh lidh përdoruesit e të dhënave me prodhuesit dhe lehtëson dialogun ndërmjet tyre, duke ndërtuar kështu besimin dhe ndjenjën e vlerës.
- Produktet e të dhënave: Dialogët përdorues-prodhues formojnë dizajnin dhe gamën e produkteve statistikore, si dhe saktësinë, afatin kohor, frekuencën, krahasueshmërinë dhe nivelet e ndarjes së tyre. Produktet tregojnë nëse vendet mund të prodhojnë tregues në lidhje me 17 Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm.
- Burimet e të dhënave: Për të prodhuar rezultate të dobishme, sistemi statistikor duhet të konsultohet me burimet e brendshme dhe të jashtme. Mbledhja e të dhënave shtrihet kështu përtej regjistrimeve dhe anketave tradicionale për të përfshirë të dhëna administrative dhe gjeohapësinore, si dhe të dhëna të gjeneruara nga bizneset private dhe qytetarët.
- Infrastruktura e të dhënave: Një sistem statistikor i pjekur zotëron infrastrukturë të fortë të zhvilluar mirë (legjislacioni, qeverisja, standardet), infrastrukturë të butë (aftësi, partneritete) dhe burime financiare për të ofruar produkte dhe shërbime të të dhënave të dobishme dhe të përdorura gjerësisht.

Shqipëria

Rezultati i përgjithshëm i SPI (Shqipëri)	Shtylla 1: Përdorimi i të dhënave ¹⁰⁷	Shtylla 2: Shërbimet e të Dhënave	Shtylla 3: Produktet e të dhënave	Shtylla 4: Burimet e të dhënave	Shtylla 5: Infrastruktura e të dhënave
75.4	90	70	87	70	100

Tabela 4: SPI i Shqipërisë Rezultati i përgjithshëm dhe i shtyllës. Burimi: Grupi i Bankës Botërore <https://www.worldbank.org/en/programs/statistical-performance-indicators/explore-data#1>

Performuesi më i fortë është Shtylla 5 'Infrastruktura e të dhënave' dhe më e dobëta është Shtylla 4 'Burimet e të Dhënave'/Shtylla 3 'Shërbimet e të Dhënave' (Shtylla 1 është një pikë e korruptuar, prandaj ne nuk e marrim parasysh). Banka Botërore vëren se për të përmirësuar rezultatin e SPI:

- duhet të krijohen tregues nëse sistemet statistikore po ofrojnë të dhëna të dobishme për përdoruesit e tyre;
- matja e shërbimeve këshillimore dhe analitike të ofruara nga OJQ-të (përtej prodhimit të të dhënave);
- Nevojitet më shumë informacion në fushat e të dhënave administrative, të të dhënave gjeohapësinore dhe të të dhënave të gjeneruara private dhe qytetare (pyetje të mundshme që mund të drejtojnë operacionet):
 - A kanë vendet sisteme administrative të të dhënave për të matur statistikën e programit të shëndetësisë, arsimit, punës dhe mbrojtjes sociale?
 - Si po e përdorin vendet informacionin gjeohapësinor?
 - Si po inkorporojnë sistemet kombëtare statistikore të dhëna private dhe të krijuara nga qytetarët (p.sh. mbi lëvizshmërinë, kërkimin e punës ose rrjetet sociale)?
 - Cilat janë fushat e aftësive dhe të partneriteteve ndërmjet subjekteve në sistemin kombëtar statistikor?¹⁰⁸

¹⁰⁷Paneli përmban vetëm tregues për një nga pesë dimensionet e përdorimit të të dhënave, që është përdorimi i të dhënave nga organizatat ndërkombëtare. Treguesit nëse sistemet statistikore po ofrojnë të dhëna të dobishme për qeveritë e tyre kombëtare (degët legislative dhe ekzekutive), shoqërinë civile dhe akademinë mungojnë. Kështu, paneli i kontrollit nuk vlerëson ende nëse sistemet kombëtare statistikore po plotësojnë nevojat për të dhëna të një pjese të madhe përdoruesish. Shih më tej Ekipin SPI të Bankës Botërore, [Matja e performancës statistikore të vendeve: Një përmbledhje e përditësimeve të Indeksit të Kapacitetit Statistikor të Bankës Botërore](#) (Mars 2021).

¹⁰⁸po aty, fq 8-17.

Një nga pikat kryesore nga SPI është se ka një zhvendosje drejt një qasjeje më të orientuar nga cilësia në programet statistikore, duke theksuar rëndësinë e rëndësisë, dobishmërisë dhe shumëllojshmërisë së burimeve të të dhënave. Ai sugjeron një lëvizje përtej mbledhjes së sasive të mëdha të të dhënave drejt garantimit që të dhënat e mbledhura të jenë të cilësisë së lartë dhe të përmbushin nevojat e përdoruesve në mënyrë efektive. Në përgjithësi, sistemi kombëtar statistikor inkurajohet të marrë parasysh këto pika.

3.4 Shtylla e katërt: Konfidencialiteti

Të dhënat e shpërndara nga burime të disponueshme publikisht nuk do të konsiderohen konfidenciale. Të dhënat e mbledhura, përpunuara dhe të ruajtura për prodhimin e statistikave zyrtare trajtohen si konfidenciale nga INSTAT, agjencitë statistikore dhe çdo organizatë apo person i caktuar prej tyre, kur këto të dhëna çojnë në identifikimin e drejtpërdrejtë ose të tërthortë të njësive statistikore, zbulohen të dhëna individuale të cilat nuk janë bërë publike për arsye të tjera. Të gjithë punonjësit e organeve/kontrolluesve, të përmendur në paragrafin e parë të kësaj pike, të cilët vihen në dijeni për të dhënat që përpunojnë gjatë ushtrimit të funksioneve të tyre, janë të detyruar të ruajnë konfidencialitetin dhe besueshmërinë edhe pas përfundimit të funksionit. Identifikimi direkt ose indirekt. Të dhënat individuale të mbledhura përdoren vetëm për qëllime statistikore dhe nuk përdoren për të marrë ndonjë vendim administrativ, përfshirë vendimet e kontrollit fiskal ose hetimet ligjore.

Prodhuesit e statistikave zyrtare janë të detyruar të ruajnë të dhënat e mbledhura në mënyrë elektronike ose nëpërmjet pyetësorëve të skanuar për të paktën 10 vjet nga data e grumbullimit. Më pas këto dërgohen në Arkivin Qendror të Shtetit (në përputhje me ligjin nr. 9154/2003). Pyetësorët në letër asgjësohen jo më parë se një vit pas publikimit të statistikave zyrtare të prodhuara nga përpunimi i këtyre të dhënave nën mbikëqyrjen e komisionit të krijuar nga prodhuesi i statistikave zyrtare (neni 32, pika 3).

INSTAT ka të drejtën e aksesit dhe përdorimit të të dhënave administrative në të gjitha institucionet qendrore dhe vendore (pa pagesë), në masën e nevojshme për prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave zyrtare për të shmangur ngarkesat në përgjigje të njësive statistikore. Nëpërmjet Memorandumeve të Mirëkuptimit (MoU), INSTAT fiton të drejtën eksplicite për të aksesuar dhe përdorur të dhënat administrative si nga institucionet qendrore ashtu edhe ato vendore, me kusht që kjo akses të jepet pa asnjë tarifë shoqëruese. Kjo e drejtë është thelbësore për lehtësimin e prodhimit dhe shpërndarjes së statistikave zyrtare. Qëllimi është të sigurohet një proces i thjeshtë dhe efikas në mbledhjen e të dhënave të nevojshme për qëllime statistikore, duke eliminuar çdo barrë financiare apo kufizim për

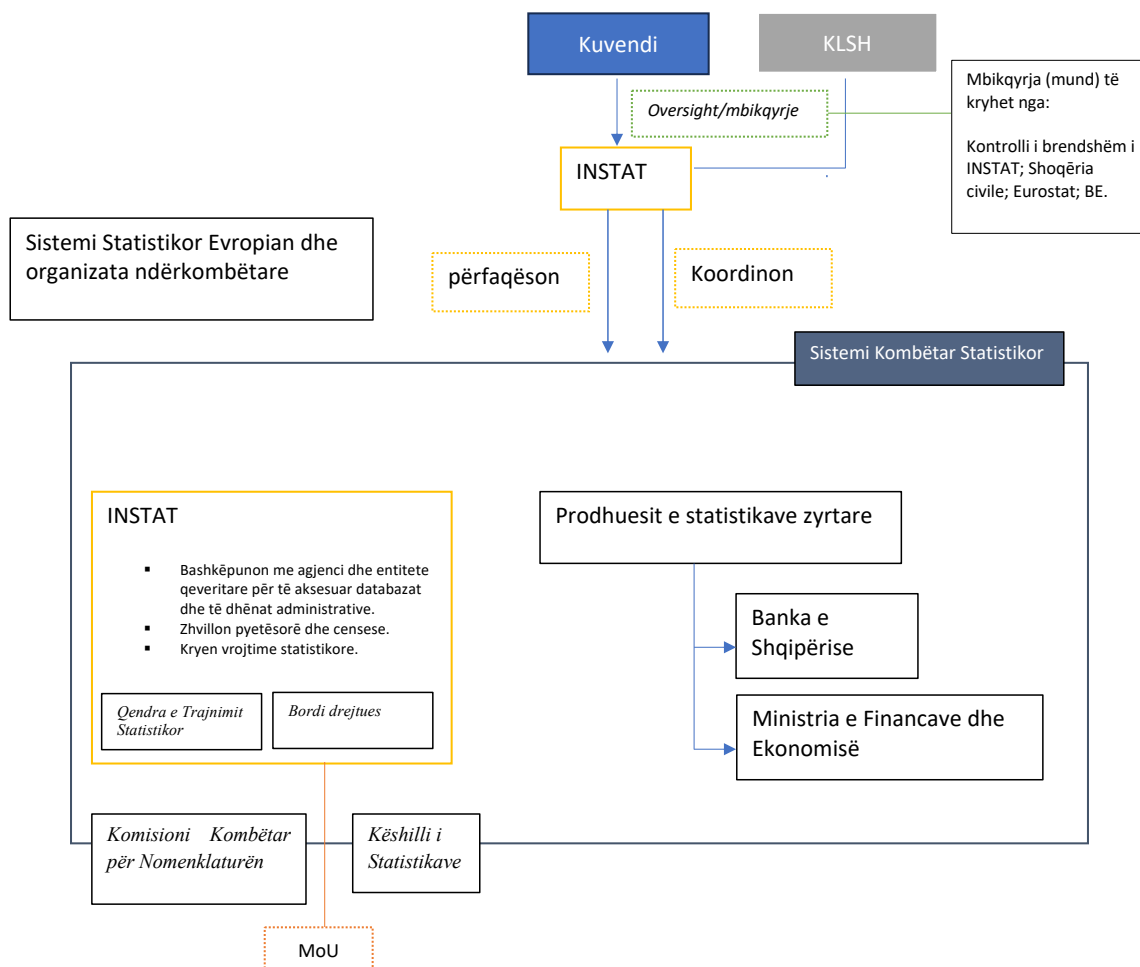
subjektet që ofrojnë të dhëna administrative. Çështjet që janë shënuar për sa i përket përdorimit të të dhënave administrative në vend të vëzhgimeve statistikore janë si më poshtë:

- Mospërputhjet mund të lindin nga përdorimi i përkufizimeve dhe klasifikimeve të ndryshme të variablave në burimet administrative. Që të dhënat e integruara të jenë uniforme, duhet të vendosen përkufizime dhe klasifikime standarde.
- Procedurat e rrepta të kontrollit të cilësisë të aplikuara për të dhënat e mbledhura posaçërisht për qëllime statistikore mund të mos jenë të pranishme në të dhënat administrative. Është e domosdoshme zbatimi i procedurave të kontrollit të cilësisë për të zbuluar dhe adresuar gabimet ose mospërputhjet.

3.5 Shtylla e pestë: Bashkëpunimi dhe marrëdhëniet ndërkombëtare, standardet, qeverisja

INSTAT njih rëndësinë e koordinimit dhe bashkëpunimit ndërmjet INSTAT (Zyra Kombëtare e Statistikave të Shqipërisë) dhe Eurostat (zyra statistikore e Bashkimit Evropian) në zhvillimin, prodhimin dhe shpërndarjen e statistikave evropiane. Ky bashkëpunim siguron përafrimin me Kodin e Praktikës së Statistikave Evropiane, i cili i jep përparësi koordinimit ndërmjet autoriteteve statistikore për të ruajtur cilësinë dhe besueshmërinë e të dhënave statistikore si në nivel kombëtar ashtu edhe në atë evropian.¹⁰⁹

¹⁰⁹Programi Kombëtar i Statistikave Zyrtare (2022-2026), f. 93.

INSTAT-i ka nënshkruar memorandume mirëkuptimi të cilat krijojnë bashkëpunimin kuadër dhe kushtet të mbljedhjes së të dhënave nga INSTAT-i:

- Ministria e Bujqësisë, Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore, Autoriteti i Komunikimeve Elektronike dhe Postare, Agjencia e Zhvillimit të Territorit, Dhoma e Tregtisë dhe Industrisë; Drejtoria e Përgjithshme e Burgjeve, Drejtoria e Përgjithshme e Transportit Rrugor, Drejtoria e Përgjithshme e Tatimeve, Intituti i Sigurimeve Shoqërore, Ministria e Arsimit dhe Sportit, Ministria e Mbrojtjes, Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale, Ministria e Kulturës, Shërbimi Gjeologjike Shqiptar, Shërbimi Social Shtetëror, Drejtoria e Përgjithshme e Policisë së Shtetit, Ministria e Bujqësisë, Autoriteti i Mbikqyrjes Financiare, Ministria e Financave dhe Banka e Shqipërisë, Qendra Kombëtare e Biznesit, Ministria e Brendshme, Prokuroria e Përgjithshme, SHLJP Mesdhetar, Fakulteti i Ekonomisë, Agjencia Kombëtare për Kërkim Shkencor dhe Inovacionit, Avokati i Popullit, Agjencia e Statistikave të Kosovës, dhe Ministria e Drejtësisë.

Figura 9: Qeverisja Statistike Shqiptare.

4. DREJT STANDARDIT EUROPIAN TË STATISTIKAVE

Në Raportet e Progresit të Shqipërisë, Komisioni Evropian shprehet se "rregullat e BE-së kërkojnë që Shtetet Anëtare të jenë në gjendje të prodhojnë statistika të bazuara në pavarësinë profesionale, paanshmërinë, besueshmërinë, transparencën dhe konfidencialitetin. Janë parashikuar rregulla të përbashkëta për metodologjinë, prodhimin dhe shpërndarjen e informacion statistikor".¹¹⁰

Rregullat e BE-së kërkojnë që Shtetet Anëtare të BE-së të jenë në gjendje të prodhojnë statistika të bazuara në pavarësinë profesionale, paanshmërinë, besueshmërinë, transparencën dhe konfidencialitetin. Janë parashikuar rregulla të përbashkëta për metodologjinë, prodhimin dhe shpërndarjen e informacionit statistikor.

Fusha e statistikave zyrtare përfaqësohet në procesin e negociatave si një kapitull i veçantë negociator, por ka një rëndësi të madhe edhe për kapitujt e tjerë, duke pasur parasysh lidhjen e saj me shumë fusha brenda procesit të negociatave. Baza e të dhënave e prodhuar nga statistikat zyrtare do të masë progresin në të gjitha fushat, si dhe do të përcaktojë detyrimet financiare të vendit tonë ndaj BE-së, si dhe detyrimet financiare të BE-së ndaj vendit tonë. Statistikat zyrtare janë pjesë e acquis të BE-së dhe përfshihen në Kapitullin 18. Statistikat gjithashtu përbëjnë një komponent të kapitujve të tjerë pasi ato lejojnë shqyrtimin dhe monitorimin e progresit drejt kriterëve të anëtarësimit nëpërmjet raporteve vjetore të vendeve.

4.1 Ndjekja e progresit në Kapitullin 18 (2015-2023)

Në vitin 2015, Shqipëria u vu re se kishte një nivel përgatitjeje në fushën e statistikave.¹¹¹ Nga viti 2016 deri në vitin 2023, Shqipëria u vlerësua si e përgatitur mesatarisht në fushën e statistikave.

Kapitulli 18: Statistikat	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	some level of preparation	some level of preparation / moderately prepared		moderately prepared	moderately prepared	moderately prepared	moderately prepared	moderately prepared	moderately prepared

¹¹⁰ Raporti i Shqipërisë 2015, f. 46.

¹¹¹ Po aty.

Komisioni Evropian u shpreh se kishte nevoja të konsiderueshme që (1) burimet njerëzore dhe financiare të INSTAT të ishin në përputhje me standartet evropiane, (2) cilësia e statistikave të përmirësohej, dhe (3) statistikave sociale, në agrokulturë, dhe në fushën e biznesit të ishin në përputhje me *acquis* e BE-së.¹¹²

Në fusha të tjera, si për shëmbull, në fushën e sundimit të ligjit, KE evidentoi një "mungesë të përgjithshme të kapaciteteve për të prodhuar të dhëna statistikore të besueshme".¹¹³ Lind pyetja, përse është e rëndësishme të evidentohet dhe progresi i statistikave në Kapitujt e tjerë jashtë Kapitullit 18. Sipas modelit të qeverisjes të analizuar më sipër në Shqipëri, INSTAT-i është prodhuesi kryesor dhe koordinatori i sistemit statistikor në Shqipëri. Si koordinatori i statistikave, ky institucion ka detyra dhe përgjegjësi mbi cilësinë e të dhënave që publikon. Duke marrë si shëmbull statistikave në fushën e sundimit të ligjit, ngrihet hipoteza në vijim.

Statistikave në sundimin e ligjit, specifikisht të lidhura me "krimet dhe drejtësinë penale", janë një nga treguesit demografikë dhe socialë të statistikave që publikon INSTAT. Sipas INSTAT, "statistikave të krimeve pasqyrojnë të dhëna për çdo hallkë të sistemit të Drejtësisë, që përfshijnë Polici - Prokurori - Ministria e Drejtësisë - dhe Burgjet." Këtu evidentohen të dhëna për veprat penale, autorë dhe persona të dëmtuar, si dhe persona të dënuar dhe të burgosur ndër vite.

Për sa i përket metodologjisë së mbledhjes së statistikave të krimeve dhe drejtësisë penale, INSTAT-i bazohet "kryesisht në të dhëna administrative, nga Drejtoria e Përgjithshme e Policisë, Prokuroria e Përgjithshme, Ministria e Drejtësisë dhe Drejtoria e Përgjithshme e Burgjeve".¹¹⁴

Statistikave të shtetit të së drejtës, të lidhura konkretisht me "krimet dhe drejtësinë penale", janë një nga treguesit demografikë dhe socialë të statistikave të publikuara nga INSTAT. Sipas INSTAT, "statistikave të krimit pasqyrojnë të dhëna për çdo hallkë të sistemit të drejtësisë, ku përfshihen Policia - Prokurori - Ministria e Drejtësisë - dhe Burgjet". Këtu evidentohen të dhëna për veprat penale, autorët dhe të dëmtuarit, si dhe personat që janë torturuar dhe burgosur për disa vite.

¹¹² Po aty, f 46.

¹¹³ Po aty, f 15.

¹¹⁴ Shih po aty.

Figura10: Seksioni Krimi dhe Drejtësia Penale në INSTAT. Burimi: <https://www.instat.gov.al/>

Për shembull, në Memorandumin e Mirëkuptimit mes INSTAT dhe Ministrisë së Drejtësisë¹¹⁵ në vitin 2021, vihet re se:

- institucionet që mbledhin dhe analizojnë të dhënat administrative (në këtë rast Ministria e Drejtësisë) duhet t'u përmbahen parimeve të Kodit të Praktikës së Statistikave Evropiane (parimet e besimit, besueshmërisë, objektivitetit të të dhënave statistikore);¹¹⁶
- krijohet një grup pune për koordinimin e aktiviteteve, i përbërë nga dy anëtarë të zgjedhur me konsensusin e drejtuesve të institucioneve.¹¹⁷:
 - o përfaqësuesi i INSTAT-it drejton grupin e punës;
 - o mblidhet një herë në gjashtë muaj ose kur kërkohet nga njëra nga palët;
 - o mund të ftojë ekspertë ose funksionarë për të dhënë mendime në mbledhje;
- Ministria e Drejtësisë pranon të kryejë proceset e nevojshme për të mbledhur, korrigjuar dhe analizuar informacionin e rënë dakord nga palët në aneksin e MM.¹¹⁸;

¹¹⁵MM, Instat dhe Ministria e Drejtësisë, Nr. prot 110/5, datë 11.11.2021.

¹¹⁶po aty, neni 2.

¹¹⁷po aty, neni 3.

¹¹⁸po aty, Aneks, pikat 1-5.

- Ministria e Drejtësisë i jep të dhënat çdo vit. më 30 qershor, në formatin excel.¹¹⁹

Në MoU, theksohet se INSTAT-i mund të ftohet të japë mendimin e tij gjatë hartimit të formularëve të të dhënave për të konstatuar se përkufizimet dhe klasifikimet janë në përputhje me ato të përdorura nga INSTAT dhe SKS.¹²⁰

¹¹⁹po aty, Aneks, f. 2.

¹²⁰po aty, neni 6, paragrafi 5.

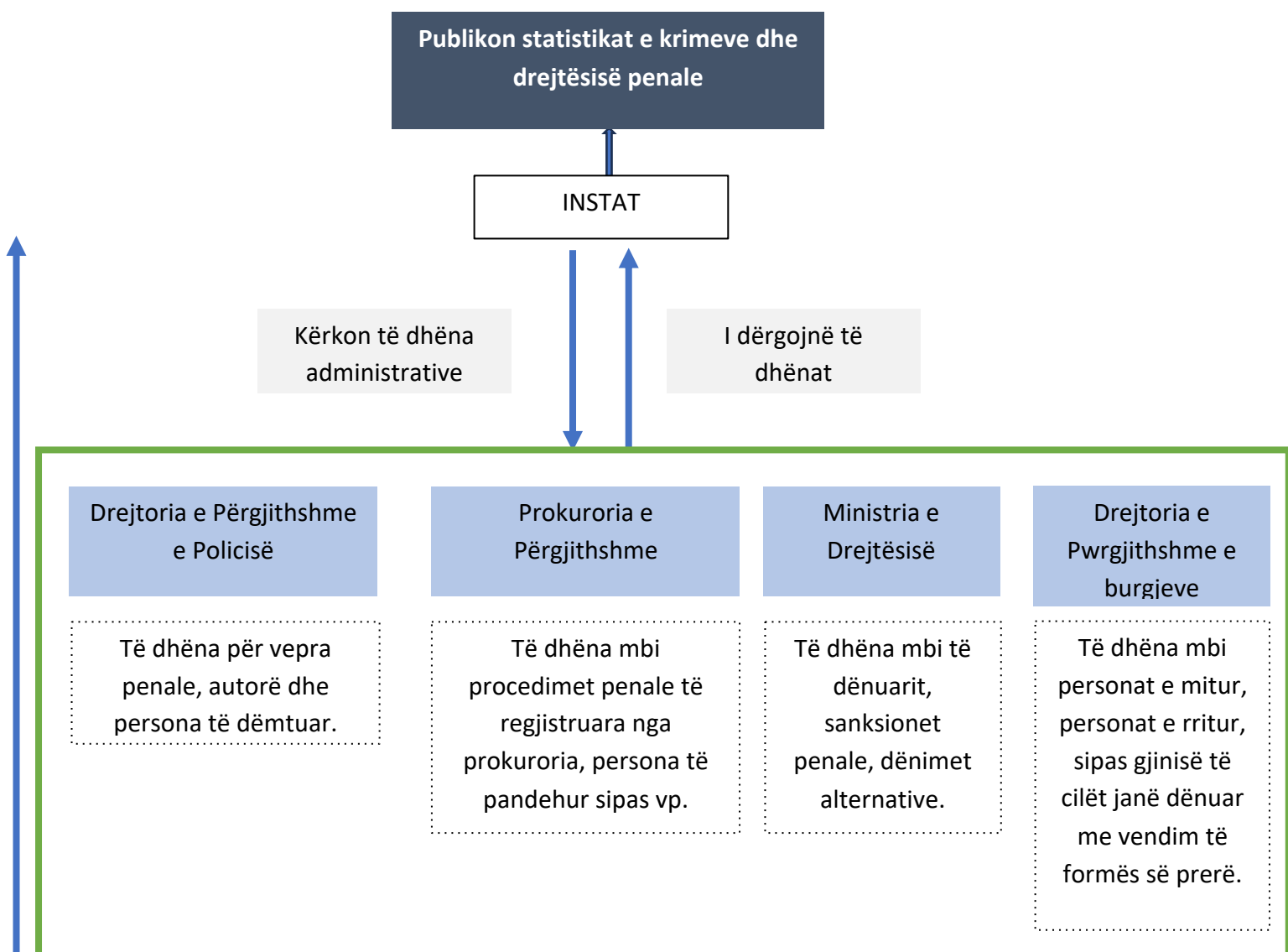

Figura 11: Bashkëpunimi ndërmjet INSTAT, si prodhues zyrtar i të dhënave zyrtare, dhe institucioneve publike në fushën e drejtësisë penale, Ministrisë së Drejtësisë, Drejtorisë së Përgjithshme të Policisë, Prokurorisë së Përgjithshme dhe Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve.

Bashkëpunimi mes INSTAT dhe këtyre institucioneve është kryesisht uniform. Detyrimi i INSTAT për të koordinuar grupin e punës, për të monitoruar përputhjen me Kodin e Praktikës së Statistikave Evropiane dhe parimet e tij është përcaktuar mirë në Memorandumet e Bashkëpunimit.

MoU mes INSTAT dhe	Drejtoria e Përgjithshme e Policisë ¹²¹	Prokuroria e Përgjithshme ¹²²	Ministria e Drejtësisë ¹²³	Drejtoria e Përgjithshme e Burgjeve ¹²⁴
Pavarësia profesionale	Duhet t'u përmbahet parimeve të Kodit të Praktikës së Statistikave Evropiane	I përmbahet parimit të besueshmërisë, paanshmërisë dhe objektivitetit (edhe pse Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane nuk përmendet në mënyrë eksplicite)	Duhet t'u përmbahet parimeve të Kodit të Praktikës së Statistikave Evropiane	Duhet t'u përmbahet parimeve të Kodit të Praktikës së Statistikave Evropiane
Grupi i punës	min. 4 anëtarë (përfaqësues nga të dy institucionet); mblidhet çdo tre muaj.	min. 4 anëtarë (përfaqësues nga të dy institucionet); mblidhet çdo tre muaj; detyrat e grupit të punës të përmendura shprehimisht në MM.	min. 2 anëtarë (përfaqësues nga të dy institucionet); mblidhet çdo gjashtë muaj.	min. 4 anëtarë (përfaqësues nga të dy institucionet); mblidhet çdo tre muaj; detyrat e grupit të punës të përmendura shprehimisht në MM.
Udhëzimet dhe trajnimet e standardeve profesionale (klasifikimet dhe terminologjia)	Detyrim i INSTAT	Detyrim i INSTAT	Detyrim i INSTAT	Detyrim i INSTAT
E drejta e aksesit dhe shkëmbimit të të dhënave	Drejtoria e Përgjithshme e Policisë jep të dhënat në aneks	Nuk përmendet në mënyrë eksplicite	Ministria e Drejtësisë jep të dhënat në Aneks një herë në vit	Drejtoria e Përgjithshme e Burgjeve jep të dhënat në aneksin e INSTAT

¹²¹i ndryshuar me “Marrëveshjen për ndryshimin e MM ndërmjet INSTAT dhe Drejtorisë së Përgjithshme të Policisë”, Nr. 138/13, datë 24.02.2020.

¹²² [Memorandum Mirëkuptimi](#) ndërmjet INSTAT-it dhe Prokurorisë së Përgjithshme, Nr. 1169/2, datë 30.10.2019.

¹²³ Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Drejtësisë, Nr prot 110/5, datë 11.11.2021.

¹²⁴ [Memorandum Mirëkuptimi](#) ndërmjet INSTAT dhe Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve, datë 17.11.2017, i ndryshuar me [Marrëveshja](#) Nr.131/11, datë 31.08.2020.

Kontrolloni përputhshmërinë me Programin	Detyrim i INSTAT	Nuk përmendet	Detyrim i INSTAT	Detyrim i INSTAT
--	------------------	---------------	------------------	------------------

Siç u përmend më lart, të dhënat administrative janë një nga burimet kryesore të të dhënave për statistikat zyrtare.¹²⁵ Konsiderohen si të dhëna dytësore pasi qëllimi kryesor i mbledhjes së tyre është administrativ, por jo statistikor.¹²⁶ Në rastin e statistikave të sundimit të ligjit, Komisioni Evropian është shprehur në progres raporter se duhet:

- të sigurohet saktësia e të dhënave statistikore të njësive përkatëse në institucionet e drejtësisë¹²⁷;
- të përmirësohet mbledhja dhe raportimi i të dhënave statistikore gjyqësore¹²⁸; dhe
- Përmirësimi i mbledhjes, analizës dhe raportimit të të dhënave statistikore për ndihmën juridike falas¹²⁹.

Të dhënat me të meta mund të krijojnë një pamje jo reale të progresit, të ngrenë shqetësime në lidhje me pajtueshmërinë me sundimin e ligjit dhe të pengojnë politikëbërjen efektive. Kjo jo vetëm që rrezikon aspiratat e Shqipërisë në BE, por gjithashtu përjetëson padrejtësitë e brendshme dhe nxit mosbesimin në sistemin ligjor.

Ndoshta këto sfida mund të adresohen me ndryshimet e bëra në ligjin nr. 17/2018 për Statistikat, ku INSTAT ka:

- detyrimin për të marrë pjesë në procesin e krijimit dhe zhvillimit të sistemeve të të dhënave administrative (neni 13, pika 1 (ç));
- të drejtën e aksesit direkt në regjistrat administrativë, e cila lehtëson barrën e përgjigjes nga njësitë statistikore (neni 33, pika 1).

Vlen të theksohet se sipas Programit 2022-2026 dhe angazhimit të INSTAT për zyrtarizimin e Klasifikimit Ndërkombëtar të Statistikave të Krimit për qëllime statistikor, pritet të ketë një përmirësim të aksesit në statistikat në fushën e krimin

¹²⁵Manuali i OKB-së (2022), f. 23.

¹²⁶po aty, f. 43.

¹²⁷Raporti i Shqipërisë 2023, f. 19.

¹²⁸po aty, f. 25.

¹²⁹po aty, f. 40.

dhe drejtësisë penale në Shqipëri, në veçanti për përmirësimin e metodologjisë dhe klasifikimit të sistemit të veprave penale, rritjen e saktësisë dhe thellësisë së mbledhjes së të dhënave dhe rritjen e koordinimit të aktiviteteve statistikore në fushën e drejtësisë dhe krimit me strukturat përkatëse, duke siguruar një qasje koherente për mbledhjen dhe interpretimin e të dhënave.

Megjithatë, është shqetësuese që në Program, përputhshmëria me do të kalojë nga i jo-përafuar (2022) në pjesërisht të përafuar (2026).¹³⁰ Duke pasur parasysh rëndësinë dhe sfidat që lidhen me statistikat e sundimit të ligjit, rekomandohet që statistikat të jenë plotësisht në përputhje me ICCS¹³¹.

Për sa i përket kapitullit 18, Shqipëria ka një sistem statistikor relativisht të zhvilluar mirë dhe ka bërë përparim të mirë në përafrimin e praktikave të saj statistikore me standardet e BE-së.

Raporti i Screening i Cluster 1 ofron vlerësimin e mëposhtëm në lidhje me Kapitullin 18:

- (i) Infrastruktura statistikore: Pjesërisht në përputhje me *acquis* dhe standardet ndërkombëtare. Rekomandohet që Shqipëria të ketë një politikë aktive të mbajtjes së stafit dhe të plotësojë në mënyrë proaktive vendet vakante.
- (ii) Shqipëria ka zbatuar klasifikimin kryesor të BE-së me shkallë të ndryshme të përputhshmërisë me *acquis*. Kërkohet punë e mëtejshme në regjistrat statistikore për pajtueshmëri të plotë me *acquis*.
- (iii) Shqipëria është pjesërisht e përafuar me *acquis* të BE-së për statistikat sektoriale (statistikat makroekonomike, biznesi, sociale dhe bujqësore). Nevojitet progres i mëtejshëm në të gjitha fushat statistikore për të arritur harmonizimin e plotë.

Për të vlerësuar rekomandimet dhe progresin e Shqipërisë në Kapitullin 18, ne krijuam tabelën e mëposhtme duke përdorur të dhëna nga të dhënat e vendit të Shqipërisë që shtrihen nga viti 2015 deri në 2023. Në tabelë, 'x' tregon një rekomandim, '+' tregon përparimin dhe qeliza thotë "përafuar" kur Komisioni Evropian e ka konstatuar atë.

¹³⁰PSZ, f. 44.

¹³¹UNODC, [Klasifikimi ndërkombëtar për qëllime statistikore](#) (2015).

x - rekomandimi i paplotësuar (i përsëritur) ~ - njëfarë progresi v - progresi N/A - nuk përmendet i rreshtuar - i përafuar

Konsistenca dhe ndjekja e rekomandimeve

				Cluster 1 Albania									
		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023			
Rekomandime													
Statistikat Kapitulli 18													
Forcimi i burimeve njerëzore dhe financiare të INSTAT		x	x		x	~	~	~	~	~			
Forcimi i pozicionit të INSTAT në administratën publike		x	x		x	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A			
Pëmirësimi i pavarësisë profesionale të INSTAT		x	x		x	v							
Rritja e rolit të INSTAT-it si koordinator i sistemit kombëtar të statistikave		x			~	v	v	v	v	v			
Roli koordinues në sistemin kombëtar statistikor (MM)		x	~		~	v							
Ndryshimet në ligjin statistikor		x	x		~	v	v	v	v	v			
Pëmirësimi i cilësisë së statistikave		x	~		~	~							
Sigurimi i harmonizimit të statistikave të bujqësisë, biznesit dhe sociale		x	x		~	~	~						
Përafroni statistikën me sistemin evropian të llogarive (ESA 2010)		x	~		~	v	v	v	v	v			
Burimet e të dhënave për statistikën makroekonomike duhet të përmirësohen, veçanërisht nga mbajtësit e të dhënave jashtë INSTAT		x	~		~	v							
Statistikat mbi kërkimin dhe zhvillimin, teknologjitë e informacionit dhe komunikimit dhe inovacionin ende duhet të përafrohen		x	~		N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A			
Statistikat e migracionit të jashtëm ende duhet të zhvillohen		x	N/A		~	~	~	v	v	v			
Regjistri statistikor i femrave nuk është finalizuar		x	x		x	x	~	~	~	~			
Statistikat bujqësore janë pjesërisht në përputhje me acquis		x	x		x	x	x	x	x	x			
Statistikat e mjedisit dhe energjisë janë pjesërisht në përputhje me acquis		x	x		x	x	~	~					
Bilancet energjetike për burimet e tjera të energjisë mungojnë		x	~		~	N/A	~	~				v	
Pëmirësime të mëtejshme të cilësisë nevojiten për të përmirësuar statistikën për sektorin e shërbimeve		x	N/A		N/A	N/A	N/A						
Statistikat mbi mbetjet, ujën dhe ujërat e zeza duhet të zhvillohen më tej		x	N/A		v	v	v	v					
Statistikat e shpenzimeve të flukseve materiale dhe të shpenzimeve për mbrojtjen e mjedisit nuk janë prodhuar ende		x	x		x	N/A	N/A						
Do të nevojiten përpjekje të mëtejshme për të prodhuar statistika të shëndetësisë, arsimit, krimin dhe migracionit në përputhje me acquis			x		~	~	~	~	~	~			
Të dhënat për emetimet në ajër janë prodhuar, por vetëm pjesërisht në përputhje me standardet e BE-së			x		x	x	x	x	x	x			
Pëmirësoni komunikimin me përdoruesit dhe palët e tjera të interesuara						x	x	x	N/A	N/A			
Fusha e statistikave zyrtare duhet të ripërcaktohet për të përfshirë të gjitha statistikën evropiane dhe për të përmirësuar aksesin në statistikën zyrtare shtesë.						x	x	N/A	N/A	N/A			
Metodat e mbledhjes së të dhënave duhet të modernizohen dhe proceset e prodhimit statistikor duhet të përmirësohen.						x	x	x	x	x			
Nevojiten përmirësime të mëtejshme në Statistikat e Financave të Qeverisë						x	x	~	~	v			
Pëmirësoni më tej komunikimin dhe konsultimin me përdoruesit, duke përfshirë aktorët kryesorë, duke përfshirë prodhuesit, mediat, organizatat përfaqësuese dhe komunitetin e kërkimit.						x	x						
Miratimi i Ligjit për regjistrimin e popullsisë dhe banesave								x	v				
Emërimi i një Drejtori të Përgjithshëm për INSTAT								x	v				

Duke kaluar nga një pamje e zmadhuar në të gjithë Cluster 1, te një nga kapitujt përbërës të tij--i cili është dhe fokusi i këtij studimi--Kapitulli 18 'Statistikat', vërejmë këto elementë:

- Kapitulli 18 është një nga elementët thelbësorë të Cluster 1 në metodologjinë e re të zgjerimit të BE. Performanca e Shqipërisë në këtë kapitull ka një ndikim të drejtpërdrejtë në progresin dhe ritmin e procesit të negociatave.
- Pavarësisht se janë kapitull më vete, statistikave dhe institucioni drejtues dhe kryesor i sistemit statistikor në Shqipëri, INSTAT, janë një element i përbashkët i të gjithë kapitujve pjesë të grup-kapitullit të parë.
- Statistikat janë në thelb ndërsektoriale sepse ato ofrojnë të dhëna dhe njohuri që janë të rëndësishme për shumë sektorë dhe fusha të politikave.
- Statistikat përbëjnë bazën për vendimmarrje të bazuar në të dhëna. Qoftë në gjyqësor, administratë publike, zhvillim ekonomik apo fusha të tjera, të dhënat e sakta dhe të besueshme janë thelbësore që politikbërësit të marrin vendime të informuara.
- Procesi i monitorimit dhe vlerësimit të efektivitetit të politikave dhe reformave kërkon të dhëna. Statistikat luajnë një rol kyç në analizën e progresit, identifikimin e sfidave dhe vlerësimin e rezultateve të reformave të ndërmarra në kapituj të ndryshëm.
- Statistikat bëjnë të mundur që të kryhen krahasime në bazë të standarteve, e cila është e rëndësishme në kontekstin e anëtarësimit në BE. Krahasimi i performancës së Shqipërisë me standardet e BE-së dhe vendeve të tjera kandidate lehtësohet nga të dhënat statistikore.
- Të dhënat statistikore të INSTAT janë të rëndësishme për vlerësimin e funksionimit të institucioneve demokratike. Ato ofrojnë njohuri mbi administratën publike, transparencën dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut - elementë kyç të qeverisjes demokratike.

Në këtë kontekst, performanca e mirë në Kapitullin 18 ka një ndikim të drejtpërdrejtë në vlerësimin e Cluster 1. Të dhënat statistikore cilësore janë thelbësore për të përcaktuar tendencat sociale, ekonomike, dhe juridike, të cilat janë pjesë e kapitujve të tjerë të Cluster 1. Pra, një përmirësim në statistika mund të ndikojë pozitivisht në vlerësimin e përgjithshëm dhe individual të kapitujve të këtij grup-kapitulli.

4.2. Modernizimi i statistikave zyrtare

Ndërsa shoqëria bëhet gjithnjë e më e drejtuar nga të dhënat, është thelbësore që sistemet kombëtare statistikore të evoluojnë për të përmbushur nevojat e epokës moderne.

OKB-ja thekson dy terma kyç: (i) transformim dhe (ii) modernizim. Të dy këta dy elementë kërkojnë:

- (i) Formulimi i një plani strategjik për modernizimin dhe integrimin e proceseve të prodhimit statistikor nëpër sektorë të ndryshëm brenda sistemeve kombëtare statistikore; dhe
- (ii) Rritja e kapacitetit të sistemeve kombëtare statistikore për të përmbushur kërkesën në rritje në mënyrë efikase dhe efektive për informacion statistikor.¹³²

Modernizimi dhe transformimi konsiderohen si thelbësore për "statistikat zyrtare për të përmbushur kërkesat në rritje të politikëbërësve, studiuesve, mediave dhe shoqërisë civile për statistika cilësore, në kohë dhe agregate".¹³³ Duke marrë parasysh qasjet, modelet dhe praktikrat e ndryshme, në modernizimin e sistemeve statistikore kombëtare, evidentohen elementët e mëposhtëm për t'u konsideruar nga zyra statistikore në Shqipëri:

- Modernizimi i operacioneve dhe produkteve të Institutit të Statistikave:
 - Shërbime të përmirësuara në lidhje me (i) disponueshmërinë dhe mbulimin e statistikave, (ii) periodicitetin, (iii) lehtësinë e aksesit, (iv) cilësinë, (v) ndarjen në kategori dhe (vi) rëndësinë¹³⁴;
 - Transformimi i mbledhjes së të dhënave nga pyetësorë në letër në pyetësorë elektronikë nëpërmjet internetit, të cilët transferohen në bazat qendrore të të dhënave të institucioneve¹³⁵;
 - Instituti i Statistikave mbledh të dhëna nga bizneset përmes ueb-portaleve¹³⁶;
 - Mbledhja e përmirësuar e të dhënave dhe informacionit duke përdorur fotografimin ajror (veçanërisht në statistikat bujqësore dhe mjedisore)¹³⁷;
 - Transferimi i të dhënave ndërmjet kompjuterëve¹³⁸;

¹³² Po aty, f. 13.

¹³³ Po aty, f. 13.

¹³⁴ Po aty, f. 62.

¹³⁵ Po aty.

¹³⁶ Po aty.

¹³⁷ Po aty.

¹³⁸ Po aty.

- Rritje në kapacitetin në ruajtjen e të dhënave dhe kapacitetin kompjuterik¹³⁹;
- Përparimet në trajtimin manual të të dhënave të transformuara në trajtim dixhital, duke lehtësuar shumë detyra dhe procese dhe duke rritur shpejtësinë dhe cilësinë e proceseve përmes automatizimit¹⁴⁰;
- Siguria dhe konfidencialiteti i përmirësuar i të dhënave¹⁴¹.
- Ristrukturimi i procesit të biznesit statistikor në përputhje me GSBPM (=eficencë më e madhe dhe cilësi më e lartë në operacionet e Institutit të Statistikave)¹⁴²:
 - Planifikimi i ripërdorimit të aplikacionit dixhital dhe funksioneve specifike ndërmjet departamenteve të ndryshme; dhe thyejnë barrierat e modelit *stovepipe*.¹⁴³
- Infrastruktura dhe burimet. Funkcionimi i një zyre kombëtare statistikore kërkon hapësirë ndërtimi, pajisje dhe burime njerëzore dhe financiare:
 - Hapësira:
 - Një hapësirë dhe infrastrukturë jo shumë e specializuar;
 - Nevojat bazë janë hapësira për zyra, dhoma takimi, zona e pritjes, biblioteka, zona e studimit për vizitorët, ambiente për ruajtjen e sigurt të arkivave dhe hapësira për serverë të cilësisë dhe sigurisë së duhur (rezistente ndaj zjarrit nëse është e mundur).¹⁴⁴
 - Pajisjet:
 - Një ZKS nuk mund të funksionojë pa pajisje kompjuterike moderne, si serverë, stacione pune në rrjet, laptopë dhe/ose tavolina, printera;
 - Një stacion pune për personel dhe laptopë të aftë për të punuar nga distanca;
 - Mjete softuerike, të cilat përfshijnë mbrojtje nga viruset dhe aplikojnë protokolle standarde për shkëmbimin e të dhënave;

¹³⁹ Po aty.

¹⁴⁰ Po aty.

¹⁴¹ Po aty, f. 63.

¹⁴² Po aty.

¹⁴³ Po aty. Për të shpjeguar më tej, në vend që të krijojë vegla apo funksione të reja dixhitale në mënyrë specifike për çdo detyrë ose departament statistikor, Zyra Kombëtare e Statistikave synon të zhvillojë aplikacione dhe funksione që janë të përputhshme me domenin. Kjo metodë garanton uniformitet dhe standardizim në procedurat e mbledhjes, analizës dhe shpërndarjes së të dhënave duke kursyer gjithashtu kohë dhe burime. Ndërkohë, termi "the stove-pipe barriers" përshkruan se si departamente ose njësi të ndryshme brenda një Zyre Kombëtare të Statistikave, je janë të izoluar ose të ndarë nga njëri-tjetri, gjë që pengon komunikimin, bashkëpunimin dhe ndarjen e burimeve ose informacionit. Në qasjen e re, Zyra Kombëtare e Statistikave mund të promovojë bashkëpunimin dhe integrimin ndër-departmental.

¹⁴⁴ Po aty, f. 64.

- Si hardueri ashtu edhe softueri duhet të përditësohen rregullisht (rekomandohet që të formulohet një strategji afatmesme/4-5 vjeçare të Teknologjisë së Informacionit);
- Të blejnë sisteme dhe softuer që janë me burim të hapur, përgjithësisht pa pagesë dhe pa pagesë për t'u përdorur, për t'iu përshtatur nevojave të përdoruesve (kursen para, shton fleksibilitet në operacionet e TI-së / eksplori teknologjinë cloud)¹⁴⁵
- Burimet njerëzore (një Zyrë kombëtare statistikore moderne):
 - Staf me aftësi dhe ekspertizë profesionale të përziera por relativisht të larta;
 - Punëtorët në terren për mbledhjen e të dhënave;
 - I gjithë stafi trajnohet rregullisht;
 - Program trajnimi shumëvjeçar se si zyra synon të kënaqë nevojat dhe interesat e trajnimit të stafit;
 - Stafi i ri merr trajnim fillestar.¹⁴⁶
- Burimet financiare¹⁴⁷:
 - Mënyrat e financimit:
 - (i) ZKS-të dhe prodhuesit e tjerë financohen nga buxheti i qeverisë qendrore;
 - (ii) Ndarja e buxhetit vjetor i bëhet drejtpërdrejt ZKS-së bazuar në propozimin ose kërkesën e saj origjinale të buxhetit (kjo është mënyra e rekomanduar e financimit të aktiviteteve statistikore zyrtare);
 - (iii) Buxheti i ZKS-ve përcaktohet në mënyrë specifike në buxhetin e qeverisë dhe miratohet si i tillë, megjithatë ai ende i nënshtrohet një shqyrtimi dhe miratimi të veçantë nga ministria përkatëse, shpesh Ministria e Financave¹⁴⁸;

¹⁴⁵ Po aty, f. 65.

¹⁴⁶ Po aty.

¹⁴⁷ Sipas OKB-së: "Është një gjë e trishtueshme të thuhet se shumica e e zyrave kombëtare të statistikave në botë janë të keqfinancuara. E njëjta gjë vlen edhe për prodhuesit e tjerë të statistikave zyrtare në MDA (ministritë, departamentet dhe agjencitë). Zyra kombëtare të statistikave dhe statistikave zyrtare nuk janë dukuri shumë të njohura; ata nuk vlerësohen shumë, konsiderohen jo tërheqëse, për të përdorur fjalimin popullor. Në shumë vende, nivelet e pagave dhe pagave në ZKS-të janë më të ulëta se në agjencitë e tjera qeveritare, në disa vende shumë më të ulëta." UN, 'The Handbook on Management and Organization of national Statistical Systems', 4th Edition of the Handbook of Statistical organization (2022a), f. 66.

¹⁴⁸ Sipas OKB-së: "Kjo nënkupton që ZKS-ja nuk mund të jetë e sigurt se do të marrë të gjitha fondet e miratuara në buxhet, do t'i marrë ato rregullisht ose në mënyrë të barabartë gjatë vitit fiskal. Kjo praktikë konsiderohet shumë inferiore pasi përfshin pasiguri të madhe në lidhje me operacionet e NSO, kryerjen e programit të saj të anketimit, dhe parandalon çdo fleksibilitet në operacionet dhe shpenzimet." Manuali i OKB-së, f. 65. Kjo është aktualisht mënyra e financimit të Shqipërisë.

- (iv) Në shtetet në zhvillim, shumë ZKS mbështeten në financimin e donatorëve për pjesë thelbësore të operacioneve të tyre (kjo konsiderohet si qasje jo e qëndrueshme)¹⁴⁹.

Ky punim është fokusuar në statistikat zyrtare dhe praktikat dhe modelet tradicionale të qeverisjes statistikore. Pyetja është ngritur nëse burimet e reja të të dhënave do të zëvendësojnë ushtrimet tradicionale statistikore, të tilla si anketat ose regjistrimet, të cilat janë të komplikuar dhe/ose kërkojnë kohë dhe mund të jenë veçanërisht të vështira për t'u organizuar në ekonomi të varfra dhe/ose zona të largëta.¹⁵⁰ Megjithatë, është pranuar gjerësisht nga autorë dhe autoritete të ndryshme që të dhënat e mëdha mund të plotësojnë statistikat zyrtare, por nuk mund t'i zëvendësojnë ato.¹⁵¹ Dhe se çelësi i modernizimit të statistikave zyrtare qëndron në të dhënat e mëdha.¹⁵²

Një analizë e thelluar e lidhjes dhe ndikimit të të dhënave të mëdha (big data) me statistikat zyrtare bie jashtë fushës së këtij dokumenti politikash. Megjithatë, një përmbledhje skematike e kësaj teme, e cila shqyrtohet më në detaje nga Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS - Zyra e Statistikave në Holandë), jepet më poshtë.

Shembuj të të dhënave të mëdha në statistikat zyrtare	Një kornizë për vlerësimin e cilësisë së statistikave të të dhënave të mëdha	Të dhënat e mëdha si statistika	Integrimi i të dhënave të mëdha me burime të tjera statistikore
mesazhet e mediave sociale, të dhënat e qarkut të trafikut, të dhënat e telefonit celular, scraping ueb, të dhënat e skanerit, imazhet satelitore dhe transaksionet bankare.	Në vijim 1) Ligji Statistikor i BE-së (cilësia statistikore): Rëndësia, saktësia, afati kohor, aksesueshmëria, krahasueshmëria, koherenca (cilësia statistikore); dhe	Një mënyrë për të zbatuar të dhënat e mëdha në statistikat zyrtare është të konsiderohen agregatët e të dhënave të mëdha si statistika. Sfidat: ndryshimet e pakontrolluara në burime, çështjet e vazhdimësisë dhe të krahasueshmërisë, i	1) Të dhënat e mëdha si të dhëna ndihmëse (të kombinuara me të dhëna të tjera statistikore nga anketat ose të dhënat administrative) 2) Mbulimi dhe selektiv (mund të kombinohen të dhënat e mëdha dhe burime të tjera)

¹⁴⁹Kjo nënkupton që ZKS-ja nuk ka kontroll të plotë të operacioneve të saj dhe nuk mund të formulojë dhe zbatojë programin e saj statistikor në përputhje me prioritetet kombëtare.

¹⁵⁰Irena Krizman, Bruno Tissot, Qeverisja e të dhënave: çështje për Sistemin Statistikor Kombëtar, Buletini IFC 54, f. 8.

¹⁵¹Krizman dhe Tissot, f. 9;

¹⁵²Barteld Braaksma, Kees Zeelenberg, Punim diskutimi, Të dhëna të mëdha në statistikat zyrtare (2020).

	2) Parimet statistikore: pavarësia, paanshmëria, objektiviteti, besueshmëria, konfidencialiteti dhe efektiviteti i kostos.	referohen indirekt fenomeneve me interes statistikor. ndoshta shumë të paqëndrueshme dhe selektive.	3) Kontrolli i shpërndarjes së të dhëna të mëdha me palë të tjera (probleme etike, metodologjike në ndarjen e bazave të të dhënave - çështjet e zbulimit)
--	--	---	---

Tabela 5: Një përmbledhje e lidhjes së të dhënave të mëdha dhe statistikave zyrtare, siç parashikohet në Burimi: Barteld Braaksma, Kees Zeelenberg, Centraal Bureau voor de Statistiek, Discussion paper, Big data in official statistics, 2020.

Zyra e Statistikave të Holandës argumenton se një zyrë kombëtare e statistikave mund të ketë dy qasje ndaj të dhënave (*big data*): (i) Të pranojë të dhënat si tregues jo-perfekt, por që japin të dhëna për shoqërinë në kohë reale; ose (ii) Që zyrat kombëtare të statistikave të modelojnë të dhënat me qëllim krijimin e statistikave zyrtare.¹⁵³ Zyra e Statistikave të Holandës vëren se të dhënat mund të jenë të dobishme "në zgjidhjen e disa prej sfidave kryesore për statistikave zyrtare, në veçanti cilësinë e llogarive kombëtare (shkalla e rritjes së produktit kombëtar bruto ose GNP), kohëzgjatja e statistikave zyrtare dhe analiza statistikore e fenomeneve komplekse dhe koherente."¹⁵⁴ Thënë kjo, një qasje e tillë mund të jetë e dobishme për t'u eksploruar edhe në rastin e Shqipërisë.

¹⁵³ Barteld Braaksma, Kees Zeelenberg, Centraal Bureau voor de Statistiek, Discussion paper, Big data in official statistics (2020), f. 4.

¹⁵⁴ Po aty.

5. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Si përfundim, një eksplorim i plotë i infrastrukturës së statistikave zyrtare zbulon rolin e saj kritik në formësimin e besueshmërisë, transparencës dhe aksesit të informacionit statistikor në Shqipëri. Statistikat e mira që pasqyrojnë realitetin dhe nevojat e qytetarëve, mund të jenë potencialisht kyçe për qeverisjen e mirë. Një qeveri që i mbështet politikat e saj në statistika të shëndosha, të sakta, të pavarura dhe të paanshme, ka vizionin për të drejtuar vendin me efikasitet.

Rëndësia e statistikave për qeverisjen e mirë nuk mund të mbivlerësohet. Rëndësia e pavarësisë dhe besimi ndaj sistemit statistikor nuk mund të mbivlerësohet gjithashtu. Thelbi qëndron në nevojën për të ndryshuar perceptimet e njerëzve për rëndësinë e statistikave; prodhimi i statistikave nuk është as qëllim në vetvete. INSTAT-i dhe i gjithë sistemi statistikor duhet të prodhojnë rezultate që përdoruesit i vlerësojnë (dmth i njohin si të rëndësishme) dhe që përmirësojnë jetën e njerëzve.

Ky studim u përpoq të hapë një diskutim mbi rëndësinë e besimit në numra, si dhe besimin në institucionet që i gjenerojnë ato, për të krijuar një efekt vazhdues në diskursin mbi rëndësinë e vendimmarrjes së bazuar në prova.

Evidentohet e nevojshme thellimi nga hulumtues të tjere mbi mënyren se si qeveritë përdorin numrat, dhe se si modeli i qeverisjes së statistikave mund të modernizohet.

Bazuar në gjetjet dhe boshllëqet e theksuara në studim, ky dokument politikash ofron rekomandimet e mëposhtme.

REKOMANDIME

Për Qeverinë:

- Qeverisë i rekomandohet të promovojë në mënyrë aktive integrimin e statistikave zyrtare në politikëbërje, duke nënvizuar rolin kyç të statistikave në vendimmarrjen e informuar. Rritja e profilit të statistikave siguron që njohuritë e drejtuara nga të dhënat të bëhen pjesë integrale e formulimit të politikave. Ky integrim promovon transparencën, llogaridhënien dhe vendimmarrjen e bazuar në prova, të cilat janë elemente thelbësore për qeverisjen e mirë.

Për Agjencitë e Statistikave:

- Agjencitë statistikore u ofrojnë studiuesve të dhëna të mbledhura, të klasifikuara, të kombinuara, të analizuara dhe të korigjuara në përpilimin e statistikave zyrtare. Të dhënat vijnë nga burime të shumta, si regjistrimet, anketat dhe regjistrat e popullsisë dhe bizneseve. Rekomandohet që këto subjekte të eksplorojnë mundësinë e ofrimit të aksesit në metadata, për të rritur transparencën dhe nivelin e kërkimit shkencor në vend.
- Rekomandohet të rritet disponueshmëria e grupeve të të dhënave lehtësisht të aksesueshme (të dhëna të hapura) dhe të përdorshme për analiza dhe kërkime publike, duke inkurajuar pjesëmarrjen e qytetarëve dhe vendimmarrjen e bazuar në të dhëna.

Për Institutin e Statistikave:

- Nxitja e një kulture të ndarjes së njohurive midis agjencive statistikore, akademisë dhe palëve të interesuara. Krijimi i forumeve të rregullta për dialog dhe bashkëpunim ndërmjet këtyre subjekteve do të nxisë shkëmbimin e ekspertizës, metodologjive novatore dhe njohurive praktike.
- Rekomandohet që INSTAT të ndërmarrë strategji për njohjen dhe promovimin e markës dhe platformës së saj. Siç u tha më lart, statistikatat nuk konsiderohen të dobishme nëse nuk përdoren, qoftë nga politikëbërësit apo qytetarët. Për këtë arsye, INSTAT-i rekomandohet të shqyrtojë organizimin e sesioneve të trajnimit të stafit për komunikimin, apo punësimin e ekspertëve të jashtëm, për të rritur vizibilitetin e statistikave zyrtare në vend.
- Rekomandohet që INSTAT të zhvillojë ose përmirësojë platformën e ndarjes së të dhënave për ta bërë aksesin e të dhënave më miqësore për përdoruesit, duke iu përshtatur nevojave dhe niveleve të ndryshme të aftësive të përdoruesve.

Për Kuvendin:

- Kuvendit i rekomandohet të vlerësojë dhe, nëse është e nevojshme, të masë rolin dhe efikasitetin e Këshillit Statistikor dhe të bëjë përmirësimet e nevojshme. Kjo mund të përfshijë rishikimin e përbërjes, përgjegjësi dhe kompetencave të tij për të siguruar që ai shërben si një organ efektiv mbikëqyrës për çështjet statistikore.
- Kuvendit i rekomandohet të sigurojë fonde të mjaftueshme për organizatat statistikore, veçanërisht INSTAT, për të garantuar zbatimin e metodave të besueshme të mbledhjes së të dhënave, teknologjive të avancuara dhe trajnimeve të vazhdueshme për statisticienët.
- Inkurajimi i integritetit të të dhënave statistikore në procesin e politikëbërjes. Kuvendi rekomandohet të promovojë dhe avokojë për sesione trajnimi për përdorimin e duhur të statistikave zyrtare në krijimin e politikave të bazuara në evidenca.
- Rekomandohet Kuvendi të forcojë mbikëqyrjen e INSTAT-it duke zhvilluar seanca dëgjimore, hetime dhe vlerësime të rregullta të performancës së tij dhe respektimit të kuadrit ligjor, si dhe të vlerësojë performancën e agjencive qeveritare për dhënien e të dhënave të sakta dhe në kohë INSTAT-it, duke garantuar plotësinë dhe besueshmërinë e statistikave zyrtare.

Shoqërisë Civile:

- Shoqëria civile rekomandohet të avokojë për transparencë, platforma më miqësore, si dhe iniciativa për të dhëna të hapura, për të rritur aksesin e qytetarëve në statistikat zyrtare. Gjithashtu, rekomandohet rritja e bashkëpunimit ndërmjet INSTAT, shoqërisë civile dhe institucioneve arsimore, rritja e ndërgjegjësimit për statistikat, 'alfabetizmi i të dhënave' dhe 'arsimimi statistikor' (aftësia për të lexuar, përpunuar dhe analizuar të dhënat dhe statistikat), si dhe roli i të dhënave të aksesueshme në qeverisjen e mirë.
- Shoqëria civile rekomandohet të kryejë fushata ndërgjegjësimi duke theksuar ndikimin e prekshëm të statistikave të besueshme në vendimet e politikave, shpërndarjen e burimeve dhe qeverisjen e përgjithshme, si dhe të shtyjë axhendën e përfshirjes së statistikave të qeverisjes në një nivel më të lartë në aktivitetet statistikore të prodhuesve të zyrtarëve statistikë.
- Rekomandohet monitorimi dhe raportimi për çështjet që lidhen me integritetin e të dhënave statistikore, keqpërdorimet e mundshme të statistikave dhe shkeljet e rregulloreve të privatësisë së të dhënave, duke kërkuar përgjegjësi tek autoritetet përkatëse.

REFERENCAT

Legjislacioni Shqiptar

- Marrëveshja e bashkëpunimit ndërmjet INSTAT-it dhe Agjencisë së Statistikave të Kosovës (2021).
- Marrëveshje bashkëpunimi ndërmjet INSTAT dhe Avokatit të Shtetit (2020).
- Memorandum Bashkëpunimi për Statistikat Financiare ndërmjet INSTAT dhe Autoritetit të Mbikëqyrjes Financiare Shqiptare (2017).
- Vendimi nr. 3/2023 për miratimin e planit vjetor 2023 për zbatimin e programit të statistikave zyrtare 2022-2026
- Vendimi nr. 393, datë 19.6.2019 për llojet e shërbimeve statistikore që Instituti i Statistikave u ofron palëve të treta kundrejt tarifave të paracaktuara.
- Vendimi nr. 40/2019 për miratimin e planit të statistikave 2019
- Vendimi nr. 669, datë 7.11.2018 për miratimin e procedurave, kriteret e vlerësimit dhe njoftimin për afatet e përzgjedhjes së kandidatëve si “Drejtor i Përgjithshëm i Institutit të Statistikave”
- Ligji nr. 17/2018 Për Statistikat Zyrtare
- Ligji nr. 30/2022 Miratimi i Programit të Statistikave Zyrtare 2022-2026
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Shërbimit Gjeologjik Shqiptar.
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Policisë së Shtetit Shqiptar (2017).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe DHOMËS ES TREGTISE DHE INDUSTRISE TIRANE (2018).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve.
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural (2016).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Kulturës (2017).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Mbrojtjes (2017).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Arsimit dhe Sportit (2017).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale (2018).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Ministrisë së Drejtësisë (2021).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Agjencisë Kombëtare të Burimeve Natyrore (2018).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Agjencisë Kombëtare të Kërkimit Shkencor dhe Inovacionit (2020).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Qendrës Kombëtare të Biznesit (2020).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Agjencisë së Zhvillimit të Territorit (2017).

- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Fondit të Sigurimit të Detyrueshëm të Kujdesit Shëndetësor (2018).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Autoritetit të Komunikimeve Elektronike dhe Postare (AKEP) (2017).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Prokurorisë së Përgjithshme (2019).
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Shërbimit Social Shtetëror (SHSSH)
- Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet INSTAT dhe Universitetit të Mesdhetarit të Shqipërisë (2022).
- Memorandum Mirëkuptimi për Statistikat Makroekonomike dhe Financiare ndërmjet INSTAT, Bankës së Shqipërisë dhe Ministrisë së Financave.
- Vendim për vlerësimin e veprimtarisë së Institutit të Statistikave për vitin 2020.
- Vendim për vlerësimin e veprimtarisë së Institutit të Statistikave për vitin 2019.
- Acquis e BE-së dhe standardet ndërkombëtare
- Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane (2011).
- Kodi i Praktikës së Statistikave Evropiane <https://ec.europa.eu/eurostat/ëeb/products-catalogues/-/KS-02-18-142>.
- Eurostat, Përmbledhja e kërkesave statistikore <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/16262350/KS-GQ-23-008-EN-N.pdf/ad5a933a-307b-11e0-f3a7-2f49fee3c32?version=14749&t>.
- Rregullorja 2015/759 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e datës 29 prill 2015 që ndryshon Rregulloren (KE) Nr. 233/2009 mbi Statistikat Evropiane.
- Rregullorja 223/2009 e datës 11 mars 2009 mbi statistikave evropiane <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R0223>.
- Parimet themelore të statistikave zyrtare të Kombeve të Bashkuara https://unstats.un.org/unsd/dnss/hb/E-fundamental%20principles_A4-ËEB.pdf
- Parimet themelore të statistikave zyrtare të Kombeve të Bashkuara https://unstats.un.org/unsd/dnss/hb/E-fundamental%20principles_A4-ËEB.pdf
- Parimet e Kombeve të Bashkuara që rregullojnë aktivitetet statistikore ndërkombëtare [Parimet që rregullojnë aktivitetet statistikore ndërkombëtare](#).
- Parimet e Kombeve të Bashkuara që rregullojnë aktivitetet statistikore ndërkombëtare.
- UNSTATS Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare (A/RES/68/261 nga 29 janar 2014) <https://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>.

Raportet

- Vukmirović D., Kondo M., Chapter 18: Statistics, Priorities for laë harmonization and beyond, Toëards EU Accession Negotiations: Preparing for Bilateral Screening Tirana, Albania (2021).

- Eurostat, Manual and Guidelines: Statistical requirements compendium (2022).
- The EU Information Centre in Belgrade, 35 Steps towards the European Union. <https://europa.rs/>
- Albania, National Plan for European Integration 2022-2024, Albanian government.
- Eurostat, European economic statistics, ISSN 1831-4759.
- Instituti i Statistikave, Anketa mbi Kënaqësinë (2017-2021).
- Instituti i Statistikave, Rregullore e Aksesit në të dhënat mikro (2021).
- Banka e Shqipërisë, Politika e rishikimit të statistikave të Bankës së Shqipërisë (2017).
- Eurostat, Eurostat regional yearbook (2023).
- INSTAT, Vjetari Rajonal Statistikor (2020).
- INSTAT, Vjetari Rajonal Statistikor (2022).
- Kuvendi i Shqipërisë, Rezolutë për vlerësimin e veprimtarisë së Institutit të Statistikave për vitin 2020.
- Kuvendi i Shqipërisë, Rezolutë për vlerësimin e veprimtarisë së Institutit të Statistikave për vitin 2020.
- INSTAT, Statistical Revision Policy (2017).
- INSTAT, Policy on the distribution of the statistical information.
- Hackl P., Redmond A., Carlquist T., Peer review report on compliance with the code of practice and the coordination role of the national statistical institute (Republic of Albania) (2018).
- INSTAT, Declaration of quality.
- State Supreme Audit (Albania), Final Auditing report of INSTAT (Financial) (2020).
- INSTAT, Udhëzuesi i cilësisë për proceset statistikore nga fazat gsbpm 1-8, Menaxhimi i cilësisë sipas versionit GSBPM 5.1 (Quality guide for statistical processes from gsbpm phases 1-8, Quality management according to version GSBPM 5.1).
- European Commission, Albania 2016 Report, Brussels, 10.11.2015 SËD(2015) 213 final.
- European Commission, Albania 2016 Report, Brussels, 9.11.2016 SËD(2016) 364 final.
- European Commission, Albania 2018 Report, Strasbourg, 17.4.2018 SËD(2018) 151 final.
- European Commission, Albania 2019 Report, Brussels, 29.5.2019 SËD(2019) 215 final.
- European Commission, Albania 2020 Report, Brussels, 6.10.2020 SËD(2020) 354 final.
- European Commission, Albania 2021 Report, Strasbourg, 19.10.2021 SËD(2021) 289 final.
- European Commission, Albania 2022 Report, Strasbourg, 12.10.2022, SËD(2022) 332 final.
- Screening report Albania (Cluster 1), 20.07.2023.

- European Commission, Albania 2023 Report, Strasbourg, 8.11.2023, SĚD(2023) 690 final.

Studimet

- Athias L., Botelho L., Public sector governance statistics in Brazil. Challenges and perspectives, and focus on transparency, Brazilian Institute of Geography and Statistics. https://dial.ird.fr/wp-content/uploads/2021/11/3_Stateco-116_GPS.pdf
- Calvoa T., Clinge J., Razafindrakotoa M., Roubauda F., Sougané A., General introduction to the special issue: Governance Statistics and the UN Praia City Group. Statistical Journal of the IAOS 39 (2023) 293–297 293 DOI 10.3233/SJI-230023 IOS Press.
- CEB, International data governance - Pathways to progress, <https://unsceb.org/international-data-governance-pathways-progress>.
- Comprehensive Digital Data Governance, <https://www.mdpi.com/2504-2289/7/3/134>.
- Corporate Governance Framework Chapter 1, https://www.cso.ie/en/aboutus/lgdp/cgt/ocg/corporategovernanceframework/chapter_1/.
- Edvard Outrata, Influence of governance issues on the quality of official statistics,
- European Commission, Replies of the European Commission to the European Court of Auditors' Special Report, European statistics: Potential to further improve quality.
- European Court of Auditors, Special Report: European Statistics: Potential to further improve quality (2022).
- Fukuyama F., What is Governance?, Center for Global Development, Working Paper 314 January 2013.
- Gonzales S., Fleischer L., d'Ercole M., Governance statistics in OECD countries and beyond: What exists, and what would be required to assess their quality?, OECD Statistics Working Papers 2017/03.
- Goodhart C. Monetary Theory and Practice (1975).
- Hassani H., MacFeely S., Driving Excellence in Official Statistics: Unleashing the Potential of Comprehensive Digital Data Governance, Big Data Cogn. Comput. 2023,7,134. <https://doi.org/10.3390/bdcc7030134>.
- Krizman I., Tissot B., Data Governance: issues for the National Statistical System.
- Laberge M. and others, 'Now Is the Time to Close Gaps in Governance Statistics – And the Praia Group Is Ready for the Challenge' (2023) 39 Statistical Journal of the IAOS 299.
- Menon A., Role of Statistics in Development of Nation https://www.academia.edu/4060380/ROLE_OF_STATISTICS_IN_DEVELOPMENT_OF_NATION.
- Nurudeen, T. S., Statistics: An instrument for good governance, The Nigerian Academic Forum, Volume 12 No. 1, April, 2007.
- OECD, Creating a culture of independence, Practical Guidance against undue influence.
- Open Data Watch, Overcoming Data Graveyards in Official Statistics: Catalyzing Uptake and Use, 2022, <https://opendatawatch.com/wp->

content/uploads/2022/Publications/Overcoming-Data-Graveyards-in-Official-Statistics-2022.09.06.pdf.

- Outrata E., Influence of Governance Issues on the Quality of Official Statistics.
- Pierre J., Debating Governance: Authority, steering, and democracy, Oxford University Press (2000).
- Pullinger J., Trust in official statistics and why it matters, Statistical Journal of the IAOS 36 (2020) 343–346, DOI 10.3233/SJI-200632, IOS Press (2019).
- Radermacher W., Governing-by-the-numbers/Statistical governance: Reflections on the future of official statistics in a digital and globalised society, Statistical Journal of the IAOS 35 (2019) 519–537 DOI 10.3233/SJI-190562 IOS Press.
- Radermacher W., Official Statistics 4.0: Verified facts for people in the 21st century, 1st edition, Springer Nature Switzerland AG 2020, ISBN 978-3-030-31492-7 (eBook), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-31492-7>.
- Rhodes R., Understanding Governance: 20 years on.
- Straf M., Government Statistic, <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/government-statistic>.
- UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, What is good governance?
- UN Praia City Group, handbook on governance statistics (2023).
- UN, The Handbook on management and organisation of national statistical systems, 4th edition of the Handbook of Statistical Organization (2022).
- UNECE, How Should a Modern National System of Official Statistics Look? (2008) <https://unece.org/DAM/stats/documents/applyprinciples.e.pdf>.
- UNECE, In-depth review of governance statistics in the UNECE/OECD region, ECE/CES/BUR/2016/OCT/2 23 September 2016.
- UNECE, Recommendations for Promoting, Measuring and Communicating the Value of Official Statistics (2018).
- Weiss TG, ‘Governance, Good Governance, and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges’ (2012) 21 Thinking about Global Governance: Why People and Ideas Matter 168
- Weiss Th., Governance, good governance and global governance: conceptual and actual challenges, Third World Quarterly, Vol 21, No 5, pp 795–814, 2000.

Faqet e internetit

- <https://cluster1albania.com/>
- https://cluster1albania.com/?page_id=1379
- <https://ec.europa.eu/>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/>
- <https://www.sdg16hub.org/home>
- <https://grupopraia.com.cv/>
- <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators/previeë/on>
- <https://www.instat.gov.al/>
- <https://www.pp.gov.al/Dokumente/>
- <https://mb.gov.al/raporti-mujor/>

- <https://www.gjykata.gov.al/>
- <https://www.drejtesia.gov.al/statistika/>
- <https://ec.europa.eu/eurostat/ëeb/european-statistical-system>
- <https://www.bankofalbania.org/Statistikat/>